

Politiek en media: een verkennend onderzoek naar taalverruwing in krantenberichten

Masterthesis
Faculteit Communicatie en Cultuur
Opleiding Communicatie- en Informatiewetenschappen
Specialisatie Communicatie Design

Begeleider: *Prof. dr. J. Renkema*
Tweede lezer: *Dr. C.H. van Wijk*

Brigit Kolen
Mei 2009

Voorwoord

Vijf jaar geleden begon ik aan deze opleiding. Vol goede moed en op goed geluk, want met een HAVO-diploma en een HBO-propedeuse op zak was het een gok om het te proberen op de universiteit. Maar ik had het niet naar mijn zin op het HBO en hoewel het nooit de bedoeling was naar een universiteit te gaan, schreef ik me in voor de opleiding Communicatiewetenschappen. Al voordat het eerste hoorcollege ten einde was, het college Communicatiewetenschap van prof. dr. Jan Renkema, wist ik: dit is wat ik wil.

Als mensen vroegen wat ik studeerde, had ik soms wel moeite om het uit te leggen. Nee, ik werd geen docente Nederlands. En nee, ik deed ook geen marketing. Maar hoe leg je uit dat 'communicatie' een universum is, en dat er een hele wereld schuil gaat achter het woordje 'omdat'? Of dat wij keer op keer ter plekke zinnen kunnen formuleren die we nog nooit in ons leven hebben uitgesproken, en dat de ander dan ook nog eens weet wat je bedoelt? Dat 'ik heb het achter de rug' een metafoor is, dat je met woorden een werkelijkheid kunt creëren, en dat mensen, afhankelijk van de woordkeuze, anders kunnen reageren op een boodschap?

'De achterkant van communicatie.' Daarmee vatte ik dat samen waar ik uren over kon vertellen. We praten met elkaar en begrijpen elkaar nog ook. Wat gebeurt er met die woorden, hoe kan het dat we elkaar verstaan en begrijpen? Hoe kan het dat je met woorden een effect kunt bewerkstelligen?

Het is dat laatste aspect van communicatie waar mijn interesse gedurende de opleiding naartoe werd getrokken. Toen Jan Renkema mij in april 2008 het onderwerp 'taalverruwing in de media' aanbood, kon ik dat niet laten liggen. Ik heb me erin vastgebeten en nu ligt hier, een jaar later, het resultaat van intensief en bevredigend onderzoek.

Helaas is mijn vader twee jaar geleden overleden. Ik wil hem toch bedanken voor zijn steun, zijn vertrouwen en de wijze waarop hij me heeft geleerd mijn schouders eronder te zetten. Dank ook aan mijn moeder, een fantastische vrouw, voor haar vertrouwen en onvoorwaardelijke liefde. Aan mijn zus, die me liet zien dat je alles kunt als je het maar wilt. Boris, bedankt dat je naar me luistert en mijn onzekerheid wegneemt. Bedankt dat je er *bent*.

Jan, bedankt voor alles. Niet alleen voor je inspiratieve begeleiding, maar ook voor de fantastische baan en voor alles wat ik van je heb mogen leren op zowel zakelijk als 'niet-zakelijk' vlak. Bedankt voor je geduld en vertrouwen. Ik kijk uit naar een vruchtbare samenwerking de komende tijd.

Carel, dank voor je hulp bij de statistiek en voor de hulp bij de opzet van mijn experiment. Bedankt ook voor alle steun op niet-studiegebonden vlak die je me de afgelopen jaren hebt gegeven.

Een lange reis komt ten einde. Er is veel gebeurd, en ik heb veel geleerd. Het was een prachtige tijd.

Brigit Kolen
Mei 2009

Samenvatting

'Taalverruwing in de media' is een fenomeen waar de laatste jaren door zowel politiek als journalistiek zorg over wordt uitgesproken. De politiek is bang dat het wederzijdse respect onder druk komt te staan en vanuit de journalistiek leeft de zorg dat de beeldvorming belangrijker wordt dan de inhoud van het bericht. De aandacht voor taalverruwing is relatief nieuw. Naar het fenomeen is nog weinig empirisch onderzoek gedaan. Daarom is in dit onderzoek niet alleen gekeken naar de hoofdeffecten van verruwing, maar zijn ook mogelijke oorzaken en het 'frequentieaspect' onder de loep genomen en is getracht een eerste definitie van het begrip te definiëren.

De relatie tussen politiek en media is sinds de ontzuiling steeds complexer geworden. Het aanbod van verschillende media is gegroeid en door commercialisering zijn verkoopcijfers steeds belangrijker geworden. Politici zijn door de ontzuiling niet meer verzekerd van een 'spreekbuis naar het volk' en zien zich gedwongen bepaalde stijlmiddelen te gebruiken om zo de aandacht van de media en de burger te trekken. Door hun taalgebruik aan te passen, kunnen zij proberen de aandacht te trekken, hun ware mening over een bepaald onderwerp te tonen of een kader bieden waarin gebeurtenissen moeten worden geïnterpreteerd.

Verkennd corpusonderzoek naar twee verruwde woorden ('idiot' en 'belachelijk') in krantenberichten van vier landelijke kranten in de jaren 2000 tot 2008, toont aan dat er vanaf 2004 een stijgende lijn te zien is; de verruwde woorden komen steeds vaker in politieke context voor.

Om een begripsomschrijving van het concept te kunnen ontwikkelen, is gekeken naar literatuur over stijlaspecten die gerelateerd zijn aan verruwing. Taalverruwing bevat drie aspecten: domeinverstrengeling, taalintensivering en taalwaardering. Uit deze aspecten is de definitie geformuleerd dat van taalverruwing sprake is wanneer een uiting uit een informeel of vulgair register wordt gebruikt in een formeel domein, waarbij er gebruik is gemaakt van taalintensivering en/of dysfemismen.

De resultaten van het experimenteel onderzoek waren niet eenduidig. Het onderzoek is afgenomen onder twee respondentgroepen; een overwegend homogene en een overwegend heterogene groep. Resultaten van de homogene groep kwamen in tegenstelling tot de verwachting niet overal sterker terug in de heterogene groep.

Verruwd taalgebruik heeft een negatieve invloed op de gepercipieerde gepastheid, aantrekkelijkheid en competentie van de politicus, maar niet op de betrouwbaarheid. Wat betreft de tekstwaardering was er voor de homogene groep een positief effect van verruwde taal voor de aantrekkelijkheid en correctheid van de tekst, maar niet voor de begrijpelijkheid. Voor de heterogene groep was er juist een positief effect van neutrale taal op de begrijpelijkheid en de correctheid van de tekst. Het type taalgebruik had voor deze groep geen effect op de aantrekkelijkheid van de tekst. De positie van de politicus (coalitie of oppositie) had geen noemenswaardig effect. De verwachting dat effecten in berichten uit de lokale politiek sterker zouden terugkomen in berichten uit de landelijke politiek, kon niet geheel worden bevestigd.

Het type taalgebruik had geen enkel effect op de acceptatie van het voorstel dat in het bericht werd gedaan.

Inhoud

1. INLEIDING	9
1.1 MAATSCHAPPELIJKE AANLEIDING: HOE KOMT HET?	9
1.1.1 VANUIT DE POLITIEK	9
1.1.2 VANUIT DE JOURNALISTIEK	11
1.2 WETENSCHAPPELIJKE AANLEIDING	12
1.3 OPZET	12
2. HET MAATSCHAPPELIJK DEBAT	15
2.1 INLEIDING	15
2.2 MEDIALOGICA: DE RELATIE TUSSEN POLITIEK EN MEDIA	15
2.3 AANDACHT TREKKEN	19
2.4 BETROKKENHEID TONEN	20
2.5 INTERPRETATIEKADER BIEDEN	20
2.6 CONCLUSIE	22
3. HET VERSCHIJNSEL ‘TAALVERRUWING’	25
3.1 INLEIDING	25
3.2 CORPUSONDERZOEK	25
3.3 TAALVERRUWING: EEN BEGRIPSVERKENNING	32
3.3.1 DOMEINVERSTRENGELING	32
3.3.2 TAALINTENSIVERING	33
3.3.3 TAALWAARDERING	35
3.4 TAALVERRUWING: EEN BEGRIPSAFBAKENING	36
4. HET EXPERIMENTEEL ONDERZOEK	39
4.1 INLEIDING	39
4.2 HYPOTHESEN	39
4.2.1 VANUIT DE ZENDER	39
4.2.2 VANUIT DE BOODSCHAP	41
4.2.3 VANUIT DE ONTVANGER	41
4.2.4 DE VERWACHTINGEN	42
4.3 ONDERZOEKSOPZET	44
4.3.1 STIMULUSMATERIAAL	44

4.3.2	DESIGN	48
4.3.3	KARAKTERISERING RESPONDENTEN	48
4.3.4	INSTRUMENTATIE	51
4.3.5	PROCEDURE	55
4.3.6	VERWERKING VAN DE GEGEVENS	56
4.4	RESULTATEN	56
5.	CONCLUSIE EN DISCUSSIE	63
5.1	CONCLUSIE	64
5.2	DISCUSSIE	67
5.3	KANTTEKENINGEN	69
5.4	VERDER ONDERZOEK	70
	REFERENTIES	73
	BIJLAGE	77

*Political language is designed
to make lies sound truthful and murder respectable,
and to give an appearance of solidity to pure wind.*
George Orwell, Why I write, 1946.

1. Inleiding

1.1 Maatschappelijke aanleiding: hoe komt het?

1.1.1 Vanuit de politiek

“Ik heb me de afgelopen tijd dood zitten ergeren aan het taalgebruik dat hier van links tot rechts gebezigd wordt.”

Met deze uitspraak benoemde minister Remkes op 9 april 2008 in Trouw een fenomeen dat de laatste jaren aan terrein lijkt te hebben gewonnen: verruwing van het taalgebruik in de politiek. Het lijkt steeds vaker voor te komen dat Kamerleden ruwe taal gebruiken bij het uitdragen van hun boodschap. “Dat getuigt van gebrek aan respect en is slecht voor het aanzien en het gezag van politici”, zei Remkes.¹

Achter hem staat een meerderheid van de Tweede Kamer, die in oktober 2008 een brief schreef naar Kamervoorzitter Verbeet met daarin een pleidooi voor beschaafder taalgebruik in de Kamer:

[H]et is niet onze bedoeling ook maar iets af te doen aan de scherpste en argumentatie van en in het parlementaire debat. Integendeel, een vrij en open parlementair debat is essentieel voor het functioneren van onze parlementaire democratie (...). Waar het ons wel om gaat zijn het hanteren van beledigende of kwetsende teksten of teksten die inbreuk maken op de integriteit van mensen die zich in het debat zelf niet kunnen verweren.²

Gepleit wordt om artikel 61 uit het Reglement van Orde, de zogenoemde ‘schrapbepaling’ die in 2001 is afgeschaft, weer terug in te voeren. Deze bepaling, toegevoegd aan het Reglement in 1934, stelde de Kamervoorzitter in staat om uitspraken van afgevaardigden buiten de *Handelingen*, de uitgewerkte notulen van de vergaderingen in de Tweede Kamer, te houden (Bootsma & Hoetink, 2006). Dit kon op twee manieren. Als eerste kon de Kamervoorzitter een lid vragen een ontoelaatbare uiting terug te nemen. Maakte het lid hiervan gebruik, dan werd de gemaakte opmerking als niet gezegd beschouwd en verscheen hij niet in de *Handelingen*. Besloot de Kamervoorzitter achteraf dat een uiting ontoelaatbaar was, dan kon deze zelf bepalen dat de betreffende uitspraak niet in de *Handelingen* werd opgenomen. De geschrapte uitspraken kwamen bekend te staan als ‘lijken’. Om later te kunnen achterhalen wat wel gezegd maar niet uitgewerkt was in de *Handelingen*, zijn de uitgewerkte stenogrammen van deze uitspraken bewaard in een archief: het lijkendossier (Bootsma & Hoetink, 2006).

In 2001 is de schrapbepaling afgeschaft.³ Uitspraken, geschrapt of niet, werden door de media opgepikt en uitgezonden. In de Kamer groeide het besef dat het zinloos was een uiting te schrappen die al in de media was gepresenteerd. Bovendien bestond het gevaar dat juist door een uiting te schrappen, er door de media meer aandacht aan werd besteed. De *Handelingen* zouden gaan dienen als een volledig en ongecensureerd verslag van

overheidscommunicatie, als tegenwicht van de berichtgeving in de media (Bootsma & Hoetink, 2006).

De afschaffing van de schrapbepaling betekende niet dat er geen ontoelaatbare uitingen meer voorkwamen in de Tweede Kamer, hoewel deze niet langer door de Voorzitter als 'ontoelaatbaar' konden worden gekwalificeerd. Met politici als Pim Fortuyn en recentelijk Geert Wilders, maar zeker niet alleen zij, rijst in de politiek de vraag of de schrapbepaling niet opnieuw moet worden ingevoerd. In 2007 pleitte SGP-voorman van der Vlies al dat 'de Kamer zich niet te kijk moet zetten door onheus taalgebruik en spelverruwing'.⁴ Echter, niet alle partijen zijn het hiermee eens. Zo noemt de PVV het voorstel 'gezeur van een aantal Jandoedels, dat bij mij het linkeroor in en het rechteroor uit gaat' en noemen andere partijen het voorstel om de schrapbepaling opnieuw in te voeren 'achterhaald' en 'onverstandig', al vindt fractievoorzitter van D66 Alexander Pechtold wel dat ruw taalgebruik moet worden gesignaleerd.⁵

Maar om wat voor uitingen gaat het dan? Enkele (recente) voorbeelden:

"Mogelijk bent u een beginnend lijder aan Alzheimer."

Kamerlid Graus (PVV) in Trouw, 10/04/2008.

"(...) Ook stelde de PVV-leider dat de 'bananenrepubliek' Jordanië en zijn koningshuis de politieke en democratische fase van de Neanderthalers nog niet zijn ontstegen. (...)"

Geert Wilders (PVV) in Trouw, 14/07/2008.

"Zij toont daarmee wat mij betreft aan dat zij knettergek is geworden (...), dat zij de Nederlandse cultuur verraadt."

Geert Wilders (PVV) in De Volkskrant, 10/10/2008

Uit bovenstaande voorbeelden lijkt het of de 'verruwde' uitdrukkingen alleen van de Partij voor de Vrijheid (PVV) komen. Dit is echter niet het geval:

"Van alle bizarre belastingverhogingen die dit kabinet heeft doorgevoerd is dit de meest idiote."

Kamerlid Han ten Broeke (VVD), ANP, 08/05/2008.

"(...) Die cijfers zijn echt schrikbarend, van de ambulancemedewerkers [heeft] zelfs 89 procent [te maken met agressie]. Dat is idioot veel en dat betekent dat wij maatregelen moeten treffen."

Guusje ter Horst (PvdA) in De Pers, 15/09/2008.

"[Mark Rutte] weigerde (...) tot 25 keer toe de vraag te beantwoorden hoe de VVD 40 miljard euro in anderhalf jaar tijd denkt te bezuinigen. Die opstelling leverde kwalificaties op als 'idioot' (Pechtold, D66), 'waanzin' (Van Geel, CDA) en 'onzinnig' (minister Bos, PvdA). Arie Slob (ChristenUnie) verklaarde 'moeite' te hebben Rutte 'nog langer serieus te nemen'."

NRC Handelsblad, 21/02/2009.

"GroenLinks-leider Femke Halsema noemt haar PVV-collega Geert Wilders 'een politieke kwakzalver' en 'een charlatan' (...)."

Femke Halsema in De Volkskrant, 09/03/2009.

Woorden als 'knettergek', 'charlatan' en 'idioot' lijken inderdaad te getuigen van een verruwing van het taalgebruik in de Kamer. Vanuit de politiek wordt zorg uitgesproken om deze

ontwikkeling en gepleit wordt voor de invoering van een 'morele code', om af te komen van de 'parlementaire schuttingtaal'.⁶ Bovendien is er zorg om de gevolgen van de taalverruwing. Het zou een negatieve invloed hebben op het aanzien van het parlement.⁷

1.1.2 Vanuit de journalistiek

Vanuit de media en de journalistiek is er eveneens aandacht voor het fenomeen 'taalverruwing'. Hier echter ligt de nadruk niet alleen op de verruwde uitingen zelf, maar ook op de achterliggende oorzaken en gevolgen ervan en de aandacht die er door de media aan wordt besteed.

De stichting Media-Ombudsman Nederland (MON), in 2008 opgericht als kwaliteitsbewaker van de journalistiek, spreekt zorg uit over de veranderende relatie tussen politiek en journalistiek. Sinds de ontzuiling is het aanbod van media sterk gegroeid, evenals de concurrentie. Het gevolg hiervan is dat de nadruk is verschoven van informatievoorziening naar de 'verkoopbaarheid' van het nieuws. Daarnaast zijn politici, juist door het grote aanbod van de media, niet langer verzekerd van de aandacht van een medium dat als spreekbuis kan dienen naar het volk (meer hierover in paragraaf 2.2). De MON pleit voor zelfregulering van de journalistiek, teneinde de verantwoordelijkheid die de media heeft in het informeren van de burger weer als voornaamste functie uit te dragen, in plaats van volledig gedreven te worden door verkoopcijfers (van Groesen, 2008). Ook spreekt de stichting haar zorg uit over de nadruk die in de journalistiek is komen te liggen op de *beeldvorming* van de politicus, in plaats van op de inhoud van de boodschap.⁸

Binnen de stichting wordt vanuit twee verschillende perspectieven naar het probleem gekeken. Vanuit het ene perspectief wordt de verantwoordelijkheid bij de media gelegd (deze visie is hierboven kort uitgelegd). Vanuit het tweede perspectief politici worden opgeroepen helderder te communiceren met de media. Men zou zich moeten afvragen waarom 'het de overheid, met die honderden voorlichters in en om het Binnenhof, kennelijk nog altijd niet lukt een eenduidig beeld van het politieke bedrijf te verkopen'.⁹

Deze twee tegengestelde perspectieven beschrijven hetzelfde probleem. Politiek en media zijn in een afhankelijkheidsrelatie verward geraakt, waarin de belangen zich steeds verder verstrengelen. Het is niet één partij die de verantwoordelijkheid draagt – beide partijen lijken in het 'conflict' een even grote rol te spelen.

De zorg om de verstrengeling van politiek en media is niet nieuw. Al in 1974 signaleerde journalist Jan Vis de toenemende verwevenheid tussen politici en media. Hij noemde dit het 'politiekpublicitair complex': zowel politici als media hebben er belang bij de aandacht van zoveel mogelijk burgers te trekken.¹⁰ Deze belangenverstrengeling lijkt de laatste jaren echter wel meer in de aandacht te staan dan voorheen, bij zowel politiek, media als burgers.

'Taalverruwing', de oorspronkelijke zorg van de politiek, lijkt een verschijnsel dat inherent is aan deze belangenverstrengeling en het is de vraag in welke mate de complexe relatie tussen media en politiek bijdraagt of heeft bijgedragen aan de taalverruwing in de media. Hiervoor zal eerst het ontstaan van die relatie belicht moeten worden.

1.2 Wetenschappelijke aanleiding

Taalverruwing: bestaat het?

Verschillende maatschappelijke instituties spreken hun zorg uit over de taalverruwing van de politiek in de media. Een logische vraag die hieruit voortvloeit is of 'taalverruwing' daadwerkelijk *bestaat*. Om dit te toetsen, zal er een verkennende corpusstudie worden gedaan. Hierbij zal gebruik gemaakt worden van LexisNexis Academic, een online database waarin alle Nederlandse kranten vanaf circa 1995 zijn gearchiveerd.

De woorden zullen worden beoordeeld 'in context', zodat zij alleen als verruwd worden geclassificeerd wanneer ze in een bepaalde context ongepast zijn. Door te zoeken in de jaren 2000 – 2008, met intervallen van twee jaar, kan worden nagegaan of het voorkomen van de verruwde woorden daadwerkelijk is toegenomen en of er dus mogelijk sprake kan zijn van een trend (of dat er mogelijk andere oorzaken aan te wijzen zijn).

Wat is het?

De tweede vraag die rijst is wat taalverruwing precies *is*. Om dit te onderzoeken, zal het concept vanuit wetenschappelijk perspectief worden benaderd. Aangezien er nog geen onderzoek is gedaan naar 'taalverruwing' op zich, zal gekeken worden naar relevante wetenschappelijke literatuur zoals stijltheorie en taalintensivering. Met deze informatie zal toegewerkt worden naar een eerste definitie van het concept.

Wat doet het?

Minstens zo belangrijk als de mogelijke oorzaken van verruwing zijn de *gevolgen* ervan – er wordt veel zorg uitgesproken over taalverruwing, maar over mogelijke gevolgen is (nog) niets bekend. Wat is het effect van taalverruwing op het imago van de politicus en de krant die de woorden publiceert? Wat is het effect van verruwing op de acceptatie van de boodschap?

Aangezien er geen concrete informatie is over de gevolgen van taalverruwing zal ook hiervoor informatie worden gezocht over gerelateerde taalaspecten waarvan wel de gevolgen bekend zijn, zoals intensivering, kleuring, eigenschappen van zender en ontvanger en effecten van stijl.

Met deze informatie zal toegewerkt worden naar het opstellen van hypothesen, die zullen worden getoetst in een experimenteel onderzoek naar de gevolgen van verruwd taalgebruik door politici in de media. De mogelijke gevolgen zullen belicht worden vanuit de driedeling van communicatie: de zender, de boodschap en de ontvanger.

1.3 Opzet

Hoofdstuk 2 ('Het maatschappelijk debat') zal dieper ingaan op de vraag: 'hoe komt het?' en de maatschappelijke kant van het fenomeen belichten. Ook zal worden nagegaan welke mogelijke maatschappelijke oorzaken zijn aan te wijzen voor de 'taalverruwing in de media'. Hiervoor zal de relatie tussen politiek en media worden bekeken, waarbij de visies van de betrokken actanten worden belicht.

Hoofdstuk 3 ('Het verschijnsel taalverruwing') zal zich vanuit wetenschappelijk perspectief verdiepen in het concept en een antwoord zoeken op de vraag: 'bestaat het?' door middel van een corpusonderzoek. Vervolgens zal een antwoord worden gezocht op de vraag: 'wat is

het?’ door literatuuronderzoek, waarna een eerste begripsafbakening zal worden geformuleerd.

Hoofdstuk 4 (‘Het experimenteel onderzoek’) gaat in op de mogelijke gevolgen van taalverruwing vanuit cognitief en taalwetenschappelijk perspectief. Aan de hand van gerelateerde literatuur over stijltaal en taalcognitie zullen hypothesen voor de gevolgen van taalverruwing worden opgesteld, welke worden getoetst middels een experimenteel onderzoek, om zo een antwoord te kunnen formuleren op de vraag ‘wat doet het?’

Hoofdstuk 5 (‘Conclusie en discussie’) beschrijft de algemene conclusie en discussie, en geeft handreikingen voor vervolgonderzoek.

Er is in dit artikel onderscheid gemaakt tussen voetnoten (aangeduid met Romeinse cijfers) en eindnoten (aangeduid met Arabische cijfers). De voetnoten bevatten aanvullende informatie; in de eindnoten zijn steeds verwijzingen naar digitale bronnen opgenomen.

*'Lulverhaal', zei minister Heinsbroek van Economische Zaken.
Daar hoefde weinig mediamanipulatie aan te pas te komen.
De Volkskrant, 19-04-2003.*

2. Het maatschappelijk debat

2.1 Inleiding

Zoals in het vorige hoofdstuk al is aangestipt, spreken zowel media als politiek zorg uit over de ontwikkeling van 'taalverruwing' in de media. Naast politiek en media is er nog een derde partij die zich zorgen maakt om de ontwikkeling: de burger. Een complexe driehoeksrelatie: de burger heeft elke dag met zowel media als politiek te maken, en is afhankelijk van de media voor nieuwsvoorziening. De politiek is eveneens afhankelijk van de media, die als spreekbuis dienen voor het beleid. De media zijn op hun beurt afhankelijk van beide andere partijen: in mindere mate van de politiek, die hen informatie moet geven om als nieuws te verspreiden, maar zeker van de burger, die betaalt om het nieuws te ontvangen en zo de media laat bestaan. Het is niet verwonderlijk dat er aan de bel wordt getrokken op het moment dat de relatie tussen politiek, media en burger onder spanning komt te staan.

Dit hoofdstuk tracht duidelijkheid te verkrijgen over het ontstaan van taalverruwing in de media door het te bekijken vanuit sociaal-cultureel perspectief: wat zijn de mogelijke oorzaken, vanuit de maatschappij gezien? Hiervoor zal eerst het ontstaan van de complexe relatie tussen media en politiek worden belicht in paragraaf 2.2, waarna vanuit die gegevens drie mogelijke oorzaken van taalverruwing worden uiteengezet. De eerste is het trekken van de aandacht: verruwde taal valt uit de toon en zal de aandacht van zowel burgers als journalisten trekken (paragraaf 2.3). De tweede is de getoonde betrokkenheid: politici dragen bepaalde standpunten uit en zij worden daarop beoordeeld. Wanneer politici echter zelf niet volledig achter die standpunten staan kan dit, bewust of onbewust, leiden tot het uitdragen van tegenstrijdige attitudes (paragraaf 2.4). Als laatste kunnen politici gebruik maken van een bepaald interpretatiekader: door op een bepaalde manier te communiceren, creëren ze een bepaald beeld bij de burger wat hen kan helpen de situatie te begrijpen (paragraaf 2.5).

2.2 Medialogica: de relatie tussen politiek en media

In 2003 en 2005 brachten drie organen, de Raad voor Openbaar Bestuur (ROB), de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), rapporten uit met daarin adviezen omtrent het mediabeleid van de overheid. De rapporten spraken hun zorg uit over de ontwikkelingen van de complexe relatie tussen media en politiek. Zij signaleerden het gevaar dat de politieke agenda steeds meer door de media wordt bepaald. De raden waren van mening dat de media en politiek te sterk met elkaar vervlochten waren geraakt, waardoor onder andere duidelijkheid over wederzijdse verantwoordelijkheden verloren was gegaan. De RMO introduceerde een begrip om de relatie tussen media en politiek te beschrijven: *medialogica*. Nieuws wordt steeds vaker gebracht in vormen die hun betekenis niet zozeer ontleenen aan de inhoud van het nieuws, maar aan de specifieke eigenschappen van het medium (RMO, 2003).

Deze paragraaf gaat in op de geschiedenis van de relatie tussen media en politiek, en tracht zodoende uit te leggen hoe de huidige situatie is ontstaan. Vervolgens wordt nagegaan in hoeverre deze situatie bijdraagt aan taalverruwing in de media.

Na de ontzuiling: de ontwikkeling van de media

Tot de jaren zestig van de vorige eeuw waren de media in Nederland verzuild: elke stroming hield zich aan zijn eigen zuil en de media waren hierop afgestemd. Men identificeerde zich met de eigen partij. Er was nauwelijks tot geen concurrentie.

Door de opkomst van televisie en massamedia kwam de ontzuiling op gang. In de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw ontstond 'politieke polarisatie': de banden tussen politiek en journalistiek langs de oude ideologische lijnen werden losser. Er was geen identificatie meer met de partij, maar met de publieke zaak (ROB, 2003; Galjaard, 1999). Vanaf de jaren tachtig kwam er nog meer nadruk op politieke onafhankelijkheid (RMO, 2003) en media en politiek kwamen los van elkaar.

De laatste decennia heeft het aanbod van (verschillende soorten) media een enorme vlucht genomen. Met de komst en groei van de televisie vanaf de jaren vijftig¹¹ kon een steeds grotere groep mensen bereikt worden in een steeds korter tijdsbestek. Met de komst van digitale media als internet (vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw) groeide de dynamiek van de media nog verder: het werd mogelijk gebeurtenissen binnen enkele ogenblikken te publiceren en verspreiden.ⁱ

Met de groei van het media-aanbod is niet alleen de pluriformiteit tussen de verschillende typen media toegenomen, maar ook de concurrentie is gegroeid zowel tussen als binnen de verschillende typen media (ROB, 2003). Zo zijn er veertien landelijke kranten en minstens drie landelijke zenders die alle hun eigen nieuws uitzenden – niet alleen moeten beide typen media zich van elkaar onderscheiden, ook onderling moeten zij strijden om de aandacht van de kijker of lezer.

De pluriformiteit, ontstaan door het gegroeide aanbod, heeft gezorgd voor concurrentie, maar heeft er paradoxaal genoeg ook onder te lijden. Een groter aanbod zorgt voor een grotere strijd om de aandacht van de kijker of lezer. Door die concurrentie richten media zich op dezelfde onderwerpen zodra die op een duidelijke publieke belangstelling kunnen rekenen (ROB, 2003), om zo de kijk- en verkoopcijfers omhoog te brengen.

Dit sluit aan op een tweede probleem van de explosieve groei van het media-aanbod: de commerciële belangen zijn voor de nieuwsbelangen komen te staan. Nieuws moet 'verkoopbaar' zijn (WRR, 2005); de aandacht van de (betalende) kijker of lezer moet worden gevangen. Om aan gebeurtenissen nieuwsaarde te geven en ze aantrekkelijk te maken voor de ontvanger wordt er meer en meer nadruk gelegd op grote veranderingen op de korte termijn, maar ook op bijvoorbeeld conflicten tussen personen. Conflicten zijn aantrekkelijk omdat hierop steeds weer gereageerd kan worden (ROB, 2003). 'Gewoon nieuws' is geen nieuws meer, want zodra het is uitgezonden (op monitor, beeldbuis of papier), is de nieuwsaarde eraf. Beschrijvende (descriptieve) journalistiek is niet meer afdoende voor de verkoopcijfers. Door het veranderde aanbod van de media is de 'nieuwsconsument' veeleisender geworden (RMO, 2003).

De groeiende concurrentie zorgt ook voor groeiende 'haast': media moeten het nieuws steeds sneller publiceren om de concurrentie voor te blijven en aldus niet met 'oud nieuws' aan te komen. Hierdoor is er steeds minder tijd over voor diepte verhalen of, niet onbelangrijk,

ⁱ Het vliegtuigongeluk op Schiphol op 25 februari 2009 bijvoorbeeld stond binnen enkele ogenblikken op internet.

het controleren van feiten (RMO, 2003; Davies, 2008); door Frits Bolkestein één van de zeven zonden van de journalistiek genoemd (ROB, 2003).

Kranten kampen naast de (onderlinge) concurrentie bovendien met een bijkomend probleem. Ze zijn van oorsprong een 'trage' vorm van media en hebben zodoende meer dan andere typen media te lijden onder de groeiende concurrentie. De tijd die het kost om de kranten te drukken geeft hen een 'statisch' karakter – vaak kunnen zij het nieuws de volgende dag pas brengen (RMO, 2003). Door het aanbod van snellere vormen van media zoals televisie en internet is het nieuws vaak al geen nieuws meer wanneer de krant verschijnt. Gratis krant *Splts* loste dit probleem van vertraagde publicatie tijdens de presidentsverkiezingen van 2008 op door op de dag van de uitslag twee 'voorpagina's' te drukken: op de ene voorzijde van de krant stond kandidaat Obama als winnaar, op de andere (op de achterkant van de krant) werd McCain gehuldigd als de nieuwe president. Onder beide artikelen stond het verzoek de andere zijde van de krant te bekijken wanneer de andere kandidaat gewonnen had.

Gevolgen voor politici

Het groeiende aanbod van de media heeft ook zijn weerslag op politici. Zij zijn afhankelijk van de media om hun beleid te verkondigen en het wordt voor hen steeds moeilijker om de aandacht van de media te vangen. Voor diepte-interviews is door de concurrentie niet altijd tijd meer; beschouwingen en achtergrondartikelen zijn vervangen door oneliners en korte quotes (Davies, 2008). Door die verhoogde druk lijkt politiek tot amusement te zijn verworpen (ROB, 2003).

Sinds de ontzuiling hebben politici niet langer de garantie dat elke partij haar eigen spreekbuis (en eigen aanhang) heeft. Mensen kiezen tegenwoordig voor een bepaalde politieke opvatting op basis van individuele motieven, niet op basis van een geloofsovertuiging of anderszins sociaal-culturele overweging. De sympathie van de burger is niet langer gegarandeerd en moet, evenals de aandacht van de media, steeds opnieuw worden gewonnen (ROB, 2003).

Gevolgen voor de burger

De media hebben een actieve rol in de democratie waardoor zij per definitie niet neutraal zijn: zij bepalen welke informatie ze de burger bieden (ROB, 2003). De groei van de media heeft echter gezorgd voor een verschuiving van descriptieve journalistiek naar interpreterende journalistiek, en de drie functies van de media – waarheidsvinding, kritisch bijdragen aan meningsvorming en het uitdrukken van verschillende opvattingen – zijn onder spanning komen te staan. De wijze waarop de media het nieuws brengen heeft gezorgd voor vertrouwensverlies bij de ontvanger (RMO, 2003). Burgers stellen vragen bij de betrouwbaarheid en objectiviteit van de berichtgeving in de krant en op de televisie (Dekker & Steenvoorden, 2008).

Media en politiek: medialogica

Sinds de ontzuiling is de 'één-op-één'-relatie tussen politiek en media veranderd in een complexe relatie van wederzijdse afhankelijkheid: medialogica. Het publieke debat wordt steeds meer bepaald door de mogelijkheden en begrenzingen van het medium. En omdat iedereen eraan meedoet, kan niemand zich er aan onttrekken. Er is sprake van een *prisoner's dilemma* (RMO, 2003): "De media zoeken aantrekkelijk nieuws en richten zich vaker op personen, conflicten en emoties. Politici die dergelijk nieuws kunnen leveren krijgen de

aandacht van de media. [Dit leidt] tot minder eerlijke, volledige en betrouwbare informatie” (ROB, 2003: 4).

Bovenstaande is een omschrijving van een complexe relatie met een eigen dynamiek die zich nauwelijks laat beïnvloeden (ROB, 2003). Bovendien is het voor de overheid onwenselijk invloed uit te oefenen op het functioneren van de media, omdat daarmee de vrijheid van meningsuiting in gevaar komt.

Desalniettemin wordt de invloed van de media op de politieke agenda steeds groter (ROB, 2003). Dit idee leeft ook onder burgers, blijkt uit het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (Dekker & Steenvoorden, 2008): vooral hoger opgeleiden zijn van mening dat politici teveel achter de media aanhollen, in plaats van zelf de agenda te bepalen. Volgens de RMO (2003) bepalen politici echter nog steeds zelf de politieke agenda, en vormen de media het decor waarbinnen politici hun rol kunnen spelen. De media oefenen hierdoor wel invloed uit op de manier waarop dit spel wordt gespeeld (RMO, 2003): tijdens de verkiezingen van 2002 bijvoorbeeld kwamen alleen de onderwerpen die door de media waren gekozen aan bod. De media selecteerden de items die zij wilden behandelen en partijen moesten hierin meegaan als zij aandacht van de media wilden krijgen (ROB, 2003). Het is aannemelijk dat dit fenomeen zich niet alleen tijdens de verkiezingsstrijd van 2002 heeft afgespeeld, maar ook op andere momenten en met andere gebeurtenissen. Journalisten brengen het nieuws steeds meer vanuit het perspectief van de burger en steeds minder aan de hand van de politieke agenda (RMO, 2003). Als de politiek de aandacht van de media wil, zal zij op deze perspectieven in moeten spelen.

Echter, de media kunnen de politieke agenda nog op een andere manier bepalen. Door de toegenomen dynamiek van de media is de tijd om een overwogen reactie te formuleren ingekort (Kleinnijenhuis, Oegema, de Ridder, van Hoof & Vliegenthart, 2003). Politici die ‘live’ ter verantwoording worden geroepen voor (veronderstelde) maatschappelijke problemen zijn gedwongen direct een standpunt te geven, willen ze niet worden beschuldigd van draaijerij (Galjaard, 1999). Een politicus kan zich ook verplicht voelen ‘er meteen werk van te maken’, bijvoorbeeld door het stellen van Kamervragen. Om geen imagoschade op te lopen is de politicus vervolgens gedwongen zich aan zijn belofte te houden, waardoor de politieke agenda in de war kan komen (Galjaard, 1999; ROB, 2003).

Door onduidelijkheid over hun positie en de toegenomen media-aandacht voor conflicten hebben volksvertegenwoordiging en politiek bestuur een grotere behoefte aan positieve beeldvorming in de media, wat politici gevoelig maakt voor de wensen van die media (ROB, 2008). Politici zijn dus afhankelijk van de media, die op hun beurt afhankelijk zijn van de verkoopcijfers om te kunnen blijven bestaan. Verkoopcijfers hangen onder andere af van de aantrekkelijkheid van het gepresenteerde nieuws, en die aantrekkelijkheid wordt bepaald door de opinie van ontvangers en het imago van het medium en de spreker. Opinievorming en imagobepaling worden onder andere bepaald door de wijze waarop de boodschap is gepresenteerd en juist de betrouwbaarheid van die presentatie dreigt naar de achtergrond te verdwijnen. Enerzijds ervaren journalisten een verhoogde ‘publicatiedruk’ en hebben zij steeds minder tijd om hun feiten te controleren en zaken uit te zoeken (Davies, 2008). Anderzijds vinden zij het ook steeds moeilijker om zelf informatie te vergaren; de media worden ‘professioneel bestookt’ door woordvoerders, voorlichters of andere mediastrategen, die proberen de presentatie van gebeurtenissen te beïnvloeden door een in het nieuws opspelend probleem te herdefiniëren of de ernst en omvang van een affaire te bagatelliseren (ROB, 2003: 34). *Damage control* moet de schade beperken in een medialandschap waarin

aandacht voor conflicten en fouten centraal is komen te staan.ⁱⁱ Het uiteindelijke doel van de communicatie, namelijk betrouwbare informatie van de overheid verstrekken, verdwijnt hierdoor naar de achtergrond (ROB, 2003). Hoewel ontvangers wel beseffen dat de verschillende nieuwsbronnen elk hun eigen 'kleur' hebben (Dekker & Steenvoorden, 2008), is er sprake van vertrouwensverlies door de manier waarop media het nieuws brengen. Dit kan leiden tot cynisme en een afkeer van de overheid (RMO, 2003).

Terug naar het onderwerp van dit hoofdstuk: de mogelijke (maatschappelijke) oorzaken van taalverruwing in de media. Uit bovenstaand betoog kunnen drie mogelijke oorzaken worden gedestilleerd: de eerste is dat politici verruwde taal gebruiken om de aandacht van de media te vangen (paragraaf 2.4). De tweede is het tonen van de attitudes die zij uitdragen en waarop zij op beoordeeld worden (paragraaf 2.4). De derde mogelijke oorzaak heeft meer zijdelings met voorgaand betoog te maken: politici (en media) verpakken hun boodschap op een bepaalde manier om zo een bepaald publiek te bereiken. Dit concept, 'framing' genoemd, komt in paragraaf 2.5 aan bod.

2.3 Aandacht trekken

Media willen de aandacht van de ontvanger, en politici willen via de media de aandacht van de potentiële stemmers. De media zoeken verkoopbaar nieuws en richten zich vaker op conflicten en emoties. Politici die dergelijk nieuws kunnen leveren, krijgen de aandacht van de media, zoals eerder is vermeld.

Eén van de manieren voor politici om de aandacht van de media te trekken, is door het oplaten van proefballonnen: het bewust lekken van informatie om zo de opinie van de burger te peilen (ROB, 2003). Deze informatie wordt vaak in ongenueanceerde vorm naar buiten gebracht, in de hoop reacties van burgers op te wekken. Een recent voorbeeld is het voorstel van het kabinet om als één van de maatregelen tegen de kredietcrisis de hypotheekrenteaftrek af te schaffen.¹² Dit veroorzaakte een stroom van kritiek, vanuit zowel de maatschappij als de politiek zelf.¹³ Het lijkt erop dat het voorstel eerst via de media naar buiten werd gebracht, voordat deze in de Kamer zelf was besproken. Een fenomeen waarover de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling in 2003 haar zorg al over uitsprak (RMO, 2003).

Het oplaten van proefballonnen is echter niet de enige manier waarop politici de aandacht van de media kunnen trekken. Het is aannemelijk dat de aandacht ook gevangen kan worden door de presentatie van de boodschap zodanig aan te passen dat deze opvalt, bijvoorbeeld door verruwde taal te gebruiken. Een bericht dat rept van een maatregel die 'te idioot voor woorden is'¹⁴ zal wellicht meer aandacht trekken dan wanneer er wordt gesproken van een 'strengere maatregel', en een 'klotejaar'¹⁵ komt sterker over dan een 'tegenvallend jaar'.ⁱⁱⁱ Taal kan dus worden ingezet om de boodschap zodanig te formuleren dat hij de aandacht van de media en de burger trekt.

ⁱⁱ Neem bijvoorbeeld de 'vuurwerkkramp' in Enschede in 2000: De media stelden al vragen over het functioneren van de volksvertegenwoordigers, die zich moesten verantwoorden nog voor de ware toedracht van de gebeurtenissen bekend was (ROB, 2003).

ⁱⁱⁱ Overigens wordt dit mechanisme niet alleen door politici toegepast, ook journalisten en niet-politici lijken gebruik te maken van verruwde taal. Denk hierbij aan het woord 'comazuipen' (zie o.a. http://www.ad.nl/binnenland/3155337/Vaker_opname_van_jonge_comazuiper.html?pageNumber=3) en de classificatie van de zogeheten 'Balkenende-norm' als 'idioot', zie <http://www.nu.nl/economie/1602423/balkenende-norm-is-idioot.html>.

2.4 Betrokkenheid tonen

Mensen beoordelen elkaar naar de attitudes die ze uitdragen. Mensen, dus ook politici, kunnen bepaalde attitudes verwoorden om een zekere indruk van zichzelf te wekken, terwijl ze in werkelijkheid een andere mening zijn toegedaan. Dit verschijnsel heet 'indrukbetrokkenheid' (Hoeken, 1998: 93). Onder andere door een bepaalde spreekstijl en woordkeuze kunnen politici hun betrokkenheid tonen. Zo laten ze zien waar ze voor staan, welke mening ze zijn toegedaan en welke principes ze uitdragen. Een plotselinge verandering in het taalgebruik kan erop wijzen dat de politicus in werkelijkheid iemand anders is dan de persoon die hij of zij zegt te zijn. Dit valt uit de toon – iets wat aandacht van de media zal trekken, gewild of niet.

Een bekend voorbeeld van een (al dan niet bewuste) verandering van de getoonde betrokkenheid is de uitspraak van oud-PvdA-voorman voor Amsterdam Rob Oudkerk, die antwoord gaf op de vraag van de burgemeester van Amsterdam, Job Cohen, of een figuur als Pim Fortuyn in Amsterdam ook niet veel stemmen zou hebben behaald. Oudkerk, die op dat moment niet wist dat er een camera op hem gericht was, antwoordde met: "Het zijn wel kut-Marokkanen, zo mag je dat niet zeggen, maar..." "Het zijn wel onze kut-Marokkanen," was Cohen's reactie.¹⁶ De uitspraak kwam uitgebreid in de media aan bod, en rapper Raymzter maakte er zelfs een nummer over.¹⁷

De toegenomen publicatiedruk van de media kan ertoe leiden dat een politicus 'live' ter verantwoording geroepen wordt, zoals hiervoor al is aangestipt. De tijd om een overwogen reactie te formuleren is drastisch ingekort naarmate de snelheid van de media is toegenomen (Kleinnijenhuis et al., 2003). Het kan gebeuren dat politici zich overvallen voelen door de 'hijgerige' media (Dekker & Steenvoorden, 2008), waardoor ze even uit hun rol vallen. Hun taalgebruik past dan niet meer bij de functie die ze uitoefenen; ze maken een *slip of the tongue*.

Het lijkt billijk om aan te nemen dat een politicus een verandering in de getoonde betrokkenheid ook bewust kan gebruiken. De politicus weet dat dit de aandacht van de media zal trekken, en hij of zij kan die kennis gebruiken om een bepaalde boodschap in de publiciteit te krijgen.

Een voorbeeld waarin naar voren komt dat de politicus in kwestie de journalisten beu is, betreft de woordenwisseling tussen Pim Fortuyn en journaliste Wouke van Scherrenburg in februari 2002, waarin van Scherrenburg herhaaldelijk vraagt: "U bent een slecht verliezer, hè?" Na drie keer reageert Fortuyn met: "Mevrouw. Ga lekker naar huis, koken. Veel beter."¹⁸ Omstanders kunnen erom lachen, maar de boodschap, namelijk dat Fortuyn de journalist even beu was, was duidelijk.^{iv}

2.5 Interpretatiekader bieden

Het is voor zowel politici als journalisten belangrijk om te weten hoe ze, bedoeld of onbedoeld, door bepaalde feiten van een bepaalde context te voorzien de politieke voorkeuren van de ontvanger beïnvloeden (Kleinnijenhuis et al., 2003). Media bijvoorbeeld richten hun aandacht niet alleen op de inhoud van de boodschap, maar ook op de wijze waarop deze wordt gebracht, zoals in de vorige paragraaf en ook in het eerste hoofdstuk al is

^{iv} Fortuyn had ten tijde van deze gebeurtenis net zijn vader verloren, dit is mogelijk een verklaring voor zijn felle reactie.

genoemd. Een voorbeeld hiervan is de veelzeggende foto van de 'grimlachende Melkert' naast de 'stralende Fortuyn' na een debat in de verkiezingsstrijd van 2002 (RMO, 2003). De presentatiewijze van de boodschap kan worden gezien als een interpretatiekader: een bepaalde context waarin de gebeurtenissen geïnterpreteerd kunnen worden. Media gebruiken interpretatiekaders voor beeldvorming of om de 'ingewikkelde werkelijkheid' te reduceren tot nieuwswaardige verhalen. De belangrijkste frames die in de media worden gebruikt zijn: 1. een conflict tussen personen; 2. de race naar de macht; 3. de politiek als spel om macht (RMO, 2003).

Echter, niet alleen de media creëren door de wijze van berichtgeving een interpretatiekader waardoor de informatie geïnterpreteerd moet worden. Politici doen eveneens moeite om de perceptie van hun publiek te sturen in de richting die hun uitkomt (Cels, 2007). Zij kunnen door bepaalde interpretatiekaders te gebruiken bovendien inspelen op de eisen van de burger (en dus die van de media). Zo'n interpretatiekader wordt een *frame* genoemd. Het plaatsen van bepaalde informatie in een frame heet *framing*.

Politici hebben er belang bij hun uitingen in een frame te plaatsen zodat burgers er een bepaalde, liefst positieve, betekenis aan toekennen. Zo worden negatieve boodschappen verpakt in woorden met een positieve betekenis: een belastingverhoging wordt bijvoorbeeld aangekondigd als het 'eerlijk verdelen van de lasten'. Het woord 'eerlijk' roept positieve associaties op – iedereen betaalt naar draagkracht mee – dus gevoelsmatig zullen veel mensen het steunen. In de praktijk betekent het 'eerlijk verdelen van de lasten' echter niet dat alle mensen hetzelfde percentage belasting betalen, maar dat mensen met een hoger inkomen ook een hoger belastingtarief betalen. Iets dat heel wat minder vanzelfsprekend steun zal krijgen (Cels, 2007: 11).

Frames kunnen ook door tegenstanders ervan worden opgepikt en omgedraaid, zoals het bekende voorbeeld van *terroristen* versus *vrijheidsstrijders*. Zo introduceerde het kabinet Balkenende-II het frame 'keuzevrijheid', waarmee de liberalisering van onder andere het elektriciteitsnet en het zorgstelsel werden verantwoord. Mensen konden voortaan zelf de aanbieder van zorg en energie kiezen. De SP draaide het frame om en noemde het 'keuzedwang': mensen moesten zich ineens gaan verdiepen in diensten die vanzelfsprekend zouden moeten zijn.¹⁹ Een mooi voorbeeld van hoe een positief aangezet frame een negatieve draai kan krijgen.

Bij framing gaat het niet om het verbloemen van de werkelijkheid (zoals bij *spindoctoring*, waarbij de feiten en de realiteit ondergeschikt worden gemaakt aan de gewenste beeldvorming^v (zie van der Laan, de Graaf & Ross-van Dorp, 2003); maar om een bepaalde blik op de werkelijkheid te creëren. Framing hoeft overigens niet altijd negatief te zijn (Cels, 2007): het kan dienen als een handreiking om complexe situaties te begrijpen.

Framing wordt door politici niet alleen gebruikt om bepaalde gebeurtenissen op een zekere manier te presenteren, maar ook om een bepaald beeld van zichzelf te creëren. Cels (2007: 188f) beschrijft dit, alsmede de omslag die er plaatsvond met de opkomst van Pim Fortuyn:

Vóór Pim Fortuyn was in de politiek een afstandelijk representatiemodel gebruikelijk. (...) [P]olitiek [werd] beschouwd als een domein waarin enige afstand tot de kiezer vanzelfsprekend was. (...) [E]en politicus [toonde] zijn menselijke kant maar zelden en niet te uitvoerig, want al te veel menselijkheid zat een bekwame uitoefening van zijn vak in de weg, Hij moest daar als professional boven staan.

^v Een mooi voorbeeld van hoe *spindoctoring* uit de hand kan lopen is verbeeld in de satirische film *Wag the Dog* (1998), waarin een oorlog wordt verzonnen om zo een seksschandaal van de president te verbloemen.

Dit frame noemt Cels het 'ik representeer u'-frame. Er moest een zekere afstand bestaan tussen de burger en de politicus, want de politicus had als taak uit alle individuele verhalen een wijs beleid te destilleren. Pim Fortuyn bracht hier verandering in en 'ik representeer u' werd 'ik ben u'; 'ik ben een mens, net als u, en ik sta dicht bij u'. Politici wilden de 'verontrustend grote kloof' tussen burger en politiek overbruggen^{vi} en laten zien dat ze 'ook maar gewoon mensen zijn', compleet met zwaktes, gevoelens, problemen en twijfels (ibid: 189). Pim Fortuyn begon hiermee, en anderen namen het over.

Het 'ik ben een mens'-frame wordt door de Nederlandse politici op verschillende wijzen ingevuld, onder andere door hun taalgebruik aan te passen; ze spreken op een manier waarmee ze laten zien dat ze gewone mensen zijn. Geen 'bombastische beleidstaal', maar gewone woorden die iedereen begrijpt. Kamerdebatten moesten gaan verlopen zoals discussies in de kroeg (ibid: 191). Dat juist daar nu zorgen over worden uitgesproken in de politiek, is in het eerste hoofdstuk reeds gemeld.

Cels geeft niet aan met *welke* woorden de politicus dichter bij de burger tracht te komen. Het lijkt echter aannemelijk dat één van de manieren om dit te doen is door (af en toe) wat woorden te laten vallen die in het geheel niet passen in de politieke context, maar wel in een 'gewoon gesprek': verruwde taal. Politici als Geert Wilders komen er openlijk voor uit dat zij dit bewust doen: zij willen met 'de taal van de straat' de kloof tussen burger en politiek verkleinen en verwoorden wat er in de samenleving leeft (NRC, 23-03-09).

Frames zijn ook in de buitenlandse politiek te ontdekken. President Obama bijvoorbeeld paste het 'ik ben een mens'-frame op twee manieren toe in een toespraak in februari 2009.²⁰ Hij gaf toe een fout te hebben gemaakt bij de afhandeling van de mislukte nominatie van Tom Daschle voor zijn kabinet, en gebruikte daarvoor de volgende woorden: '*I screwed up*', ofwel: 'ik heb het verneukt'.^{vii}

Een Nederlands voorbeeld is de reclamecampagne van de overheid in 2006, waarin aandacht werd gevraagd voor toenemend asociaal gedrag onder jongeren. Getracht werd de kloof tussen politiek en jongeren te dichten door een bekende rapper (Yes-r) samen met acteur Piet Römer de Nederlandse jongeren te vragen: 'wat voor eikel ben jij?' Hoewel de campagne als een succes werd beschouwd, bleek dat jongeren zich beledigd hadden gevoeld door de manier waarop ze door de campagne waren aangesproken (den Ouden & van Wijk, 2007).^{viii}

2.6 Conclusie

Vanuit de maatschappij kunnen samengevat drie oorzaken worden aangewezen voor taalverruwing in de media, welke alle drie in meer of mindere mate te maken hebben met de complexe relatie tussen media en politiek: 1. het trekken van de aandacht, wat steeds moeilijker lijkt te worden met het toenemende aanbod van en de groeiende concurrentie

^{vi} Een kloof die echter niet door empirisch onderzoek is aangetoond (van Gunsteren & Andeweg, 1994).

^{vii} 'To screw up' wordt door het Collins Cobuild woordenboek (2006) als 'informeel taalgebruik' gekenmerkt; taalgebruik waarvan kan worden aangenomen dat het mogelijk minder gepast is in formeel-politieke context. Ook de Nederlandse vertaling laat weinig tot de verbeelding over wat betreft het (verruwde) karakter van de uiting.

^{viii} Overigens liet de SP hier eveneens zien een frame om te kunnen draaien. Vrijwel direct nadat de campagne was gestart, lanceerden zij de tegenactie 'www.watvooreikelszijnjullie.nl'. Hierin vroegen zij zich af hoe het kabinet het in haar hoofd haalde de aangesproken jongeren 'eikels' te noemen. De vraag werd gesteld 'wat het kabinet zelf dan was'.

tussen de media; 2. het (gedwongen) afleggen van verantwoording, waardoor de getoonde betrokkenheid door de druk van de media onder druk kan komen te staan; 3. het 'framen', ofwel het bieden van een interpretatiekader waarin de boodschap kan worden geïnterpreteerd. De laatste 'tactiek' kan door zowel media als politiek worden toegepast.

J. Schouten (ARP): 'Sinds wanneer is het woord "trawanten" beledigend?'
De Voorzitter: 'Op het ogenblik, dat ik het vind.'
Schouten: 'O, beslist u dat.'
Woordenwisseling tussen J. Schouten en Kamervoorzitter Kortenhorst, mei 1950.
Peter Bootsma en Carla Hoetink, *Over lijken*, 2006: 7.

3. Het verschijnsel 'taalverruwing'

3.1 Inleiding

Voor er maatregelen tegen taalverruwing worden genomen, dient een antwoord te worden gezocht op de vraag of taalverruwing daadwerkelijk *bestaat* en zo ja, wat het dan precies *is*. Bestaat taalverruwing, in de zin dat het daadwerkelijk een groeiend fenomeen is? Immers, het woord 'verruwing' impliceert een ontwikkeling, een proces. Door het 'frequentieaspect' van taalverruwing te meten, kan de verwachting dat verruwd taalgebruik toeneemt worden getoetst. Hiervoor is een corpusonderzoek vereist: dit staat in de volgende paragraaf.

Als taalverruwing bestaat, dient er een begripsomschrijving te worden geformuleerd die helpt het fenomeen te duiden en analyseren. Een vaste begripsomschrijving van taalverruwing lijkt er nog niet te zijn, hoewel de betrokken partijen het er over eens zijn dat het een 'ongepastheidsaspect' inhoudt. De definitie van taalverruwing zal hiermee rekening moeten houden en aan moeten geven *waarom* verruilde taal ongepast is in de context waarin zij is gebruikt. Meer hierover in paragraaf 3.3 en 3.4.

3.2 Corpusonderzoek

Vooronderzoek

Onderzoek naar krantenberichten heeft zich tot nu toe vooral gericht op de wijze van structurering van (van Dijk, 1998) en ideologie in (Fowler, 1991; van Dijk, 1998; Wodak, 2008) nieuwsberichten. Ander onderzoek heeft zich gericht op preformuleringen voor pr-doeleinden in de pers (Jacobs & van Hout, 2008) of genreverstengeling in krantenberichten, zowel op niet-politiek (Kong, 2008) als politiek vlak (Fairclough, 1998). Ook wervend taalgebruik in persberichten is in onderzoek aan bod gekomen (Pander Maat, 2004). Corpuslinguïstisch onderzoek naar berichtgeving lijkt zich vooral te richten op de wijze waarop onder andere titels van krantenberichten de aandacht trekken (Reah, 1998), maar gaat niet in op verruwd of vulgair taalgebruik. Specifiek onderzoek naar politiek taalgebruik in de media legt vaak de nadruk op gesproken in plaats van geschreven communicatie (O'Keeffe, 2006; Fairclough, 1998). Aspecten van taalgebruik in politieke communicatie komen wel aan de orde (zoals in Rocci, 2008, waarin het vormen van 'discourse werelden' wordt besproken), maar verruilde taal op zich, al dan niet in corpusonderzoek, is nog nauwelijks aan bod gekomen.

Methode

Gezien de gegeven tijd die voor het corpusonderzoek stond, is onderzoek gedaan met krantenberichten omdat deze makkelijk toegankelijk zijn. Bovendien is het relatief eenvoudiger corpuslinguïstisch onderzoek te verrichten op tekst dan op bijvoorbeeld audiovisuele communicatievormen. Het corpusonderzoek is gedaan met behulp van

LexisNexis Academic,²¹ een online database met meer dan 35.000 geschreven bronnen, variërend van marktonderzoeksrapporten tot Nederlandse en internationale kranten. Het databestand biedt de mogelijkheid tot geavanceerd zoeken op bijvoorbeeld periode, type bron en woordcombinaties.

Om de omvang en de tijdsduur van het corpusonderzoek enigszins in het redelijke te houden, is gekozen het voorkomen van twee 'verruwde' woorden te meten van de jaren 2000 tot 2008 met intervallen van twee jaar, namelijk 2000 – 2002 – 2004 – 2006 – 2008. Zodoende zijn er vijf intervallen gecreëerd waarin het voorkomen van de woorden is geturfd. De verruwde woorden waren 'idiot' en 'belachelijk', omdat deze woorden relatief 'algemeen' zijn in normale spreektaal, maar in politieke context als verruwd of tenminste geïntensiveerd kunnen worden aangemerkt (zie ook paragraaf 3.3.2 over taalintensivering).

Om het te onderzoeken bestand dat hieruit voortkwam in te korten, is er niet alleen gezocht naar het verruwde woord, maar is er gezocht 'in politieke context'. In de zoekformules zijn zes woorden meegenomen die te maken hebben met de politiek: 'politiek', 'regering', 'Tweede Kamer', 'politicus', 'kabinet' en 'minister'. Op deze manier is getracht alle relevante berichten uit de totale zoekresultaten te filteren (zoeken naar het verruwde woord alleen leverde meer dan 1500 resultaten op per jaar).

De zoekformule bestond steeds uit een variant van het verruwde woord ('idiot' kan ook worden verbogen tot 'idioten', etc.) met drie van de bovengenoemde 'contextaanduiders', welke onderling met een 'OF-relatie' aan het verruwde woord waren verbonden met een 'EN-relatie'. Een voorbeeld: [idiot] EN [Tweede Kamer] OF [minister] OF [politiek]. Omdat LexisNexis toelaat steeds maximaal drie zoektermen bij de hoofdterm te gebruiken, is elke variant van het verruwde woord voor elk genoemd jaar in twee stappen onderzocht.

De zoekresultaten zijn verder beperkt door vier van de landelijke kranten te selecteren als bron, in plaats van alle geschreven media: NRC, Telegraaf, Trouw en de Volkskrant. Het AD, de vijfde landelijke krant, is niet meegenomen omdat het archief van deze krant slechts teruggaat tot 2002. Om dezelfde reden begint het onderzoek bij 2000: van voorgaande jaren is niet van elke krant een archief online. De resultaten zijn per jaartal en per krant opgesplitst.

De zoekformule gaf voor het woord 'idiot' per woord per jaar gemiddeld 200 resultaten. Voor het woord 'belachelijk' lag dit gemiddelde op 440. De uiteindelijke zoekresultaten zijn vervolgens per bericht doorgenomen en de relevante 'hits' zijn geturfd. In totaal zijn er ongeveer 3100 berichten doorgenomen, waarvan de relevante berichten, ongeveer 600 ofwel 20%, zijn geturfd en opgeslagen in een corpus. Een overzicht van deze resultaten staat in de tabellen 1 en 2. De kolom 'totaal' bevat het totale aantal treffers voor het verruwde woord; de tweede kolom geeft het aantal resultaten voor de zoekformule met contextaanduiders. Tussen haakjes staat steeds het percentage van het totale aantal. De laatste kolom ten slotte geeft het aantal relevante berichten dat uit de zoekresultaten is gehaald. Tussen haakjes staat het percentage van het aantal zoekresultaten dat met de zoekformule is gevonden.

Tabel 1. Overzicht zoekresultaten voor 'idiot'

Jaar	'Idiot'		
	Totaal	In context	Relevant
2000	307	145 (47.2)	30 (20.7)
2002	411	210 (51.1)	63 (30.4)
2004	430	180 (41.9)	46 (25.6)
2006	437	207 (47.4)	54 (26.1)
2008	460	226 (49.1)	56 (24.8)
Totaal	2045	968 (47.3)	249 (25.7)

Noot tussen haakjes steeds het percentage van het getal uit de voorgaande kolom

Tabel 2. Overzicht zoekresultaten voor 'belachelijk'

Jaar	Totaal	'Belachelijk'	
		In context	Relevant
2000	825	397 (48.1)	61 (42.1)
2002	846	480 (56.7)	77 (36.7)
2004	899	398 (44.3)	47 (26.1)
2006	1066	503 (47.2)	75 (36.2)
2008	962	446 (46.4)	80 (35.4)
Totaal	4598	2224 (48.4)	340 (35.1)

Noot tussen haakjes steeds het percentage van het getal uit de voorgaande kolom

Alleen de berichten over de Nederlandse politiek zijn geturfd; berichten over buitenlandse politiek en politiek op Europees niveau zijn buiten beschouwing gelaten. Andere berichten waren niet relevant omdat het gezochte woord niet door een politicus werd geuit, of omdat het niets met het politieke beleid van doen had, zoals een opmerking over sport.

In de telling is onderscheid gemaakt tussen het voorkomen van het woord als de mening van een politicus, een mening over het beleid van een derde partij, de mening van de journalist en een ingezonden brief.

Het woord 'idiot' is niet geturfd wanneer het in de betekenis van 'de nuttige idiot' werd gebruikt, of wanneer er iemand met een verstandelijke beperking mee werd bedoeld. Het woord 'belachelijk' is niet geturfd wanneer het in de context 'belachelijk maken' voorkwam. Dit omdat 'belachelijk maken' een gangbare uitdrukking is, die niet of moeilijk als verruwd kan worden aangemerkt. De woorden zijn geturfd wanneer zij werden gebruikt als bijvoeglijk naamwoord ('idiot veel') of als bijwoord ('dat is belachelijk').

Een voorbeeld van het woord 'idiot' dat is geturfd, staat in kader 1. Het betreft een bericht uit de Telegraaf van 22 juli 2008, waarin een Kamerlid van de VVD uitlegt waarom zij protesteren tegen de vliegtaks. Een voorbeeld van het woord 'belachelijk' staat in kader 2. Burgemeester Aleid Wolfsen spreekt zich in de Trouw van 13 september 2008 uit over de beperkte mogelijkheden die rechters hebben om veroordeelde pedofielen weg te houden uit de wijk waarin hun slachtoffers wonen.

Kader 1 Voorbeeld van een geturfd krantenbericht voor het woord 'idiot'.

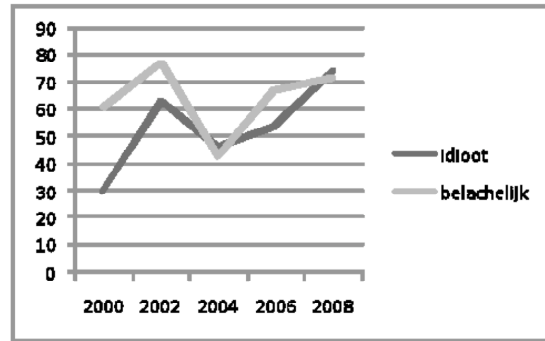
"Er wordt niet minder gevlogen, maar mensen wijken uit naar buitenlandse luchthavens", aldus Tweede Kamerlid Paul de Krom, die met alle inzendingen het 'vluchtgedrag' in kaart wil brengen. "De vliegtaks werd zogenaamd om milieuredenen door dit kabinet ingevoerd, maar vakantievierend Nederland wil naar de zon en het liefst zo snel en voordelig mogelijk. Voor het milieu helpt deze **idiot**e belastingmaatregel helemaal niets, maar is het zelfs schadelijker omdat mensen de auto pakken. Ondertussen zijn Schiphol en de Nederlandse vliegmaatschappijen de dupe."

Kader 2. Voorbeeld van een geturfd krantenbericht voor het woord 'belachelijk'.

Burgemeester Aleid Wolfsen van Utrecht noemt het buitengewoon spijtig dat rechters amper mogelijkheden hebben om pedofielen de terugkeer naar hun oude woonomgeving te beletten. Ze moeten het doen met algemene normen. "Het is **belachelijk** dat het slachtoffer wordt gedwongen te verhuizen. De dader moet eruit."

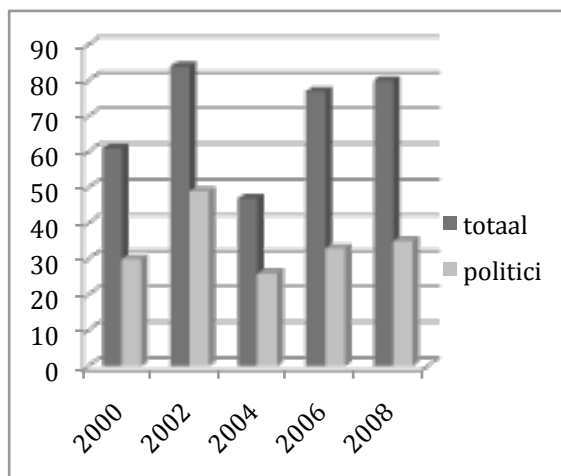
Resultaten

Grafiek 1 toont hoe vaak de verruwde woorden in totaal zijn voorgekomen per jaar. Het voorkomen van beide woorden loopt volgens eenzelfde patroon: een piek in 2002, een daling in 2004 en vanaf daar een verdere stijging. Het woord 'idiot' komt in de jaren 2000 en 2002 minder voor dan het woord 'belachelijk', maar vanaf 2006 stijgt het aantal sterk. De stijging van het woord belachelijk is vanaf 2006 verwaarloosbaar klein; in totaal kwam het woord vijf keer vaker voor in 2008 dan in 2006.

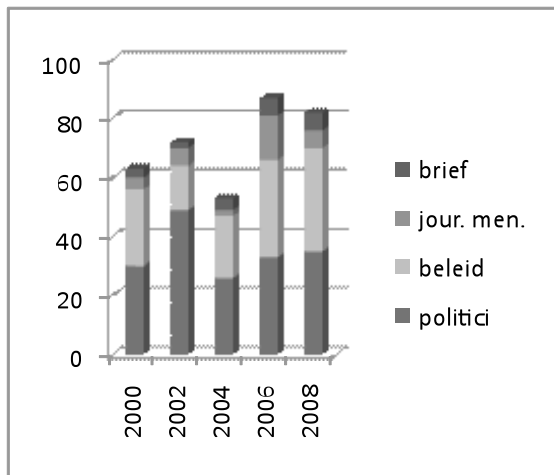

Grafiek 1: Totalen verruwde woorden per jaar

Grafiek 2 geeft weer hoeveel van de verruwde uitingen voor rekening waren van de politici. Wanneer het aantal keren dat het verruwde woord door een politicus is gezegd, naast de totale verhouding wordt gelegd (Grafiek 3), wordt duidelijk dat in elk jaar het merendeel van het aantal treffers in de uitspraak van een politicus lag. Meningen van (externe) 'derde partijen' over het politiek beleid staan op de tweede plaats. Het woord 'belachelijk' wint gedurende de jaren wel aan terrein in de meningen over het beleid, maar overstijgt het gebruik ervan door politici niet. Het voorkomen van het woord in journalistiek commentaar ('jour. men.') en in ingezonden brieven is minimaal ten opzichte van de overige twee typen en er lijkt geen sprake te zijn van een patroon; de aantallen fluctueren per jaar.

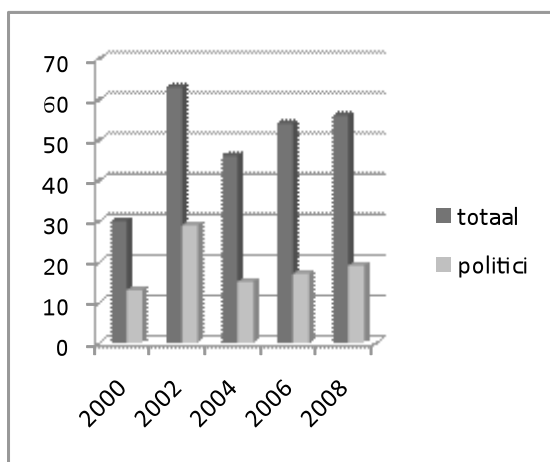
Grafiek 2: 'Politici' afgezet tegen totalen voor 'belachelijk'

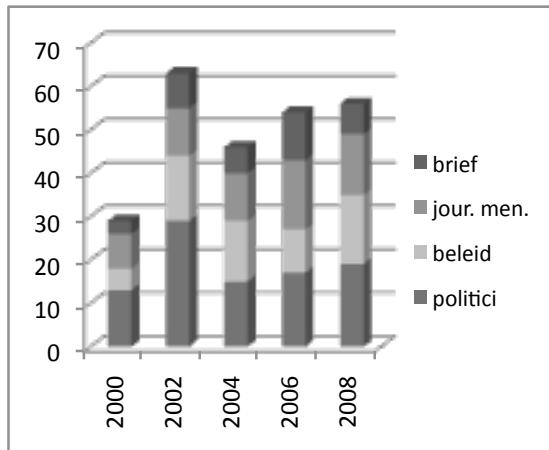
Grafiek 3: Verhoudingen voor 'belachelijk'

Grafieken 4 en 5 geven de totalen voor het woord 'idiot'. Grafiek 4 laat zien hoe vaak het verruwde woord is geuit door een politicus, en hoe dat zich verhoudt tot het totale aantal. Grafiek 5 geeft aan hoe de verdeling is voor de overige typen uitingen.

Ook hier is te zien dat het aantal keer dat het verruwde woord door een politicus is geuit, elk jaar in de meerderheid is. Procentueel gezien bedragen de aantallen geuit door politici voor beide woorden tussen de 31,5 en 58,3 procent van het totale voorkomen, waarbij politicigemiddeld iets vaker het woord 'belachelijk' gebruiken dan anderen, dan 'idiot'. In de overige typen uitingen lijkt het ook hier geen patroon te ontdekken, hoewel het aantal keer dat het woord 'belachelijk' in een journalistieke mening is geuit, gemiddeld groter is dan het woord 'idiot'.

Grafiek 4: 'Politici' afgezet tegen totalen voor 'idiot'

Grafiek 5: Verhoudingen voor 'idiot'

Om te zien of het type krant dat de berichten publiceert, nog een rol speelt, zijn de resultaten per krant geturfd. Tabel 3 geeft een overzicht van het voorkomen van het woord 'belachelijk' per krant, met achter elk aantal het percentage van het geheel. Te zien is dat het woord 'belachelijk' als verruwde term in de Telegraaf en de Volkskrant het meeste voorkomt. Verruwde taal lijkt door deze verdeling niet eenduidig toe te schrijven aan de doelgroep van de krant: waar de Telegraaf zich vooral richt op 'lager opgeleiden die teleurgesteld zijn in de maatschappij',²² richt de Volkskrant zich juist op hoger opgeleide lezers.²³ Het NRC en Trouw hebben beide evenveel treffers, maar bijna de helft minder dan de twee eerstgenoemde kranten.

Tabel 3. Voorkomen van het woord 'belachelijk' per krant per jaar

	NRC	Telegraaf	Trouw	Volkskrant	Totaal
2000	11 (18,0)	16 (26,2)	13 (21,3)	21 (34,4)	61
2002	16 (20,8)	18 (23,4)	23 (29,9)	27 (35,1)	77
2004	7 (14,9)	17 (36,2)	11 (23,4)	12 (25,5)	47
2006	18 (24,0)	26 (34,7)	9 (12,0)	24 (32,0)	75
2008	13 (16,3)	37 (46,2)	9 (11,3)	21 (26,3)	80
Totaal	65	114	65	105	

Noot Tussen haakjes het percentage van het totaal per jaartal

Tabel 4 geeft een overzicht van het voorkomen van het woord 'idiot', ook hier met achter de aantallen het percentage van het geheel per jaar. Voor dit woord is de verdeling anders: niet in de Telegraaf maar in de Volkskrant komt het verruwde woord het meeste voor. Op de tweede plaats staat hier het NRC, een krant die zich op welvarende academici richt.²⁴ Trouw heeft het minste aantal treffers en de doelgroep van deze krant is 'meer dan gemiddeld geïnteresseerd in de maatschappij'.²⁵

Tabel 4. Voorkomen van het woord 'idiot' per krant per jaar

	NRC	Telegraaf	Trouw	Volkskrant	Totaal
2000	9 (30)	1 (3,3)	10 (33,3)	10 (33,3)	30
2002	20 (31,7)	5 (7,9)	13 (20,8)	25 (39,7)	63
2004	15 (32,6)	12 (26,1)	6 (13,0)	13 (28,3)	46
2006	12 (22,2)	18 (33,3)	3 (5,6)	21 (38,9)	54
2008	10 (17,9)	20 (35,7)	10 (17,9)	16 (28,6)	56
Totaal	66	56	42	85	

Noot Tussen haakjes het percentage van het totaal per jaartal

Conclusie

Verruwd taalgebruik door politici lijkt toe te nemen in de media. Dit is te zien aan de stijgende lijn vanaf 2004. Het type krant dat het bericht publiceert lijkt geen rol te spelen in het aantal treffers per krant: de geanalyseerde kranten hebben verschillende doelgroepen en de verdeling van de resultaten lijkt hier geen patroon in te volgen.

Discussie

Wat vooral opvalt in de resultaten van beide woorden is de piek in 2002, de afname in 2004 en vanaf daar de toename van het voorkomen van het verruwde woord. Hiervoor zijn verschillende verklaringen mogelijk. Bij een lineair stijgende lijn zou men naast de 'taalverruwing' de natuurlijke ontwikkeling van taal als mogelijke oorzaak kunnen aanwijzen. Het woord 'idiot' betekende bijvoorbeeld aan het eind van de twaalfde eeuw 'een leek', vanaf circa 1500 'een mensch daar geen grootten gheest in en is', in circa 1800 een 'zwakzinnige', en vanaf eind negentiende eeuw ontstond de betekenis 'bespottelijk'.²⁶ In die laatste betekenis heeft het woord aan terrein gewonnen in de informele spreektaal en het is aannemelijk te veronderstellen dat het woord, door het toenemende gebruik ervan, in de toekomst steeds verder aan geïntensiveerde waarde zal inboeten en zodoende zijn sterke connotatie zal verliezen. Hiervan is echter nu nog geen sprake. 'Idiot' is nu een geïntensiveerd woord waar ook neutrale(re) varianten van kunnen worden geformuleerd, zoals 'ongepast', 'niet wenselijk', etc.

Het woord 'belachelijk' kent een dergelijke ontwikkelingsgeschiedenis niet, maar heeft zich wel opgesplitst in een relatief neutrale uitdrukking ('hij maakt zich belachelijk') en een geïntensiveerd bijwoord of bijvoeglijk naamwoord ('dat is belachelijk'). De evolutie van taal lijkt hier, temeer omdat er geen sprake is van een constante stijging van de aantallen, geen afdoende verklaring voor het toenemende voorkomen.

Een tweede mogelijke oorzaak zou in de context van de uitingen gezocht kunnen worden. Het jaar 2002 was 'het jaar van Fortuyn'. Deze politicus zorgde voor een omslag in de houding van politici naar de burger toe (zie paragraaf 2.5). Bovendien was 2002 een verkiezingsjaar, een jaar waarin de politiek er alle baat bij had door de burger gehoord te worden. Daarbij komt ook nog dat er dat jaar, na de moord op Pim Fortuyn, veel onrust was in de politiek. Door de berichten van het corpus op de inhoud na te lopen, zou kunnen worden nagegaan of in 2002 de berichten met verruwde woorden ook daadwerkelijk 'Fortuyn' als context hebben, en de toename aan die oorzaak kan worden toegeschreven.

De daling in 2004 is echter moeilijker te verklaren. Belangrijke (politieke) gebeurtenis in dat jaar was de val van het kabinet Balkenende-II op 30 juni, waar een periode van politieke onrust aan vooraf was gegaan. Het nieuwe kabinet begon op 7 juli. Men zou kunnen opwerpen dat juist in het nieuwe kabinet de uitspraken wat voorzichtiger werden geformuleerd om de vrede te bewaren. Dit lijkt echter niet waar: de verdeling van de verruwde uitingen is gelijk over het jaar verspreid.

Een mogelijke verklaring voor het kleine verschil in aantal van verruwde woorden in de verschillende kranten is het *doel* waarmee zij de verruwde uiting, die als het *middel* kan worden gezien, publiceren. De woorden van een scheldende politicus kunnen bijvoorbeeld in de Telegraaf worden weergegeven om aan te tonen dat politici inderdaad niet bekwaam zijn, om zo het beeld van een falende overheid te bevestigen. Een krant als de Volkskrant kan de woorden letterlijk publiceren om zo aan te geven dat de krant een zo waarheidsgetrouwe weergave van gebeurtenissen nastreeft. Uitgebreider corpusonderzoek en een verdere

verdieping in de doelstellingen en -groepen van de kranten zou hier wellicht meer duidelijkheid in kunnen geven.

Kantttekeningen

Bij dit inleidend corpusonderzoek zijn vier kantttekeningen op hun plaats. Ten eerste is onderzoek uitgevoerd met een betrekkelijk klein corpus over een relatief korte periode. Uit de gegevens kunnen slechts voorzichtige conclusies worden getrokken. Verder onderzoek zal moeten uitwijzen of de patronen die in deze voorlopige resultaten aan te duiden zijn zich ook voortzetten bij een omvangrijker onderzoek, en of er voor deze en andere patronen zekerder oorzaken te benoemen zijn.

Het zoeken 'in context', ten tweede, geeft weliswaar een kader aan de resultaten, maar brengt ook het gevaar met zich mee dat er berichten buiten beschouwing blijven. Een bericht kan bijvoorbeeld de namen en partijen van politici noemen, maar geen van de zes contexttermen waarmee is gezocht. Een uitgebreidere zoekformule waarin namen van partijen en politici worden meegenomen, of het weglaten van de contextaanduiders en alleen zoeken op het verruwde woord, kan dit risico minimaliseren.

Ten derde zijn woorden als 'idiot' en 'belachelijk' slechts een heel klein deel van taalverruwing. Woorden als 'knettergek' en 'charlatan' dragen minstens evenveel, zo niet meer bij aan verruwing van de taal. Deze woorden zijn echter uitschieters die een slechts enkele keer voorkomen en daarom niet geschikt om te turven.

Een laatste opmerking heeft betrekking op het aantal gegevens dat uit de data is gehaald. Er zou dieper op bepaalde details kunnen worden ingegaan, zoals de wijze van notering van de uitspraak (direct of indirect) en de rol van de politicus die de verruwde taal gebruikt: komt deze uit de oppositie of de coalitie? En is het een politicus op gemeentelijk niveau of landelijk niveau? Wellicht dat deze gegevens helpen meer gedetailleerde patronen helpen blootleggen.

3.3 Taalverruwing: een begripsverkenning

Over het concept 'taalverruwing' is nog weinig bekend. Na de resultaten van het corpusonderzoek in de vorige paragraaf is een logische vervolgvraag wat taalverruwing dan precies *is*. Momenteel loopt er op de Universiteit van Tilburg wel een vervolgonderzoek waarin ook de gevolgen van taalverruwing aan bod komen, maar over het begrip zelf en over de gevolgen ervan is weinig tot geen informatie te vinden. Om toch een definitie te kunnen formuleren, is er gezocht naar relevante literatuur die kan helpen bij een begripsafbakening van het fenomeen. Hierbij is het concept 'taalverruwing' opgesplitst in drie relevante aspecten: domeinverstengeling, taalintensivering en taalwaardering. Deze concepten, deels gebaseerd op een lezing van Renkema (2009), komen in de volgende subparagrafen aan bod.

3.3.1 Domeinverstengeling

Uit de manier waarop er over taalverruwing wordt gesproken, valt af te leiden dat het gaat om taalgebruik dat in de situatie waarin ze wordt geuit, niet voldoet aan de norm die geldt in die bepaalde situatie: het *register* waaruit de gebruikte woorden komen, past niet in het *domein* waarin ze zijn uitgesproken.

Verschillende contexten, van formeel tot informeel, hebben bepaalde 'taalnormen' en mensen passen hun taalgebruik daar over het algemeen op aan. Een arts zal in overleg met

zijn collega bijvoorbeeld in vakjargon zeggen dat de patiënt 'een myocardinfarct' heeft, terwijl hij het voor de patiënt zelf 'hartinfarct' of 'hartaanval' noemt. Tegen zijn partner kan de patiënt het informele woord 'hartwip' gebruiken. Drie verschillende woorden met eenzelfde betekenis, maar die elk uit een eigen 'taalkader', een *register* komen. Er zijn er vier te onderscheiden (Burger & de Jong, 2002):

- Formeel: woorden die eerder geschreven dan gesproken worden ('mits', 'wederrechtelijk', etc.);
- Neutraal: gewone omgangstaal, geschikt in elke situatie ('kwaad', 'computer', etc.);
- Informeel: woorden die eerder gesproken dan geschreven worden ('leuk', 'ontzettend', etc.);
- Vulgair: aanstootgevende woorden en uitdrukkingen ('pisnijdig', 'verkloten', etc.).

Het gekozen register wordt bepaald door de verhouding tussen de spreker en de ontvanger. Omdat de politiek een formele context is, is het aannemelijk dat in dat domein voornamelijk de formele en neutrale registers worden gebruikt. De laatste jaren lijkt hier echter ook het informele register verder in door te dringen, bijvoorbeeld in politieke interviews waarin politici gebruik maken van informele taal om zo een groter publiek te bereiken (Fairclough, 1998). Een voorbeeld is Pim Fortuyn, die zijn standpunt in eenvoudige woorden uitsprak: "Nederland is vol."²⁷

Verruwde taal hoort in het vulgaire register thuis en past haast al niet in de informele domeinen, laat staan in de formele context van de politiek. Verruwde of vulgaire taal in politieke discourse duidt op een *stijlbreuk*. Zo'n bewuste daling in register wordt in het Engels ook wel *bathos* genoemd (Burger & de Jong, 2002). Dit kan bewust gebruikt worden om een komisch effect te bewerkstelligen (denk aan de in paragraaf 2.4 genoemde opmerking van Fortuyn tegen van Scherrenburg, die lachen opwekte bij de omstanders).

Is er in de tot nu toe gegeven voorbeelden van verruwde taal elke keer sprake geweest van stijlbreuk? Een politicus die het heeft over een 'lulverhaal' (citaat aan het begin van hoofdstuk 2) bezigt een woordkeuze die niet past in het register van het formele domein waarin hij zich bevindt. Ook een aantal andere voorbeelden zijn toe te schrijven aan stijlbreuk, zoals 'kut-Marokkanen' (paragraaf 2.4). Echter, voorbeelden als 'de cultuur verraden', 'knettergekke ministers' en 'bizarre maatregelen' hebben niet *alleen* met stijlbreuk te maken: in de formulering van deze uitspraken zijn niet alleen registers door elkaar gehaald, ze zijn ook gebruikt ook de uitdrukking te versterken, te intensiveren. Hetzelfde geldt voor het voorbeeld 'mogelijk bent u een beginnend lijder aan Alzheimer' (Kamerlid Graus tegen collega Ormel). Van stijlbreuk lijkt hier geen sprake te zijn. Er worden immers nette woorden gebruikt. Waarom kan een uitspraak als deze dan niet door de beugel?

3.3.2 Taalintensivering

Om een uitspraak als 'mogelijk heeft u Alzheimer' te kunnen duiden, moet verder worden gekeken dan stijlbreuk. Voorgaand voorbeeld van Graus bevat geen vulgair taalgebruik, maar wordt wel degelijk als verruwd ervaren. De formulering van dit voorbeeld is, ondanks de nette woorden, niet neutraal; er is sprake van *taalintensivering*.

Hoewel er geen één-op-één-relatie bestaat tussen taalverruwing en taalintensivering, loont het de moeite om kort uit te leggen wat geïntensiveerd taalgebruik is, en in hoeverre de definitie ervan toepasbaar is op verruwde taal. Voor de uitleg van taalintensivering zal het schema van Renkema (1997) worden aangehouden. Renkema geeft als definitie voor

geïntensiveerd taalgebruik: 'de gevallen waarin – op basis van tekstvergelijking – van versterking sprake is' (Renkema, 1997: 496). Een intensiveerder is een formulering die vervangen kán worden door een afgezwakte variant. Dit wil zeggen dat er 'iets' weggelaten kan worden uit de formulering—door het te schrappen, door het te vervangen door een woord met een minder specifieke betekenis, of door een stijlfiguur te herschrijven naar 'gewoon proza' (ibid: 497) – zonder de betekenis van het geformuleerde te veranderen.

Renkema onderscheidt drie typen intensiveerders:

- Lexicaal: basisversterkers ('enorm'), tijdsaanduidingen ('al'), etc.;
- Semantisch: verba ('gedaald' → 'gekelderd'), adjectiva ('enigszins' → 'behoorlijk'), etc.;
- Stilistisch: herhaling ('niets, niets, echt niets'), metafoor ('verliezen' → 'het onderspit delven'), etc.

Hoe kan deze informatie helpen bij het formuleren van een definitie van verruwde taal? Renkema's omschrijving van taalintensivering bestaat uit twee aspecten: ten eerste moet er een neutrale variant met een gelijke betekenis bestaan, en ten tweede moet het geïntensiveerde woord in te delen zijn in het door hem voorgestelde schema. Beide aspecten zijn deels toepasbaar op bepaalde verruwde uitingen; net als bij de hiervoor besproken stijlbreuken is taalverruwing meer dan taalintensivering. Dit wordt duidelijk wanneer voorbeelden van verruwing in het schema van Renkema geplaatst worden.

Het eerste aspect van taalintensivering, het formuleren van een neutrale variant van de uitdrukking, kan op de opmerking van Guusje Nederhorst ('dat is idioot veel', zie paragraaf 1.1) worden toegepast, namelijk door het weglaten van het woord 'idioot'. De neutrale variant van de uitdrukking wordt dan: 'dat is veel', hoewel het te bediscussiëren is of deze uiting een vergelijkbare betekenis heeft. In deze uiting kan sprake zijn van een intensivering als basisversterking op lexicaal niveau: het woord 'idioot' is dan gebruikt als basisversterker of als kwalificator. Is 'idioot' gebruikt als kwalificator, dan dient het als een aanduiding voor het aantal gevallen van agressie. Er kan ook sprake zijn van een intensivering op semantisch niveau: in dat geval is het woord gebruikt als een adjectief. Er zijn dus drie mogelijkheden, en Renkema's schema lijkt in dit geval geen duidelijkheid te geven.

Een ander voorbeeld geeft eveneens problemen. Neemt men het voorbeeld dat in de vorige paragraaf is aangehaald, 'mogelijk bent u een beginnend lijder aan Alzheimer', dan kan daar een volgende neutrale variant van gemaakt worden: 'mogelijk bent u wat vergeetachtig'. Kijkend naar het schema van Renkema wordt het al moeilijker deze in te delen: in het artikel wordt niet uitgelegd of de woorden van de neutrale formuleringen van een andere orde kunnen zijn dan de geïntensiveerde. Evengoed kan zowel de oorspronkelijke als neutrale variant worden ingedeeld op het semantische niveau: van het adjectief 'vergeetachtig' is het (geïntensiveerde) nomen 'Alzheimer' gemaakt. Wat dat betreft is er al meer eenduidigheid dan bij eerdergenoemd voorbeeld. Bij dit voorbeeld echter lijkt er niet alleen sprake te zijn van intensivering, maar van een *dysfemisme*; meer hierover in de volgende paragraaf.

De verruwde uitingen uit het corpusonderzoek, 'idioot' en 'belachelijk', zijn ook in te delen in het schema van Renkema. De woorden zijn beide op vier manieren gebruikt, zoals hierboven en in paragraaf 3.2 al deels is aangegeven: als basisversterker, als kwalificator, als bijwoord of als bijvoeglijk naamwoord. Intensiveerders lijken in Renkema's schema slechts op één plaats te kunnen worden ingedeeld. Het lijkt erop dat verruwde woorden op verschillende manieren kunnen worden gebruikt en dus per situatie op een andere plek in het schema thuishoren.

En er zijn nog twee redenen waarom verruwde taal niet (volledig) als onderdeel van geïntensiveerde taal kan worden beschouwd. De eerste is dat er voor verruwde uitdrukkingen

niet altijd een neutrale variant te formuleren is, die gelijk is aan betekenis. Voor een uitdrukking als 'mevrouw, ga koken' (Fortuyn; paragraaf 2.4) is niet eenvoudig een neutrale variant te bedenken die gelijk is aan betekenis. Een herformulering als 'laat u mij met rust' draagt wel de strekking van de opmerking, maar houdt geen rekening met het feit dat Fortuyn met zijn opmerking ook impliceerde dat Wouke van Scherrenburg geen goede journalist is. En een herschrijving als 'u bent niet geschikt voor dit vak' draagt eveneens een deel van de strekking, maar laat juist buiten beschouwing dat Fortuyn geen zin had om van Scherrenburg te woord te staan. De uitspraak van Fortuyn is, ondanks dat ook van Scherrenburg er achteraf smakelijk om kon lachen, als verruwd aan te merken. In het formele register dat een politicus wordt geacht te gebruiken, is een formulering als deze niet op zijn plaats.

Het tweede probleem is dat taalintensivering zowel negatief als positief kan zijn. Een voorstelling kan 'mooi' zijn, of 'schitterend'. Een bijeenkomst is 'gezellig', of 'erg gezellig'. Taalverruwing daarentegen lijkt altijd een negatieve connotatie te hebben, ook al wekt het een lachsalvo op, zoals bij de sarcastische opmerking van Fortuyn. 'Ruw' wekt de associatie op met iets dat niet vloeiend verloopt, of een remmende werking heeft. Positieve taalverruwing lijkt niet te bestaan; als een Kamerlid iets 'fantastisch' vindt, is er wel sprake van een zekere intensivering en domeinverstengeling, maar niet van verruwing.

3.3.3 Taalwaardering

Een derde aspect van taalverruwing dat niet door domeinverstengeling en taalintensivering wordt uitgelegd, is de connotatie die bepaalde woorden met zich meebrengen. Van neutrale woorden kunnen vaak zowel verzachtende als verruwende varianten worden geformuleerd. Wanneer een woord door een verzachtende omschrijving wordt vervangen, spreekt men van *eufemismen*. Eufemismen kunnen in bepaalde situaties als gepaster worden ervaren dan de neutrale variant. Een voorbeeld is '*friendly fire*'. hoewel het woord 'friendly' positieve annotaties oproept, is er weinig vriendelijks aan dit type vuur – het betekent dat soldaten in de strijd onder vuur liggen van de eigen partij. En dat daar ook mensen bij kunnen omkomen, bleek onder andere in januari 2008 in Afghanistan, toen twee Nederlandse soldaten omkwamen door schoten die waren gelost door de eigen troepen.²⁸

Voor neutrale woorden kunnen ook verruwde varianten worden geformuleerd: *dysfemismen*. Een bekend voorbeeld is de herformulering van 'vrijheidsstrijders' naar 'terroristen', of het eveneens eerdergenoemde voorbeeld 'keuzestress' in plaats van 'keuzevrijheid'. Aan dysfemismen wordt doorgaans minder aandacht besteed dan aan eufemismen. Twee belangrijke stijlhandleidingen noemen dysfemismen slechts als tegenhanger van eufemismen, en gaan dan verder in op hoe eufemismen dienen om de politieke correctheid van formuleringen te dienen (Burger & de Jong, 2002; Renkema, 2008). Dysfemismen echter komen ook in de media steeds vaker voor en zijn te zien als een vorm van negatieve intensivering; het zijn woorden die ruwer zijn geformuleerd dan nodig is (Renkema, 2008) en die bovendien vaak een asociaal aspect bevatten. De definitie van dysfemismen komt daardoor dicht(er) in de buurt van taalverruwing dan intensivering.

Hieronder enkele voorbeelden van neutrale woorden waar zowel een eufemisme als een dysfemisme voor te formuleren is:

Kader 3. Eufemismen, neutrale woorden en dysfemismen

Eufemisme	Neutraal	Dysfemisme
suïcide	zelfdoding	van kant maken
mensen met mogelijkheden	verstandelijk gehandicapt	achterlijk (knettergek)
'Het is u wellicht ontschoten.'	'U bent wat vergeetachtig.'	'U heeft Alzheimer!' ²⁹

Het derde voorbeeld van een dysfemisme ('U heeft Alzheimer!') heeft letterlijk als titel in een dagblad gestaan boven het stuk waarin verslag werd gedaan van de woorden van Kamerlid Graus. Hier lijkt zelfs nog sprake te zijn van een intensivering van het dysfemisme dat Graus gebruikte: waar het Kamerlid nog een nuance inbouwde ('*mogelijk* bent u een *beginnend* lijdende aan Alzheimer') haalt de krant alle *hedgings* weg.^{ix}

Hoewel stijlhandboeken voornamelijk aandacht besteden aan het politiek correct verpakken van de boodschap, lijken politici zelf steeds meer aandacht te besteden aan het politiek *incorrect* verwoorden ervan. Van de voorbeelden van taalverruwing die tot nu toe zijn genoemd, zijn er een aantal te classificeren als 'dysfemismen'. Het Alzheimer-voorbeeld hierboven is er één van. Een ander voorbeeld is de uitspraak van Geert Wilders over oud-minister Vogelaar: 'dat u knettergek bent geworden' (paragraaf 1.1). Voor het woord 'knettergek' is zowel een neutrale als eufemistische variant te formuleren (zie kader 3), hoewel het de vraag is of het gepast (en minder verruwd) was geweest als Wilders Vogelaar 'iemand met mogelijkheden' had genoemd.

Dysfemismen geven, net als stijlbreuk en taalintensivering, geen uitsluitende beschrijving van het concept 'taalverruwing', temeer omdat blijkt dat bepaalde concepten *op zich* verruwd zijn. Het maakt niet uit hoe deze concepten worden verwoord – in de context waarin zij worden uitgesproken kunnen zij evengoed niet door de beugel, zoals blijkt uit het voorbeeld van Wilders in de vorige alinea.

Het woord *taalverruwing* kan overigens eveneens worden geïnterpreteerd als een dysfemisme van het meer neutrale *taalverandering*. Het woord *verruwing* impliceert een zekere obstructie: door bepaalde obstakels wordt een vlotte voortgang geblokkeerd. Anderzijds kan taalverruwing worden gezien als de verruwing van bijvoorbeeld traptreden die veelvuldig zijn gebruikt: door dit intensieve gebruik heeft de structuur van de trap een bepaald karakter gekregen. Echter, niet alles wordt na veelvuldig gebruik 'ruw' maar slijt eerder af tot het een gladde oppervlakte krijgt. In dat opzicht zou er dus ook sprake kunnen zijn van (het eufemistische) 'taalversoepling'. Een term die heel wat positiever is dan 'verruwing' en die bijvoorbeeld ook kan verklaren waarom politici iets 'schitterend' kunnen vinden in plaats van alleen maar 'mooi'. Want ook deze positieve intensiveringen getuigen van een zekere verandering, een 'informalisatie' van het taalgebruik van de politiek – een verschijnsel dat het begrip *taalverruwing* niet kan verklaren.

Het is de *taalverruwing* echter waar zowel media als politiek bezorgd om zijn, en het is voor dit concept dat er in de volgende paragraaf een definitie wordt geformuleerd.

3.4 Taalverruwing: een begripsafbakening

Taalverruwing kan dus worden uitgelegd vanuit drie aspecten. Ten eerste is er sprake van domeinverstengeling, ten tweede is er sprake van (negatieve) intensivering en ten derde zijn verruwde uitingen deels te classificeren als dysfemismen: asociale varianten van neutrale

^{ix} Dit is mogelijk het gevolg van *kleuring* in taal; zie paragraaf 4.2.1.

woorden. Samengevoegd leidt deze informatie tot een volgende begripsomschrijving van taalverruwing:

Een uiting uit een informeel of vulgair register, uitgesproken in een formeel domein, waarbij er sprake is van domeinverstengeling door stijlbreuk, taalintensivering en / of dysfemismen.

Een definitie als deze verklaart niet alleen waarom een woord als ‘idiot’, geuit door een politicus, als verruwde taal wordt aangemerkt, maar ook waarom een uitspraak als ‘mevrouw, ga koken’ niet door de beugel kan. In het eerste voorbeeld is sprake van negatieve taalintensivering, met een woord uit een informeel register. In het tweede voorbeeld is eveneens sprake van stijlbreuk: de uitspraak van Fortuyn past niet in het formele of neutrale register dat een politicus hoort te gebruiken.

(Minder frequente) beschuldigingen als ‘verraad’ en ‘leugens’³⁰ worden eveneens verklaard vanuit bovenstaande definitie.^x Deze woorden houden een (valse) beschuldiging in en worden, ondanks dat zij in relatief beschaafde taal worden geformuleerd, als zeer verwerpelijk ervaren. Het zijn overdrijvingen van de werkelijkheid en daarom aan te merken als negatieve intensivering. Het doen van deze uitingen getuigt van een zekere ‘roldoorbreking’, waarbij de politicus zijn of haar positie (bewust) lijkt te vergeten om een uiting te doen die normaliter nooit zou worden gedaan. Deze roldoorbreking heeft overigens als voorwaarde dat hij samengaat met negatieve stijlbreuk—een politicus die in een Kamerdebat liefdevol iets vertelt over zijn kleinkind valt eveneens uit zijn rol, maar maakt zich bepaald niet schuldig aan taalverruwing.

Met deze definitie is een antwoord geformuleerd op de vraag: ‘wat *is* taalverruwing?’ Het logische vervolg is om te onderzoeken wat de *gevolgen* ervan zijn. Daar gaat het volgende hoofdstuk op in.

^x ‘Verraad’ en ‘leugens’ zijn woorden die in tijden van de schrapbepaling (zie paragraaf 1.1) altijd uit de Handelingen werden gehouden – dergelijke beschuldigingen werden en worden degene die ze uit(te) zeer kwalijk genomen (zie Bootsma & Hoetink, 2006).

*Not everything that can be counted counts;
Not everything that counts can be counted.*
Spreuk aan de muur van het kantoor van Albert Einstein.

4. Het experimenteel onderzoek

4.1 Inleiding

Hoofdstuk 1 gaf aan dat er vanuit zowel journalistiek als politiek zorgen worden uitgesproken over de taalverruwing in de media. Hoofdstuk 2 ging in op de complexe relatie tussen politiek en media en zette uiteen hoe deze relatie mogelijk heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van taalverruwing. Hoofdstuk 3 heeft middels corpusonderzoek de eerste patronen blootgelegd waar de voorzichtige conclusie uit kan worden getrokken dat taalverruwing inderdaad een groeiend fenomeen is in de media, of meer specifiek in krantenberichten. Over het begrip zelf is weinig bekend, behalve dat verruwde taal door de betrokkenen als ongepast wordt ervaren. Met behulp van relevante literatuur is in het vorige hoofdstuk getracht een eerste begripsomschrijving van het concept te formuleren die rekening houdt met het domein waarin en de rol waar vanuit de uiting is uitgesproken, evenals met de wijze waarop de woorden zijn geformuleerd.

Dit hoofdstuk zal aandacht besteden aan de mogelijke gevolgen van taalverruwing. Omdat ook hier niet uit informatie over onderzoek naar taalverruwing geput kan worden, is gezocht naar aanverwante informatie over de effecten van een boodschap die op een bepaalde manier wordt uitgezonden. Die effecten worden niet alleen bepaald door eigenschappen van de boodschap zelf, maar ook van de zender en de ontvanger. De volgende paragraaf gaat in op deze eigenschappen en gaat na welk effect de geloofwaardigheid van de zender, de stijl van de boodschap en de verwachtingen van de ontvanger hebben op het oordeel over de boodschap. Vanuit deze informatie zullen hypothesen worden geformuleerd, welke in paragraaf 4.3 worden getoetst in experimenteel onderzoek.

4.2 Hypothesen

Voor het formuleren van de hypothesen is eerst gekeken naar meer algemene kenmerken van zender, boodschap en ontvanger.

4.2.1 Vanuit de zender

De 'zender' van de boodschap is te benaderen vanuit twee perspectieven: de 'maker', ofwel het medium dat het bericht uitzendt, en de 'spreker', ofwel de persoon die aan het woord is in het bericht. De maker kan bijvoorbeeld een krant of de journalist zijn, en de spreker in het bericht een politicus. Eigenschappen van beide worden hieronder kort besproken.

Vanuit de maker

Taal is inherent gekleurd, en mensen kunnen niet anders dan de wereld zien in termen van de mentale representatie die is geconstrueerd door de taal die zij spreken. Ook nieuwsberichten ontkomen niet aan deze kleuring, ondanks het feit dat volgens de

'professionele ethos' zo duidelijk en onpartijdig mogelijke taal moet worden gebruikt (Fowler, 1991).

Kleuring in taal, ofwel de neerslag in de tekst van de visie van de journalist op het nieuwsfeit, is niet altijd een bewuste handeling. De journalist moet nieuws selecteren, omgaan met onzekere feiten en kiezen hoe deze feiten worden weergegeven (Renkema, 1984). Deze keuzes worden geleid door de ideologie van de journalist (Fowler, 1991).

Dit neemt niet weg dat kleuring ook bewust gebruikt kan worden, door zowel politici (zie paragraaf 2.5 over framing) als journalisten. Zelfs wanneer een journalist directe citaten in het bericht zet, kan er aan die citaten een bepaalde draai worden gegeven: een 'woeste' politicus komt bozer over dan een 'ontstemde', bijvoorbeeld. En een spreker die iets 'toegeeft', lijkt een grotere concessie te doen dan wanneer hij iets 'zegt'. Op deze manier kan de journalist, de maker van het bericht, bijdragen aan de manier waarop het door de lezer wordt ontvangen en beoordeeld.

Echter, ook zonder deze kunstgrepen vormt de lezer zich een mening over de journalist. Dit kan hij of zij doen door bijvoorbeeld de (gepercipieerde) correctheid van het bericht te beoordelen aan de hand van de gebruikte citaten: directe rede in het bericht bijvoorbeeld maakt de tekst authentiek en levendig. Bovendien dragen citaten bij aan de objectiviteit en begrijpelijkheid van het bericht: er is geen sprake van perspectiefwisseling (of -verstrengeling) tussen spreker en journalist, wat de tekst eenduidiger houdt (Burger & de Jong, 200).

Vanuit de spreker

De eigenschappen van de spreker die invloed kunnen hebben op de ontvanger zijn uit te splitsen in twee aspecten. De eerste is de *geloofwaardigheid* van de spreker en de tweede de *likeability*, ofwel de mate waarin de zender aardig wordt gevonden (O'Keefe, 2002). Voor het woord 'likeability' bestaat geen Nederlandse vertaling, maar 'aantrekkelijkheid' dekt de lading voldoende.

De geloofwaardigheid van de spreker bestaat uit twee dimensies: de expertise (of competentie) en de betrouwbaarheid (of de spreker geneigd is de waarheid te vertellen zoals hij of zij die ziet; O'Keefe, 2002). De ontvanger gebruikt de geloofwaardigheid van de spreker als vuistregel bij het bepalen van de kracht van het argument in de boodschap: 'als een deskundige het zegt, zal het wel zo zijn.' Dit wordt ook wel het 'autoriteitsargument' (Schellens, 2006) of de 'deskundige bron-consensus' (O'Keefe, 2002) genoemd. De kracht van de boodschap wordt niet altijd sterker wanneer hij wordt uitgesproken door een deskundige op dat gebied: een wetenschapper van Greenpeace die pleit tegen kernenergie wordt niet altijd serieus genomen, omdat de belangen van de instantie die de wetenschapper vertegenwoordigt, de geloofwaardigheid van de deskundigheid in de weg staan. Pleit dezelfde wetenschapper echter vóór het gebruik van kernenergie, dan kan de geloofwaardigheid van de spreker juist hoog worden ingeschat, *omdat* hij een mening verkondigt die afwijkt van wat er op grond van zijn positie verwacht mag worden (Schellens, 2005).

Het tweede aspect dat een rol speelt in de invloed op de ontvanger is de aantrekkelijkheid van de spreker. Die wordt bepaald door onder andere hoe vriendelijk, aardig en prettig de spreker wordt gevonden. De aantrekkelijkheid kan invloed hebben op de gepercipieerde betrouwbaarheid van de bron. Het effect van aantrekkelijkheid is minder sterk dan van de geloofwaardigheid van de bron (O'Keefe, 2002).

Ook voor de aantrekkelijkheid van de spreker geldt dat deze als vuistregel wordt gebruikt door de ontvanger: 'Mensen die ik aardig vind, hebben meestal correcte meningen' (O'Keefe, 2002). Voor beide aspecten geldt dat hoe meer interesse de ontvanger in de boodschap heeft, en hoe meer energie de ontvanger wil steken in de verwerking ervan, hoe kleiner de rol

van deze vuistregels of heuristieken wordt in het vormen van een oordeel over de boodschap.^{xi}

4.2.2 Vanuit de boodschap

Zoals in het vorige hoofdstuk is besproken, valt taalverruwing voor een deel onder taalintensivering. Om na te gaan wat de effecten van taalverruwing zijn, is het logisch te kijken naar de gevolgen van taalintensivering op bijvoorbeeld overtuigingskracht, een fenomeen waar veel onderzoek naar is gedaan, om vanuit daar verwachtingen voor de effecten van taalverruwing te formuleren.

De effecten van taalintensivering op de overtuigingskracht van de boodschap zijn vooral onderzocht in combinatie met de geloofwaardigheid van de bron. Bij een geloofwaardige bron werkt intensivering overtuigend, bij een ongeloofwaardige bron juist niet (Pander Maat, 2004; Schellens, 2005). Eenzelfde effect geldt voor de afstand die bestaat tussen de opinies van de ontvanger en van de zender: bij een kleine afstand is geïntensiveerde taal positief voor de overtuigingskracht, bij een grote afstand ontstaat een averechts effect (Schellens, 2005). Geïntensiveerde taal in combinatie met een lage geloofwaardigheid van de bron, of niet-geïntensiveerde taal in combinatie met een hoge geloofwaardigheid van de bron leidt tot gemiddelde attitudeverandering (Hamilton, Hunter & Burgoon, 1990).

Bij informatieve boodschappen zorgt geïntensiveerde taal voor een betere verwerking van de boodschap. Bovendien wordt de inhoud bericht met geïntensiveerde taal beter geaccepteerd. Een teveel aan intensifieerders echter kan zorgen voor afkeer bij de lezer (van Riel-Eerden, 2005).

Hamilton (1989, in Hamilton et al., 1990) heeft ook onderzoek gedaan naar de effecten van obscene taal. Hij vond dat obscene taal de gepercipieerde competentie, betrouwbaarheid en aantrekkelijkheid van de zender juist verlaagt. Daar tegenover staat onderzoek van Scherer en Sagarin (2006), die vonden dat een vloek aan het begin of einde van een overtuigende tekst geen invloed had op de geloofwaardigheid van de zender en dat de overtuigingskracht juist positief werd beïnvloed, mits de inhoud van de boodschap aansloot bij de bestaande overtuigingen van de ontvanger.

4.2.3 Vanuit de ontvanger

Mensen hebben bepaalde verwachtingen en voorkeuren over de taal en taalstrategieën die, afhankelijk van culturele waarden en maatschappelijke standaarden, gebruikt kunnen worden om hen te overtuigen van een boodschap. Bovendien vormt men zich een mening over wat in een bepaalde situatie goede communicatie is. Deze combinatie van verwachtingen wordt de *Language Expectancy Theory* genoemd (Burgoon, Denning & Roberts, 2002). Een boodschap overtuigt wanneer de verwachtingen van de ontvanger positief overtroffen worden, of de bron nu positief of negatief wordt ingeschat. Wordt aan de verwachtingen niet voldaan,

^{xi} Er zijn twee zogenoemde Dual Process modellen die deze twee manieren van verwerken beschrijven: het Elaboration Likelihood Model (ELM) van Petty en Cacioppo (1981, in Hoeken, 1998), en het Heuristic Systematic Model (HSM) van Chaiken (1980, eveneens in Hoeken, 1998). De verwerkingsheuristieken, die weinig cognitieve energie vragen om de boodschap te verwerken, vormen één route waarop de boodschap kan worden verwerkt en worden in het ELM en HSM respectievelijk de perifere route en de heuristische verwerking genoemd; het verwerken met veel cognitieve energie, waarbij de boodschap op inhoud wordt beoordeeld en minder op de presentatie ervan, vormt de tweede route en wordt respectievelijk de centrale route en systematische verwerking genoemd.

dan treedt geen enkele verandering op. Wanneer de geloofwaardigheid van de bron groot is, ontstaat er wel een zekere 'bandbreedte' of marge waarin deze verwachtingen tot op zekere hoogte kunnen worden overschreden zonder dat dit een negatieve invloed heeft op de overtuigingskracht van de boodschap (van Riel-Eerden, 2005).

Een tweede aspect dat meespeelt in het oordeel dat de ontvanger velt over de boodschap, is de hoeveelheid energie die hij of zij bereid is te steken in het verwerken ervan. Er zijn twee manieren waarop de ontvanger een boodschap kan verwerken: via de inhoud, waarbij de genoemde argumenten zorgvuldig worden beoordeeld; en via de presentatie, waarbij onder andere wordt gelet op de deskundigheid van de bron. De hoeveelheid energie die de ontvanger aan de boodschap besteedt, hangt af van de mate waarin hij of zij geïnteresseerd is in de gepresenteerde materie (Hoeken, 1998).

4.2.4 De verwachtingen

De spreker bezit een bepaalde geloofwaardigheid en aantrekkelijkheid, de zender gebruikt kleuring om de boodschap een bepaalde 'draai' te geven, de boodschap kan al dan niet met toepassing van bepaalde stijlmiddelen worden geformuleerd en de ontvanger heeft bepaalde verwachtingen over de taal in de boodschap die hem wordt aangeboden. Al deze aspecten hebben invloed op het imago van de spreker en zender en op de acceptatie van de boodschap. Toegepast op politieke communicatie kunnen deze eigenschappen als volgt worden ingevuld.

Ten aanzien van de zender

Hoewel in dit onderzoek vooral zal worden gekeken naar de effecten van verruwde taal op het imago van de politicus en op de acceptatie van de boodschap, zou het naïef zijn om effecten van de schrijfwijze van het bericht geheel buiten beschouwing te laten. Om kleuring door de journalist zoveel mogelijk uit te sluiten, zou het bericht zoveel mogelijk uit directe citaten moeten bestaan. De verwachting is dat verruwd taalgebruik de tekstwaardering in het algemeen negatief zal beïnvloeden, maar omdat directe citaten maken dat de lezer de tekst als levendiger, begrijpelijker en authentieker (of correcter) beoordeelt (Burger & de Jong, 2002), is het aannemelijk dat verruwd taal, mits gepresenteerd in directe citaten, dit negatieve effect neutraliseert of zelfs een positieve wending geeft.

H1: Verruwd taalgebruik heeft bij directe rede een positief effect op de aantrekkelijkheid, begrijpelijkheid en correctheid van de tekst.

Ten aanzien van de spreker

Zoals in 4.2.1 is gezegd, heeft de geloofwaardigheid van de spreker invloed op de acceptatie van de boodschap, en heeft de stijl van de boodschap invloed op de geloofwaardigheid van de spreker. Aangezien krantenberichten niet altijd met bovengemiddelde interesse zullen worden gelezen, is het aannemelijk te verwachten dat de geloofwaardigheid en aantrekkelijkheid van de spreker een rol spelen bij het oordeel dat de lezer zich vormt.

Hoge en lage geloofwaardigheid komt in strikte zin in de politiek niet voor: politici zijn over het algemeen behoorlijk vakbekwame mensen die niet zomaar op de positie zijn gekomen die ze bekleden. Maakt men wel onderscheid in 'gradaties' van geloofwaardigheid van politici, dan kan dit onderscheid op twee manieren worden gemaakt: op het niveau van besluitvorming, en op de rol van de politicus.

Ten eerste is er het 'niveau van besluitvorming': een politicus kan uit de Kamer of het Kabinet komen (landelijk) of uit de gemeenteraad (lokaal). Het is aannemelijk dat een politicus uit de landelijke politiek een hogere geloofwaardigheid bezit dan een politicus uit de gemeenteraad. Een boodschap van een politicus uit de landelijke politiek zal dus wellicht sneller worden geaccepteerd dan een boodschap van een gemeenteraadspoliticus.

Intensivering heeft, in combinatie met een hoge geloofwaardigheid, een positieve invloed op de overtuigingskracht van de spreker. Wanneer verruwde taal als een vorm van intensivering wordt beschouwd, zou de verwachting kunnen worden geformuleerd dat verruwde taal door 'landelijke politici' overtuigender werkt. Desalniettemin bevat verruwde taal naast een intensiveringsaspect ook een stijlbreuk- en roldoorbrekingsaspect. Een politicus die verruwde taal gebruikt, schendt de verwachtingen omtrent zijn of haar taalgebruik mogelijk zo sterk dat de boodschap negatief gewaardeerd wordt: er ontstaat afkeer.^{xii}

Wellicht speelt het niveau van besluitvorming hierin ook een rol: een politicus uit de landelijke politiek heeft mogelijk een hogere geloofwaardigheid en de verwachtingen van de ontvanger worden zodoende sterker geschonden dan wanneer een politicus uit de lokale politiek verruwde taal zou gebruiken.

Een politicus bezit echter niet alleen een bepaalde mate van geloofwaardigheid; hij of zij bezit een spectrum aan aspecten die samen het imago vormen. Dit imago is opgebouwd uit de betrouwbaarheid en de competentie (die samen de geloofwaardigheid vormen; O'Keefe, 2002); en de aantrekkelijkheid en gepastheid, welke zijn herleid uit de Language Expectancy Theory en de definitie van taalverruwing gegeven in het vorige hoofdstuk. Als vijfde aspect zal worden meegenomen het affect van de politicus, ofwel het karakter in de specifieke situatie. De verwachting is dat alle aspecten van het imago van een landelijke politicus bij verruwde taal meer schade oplopen dan het imago van een lokale politicus. Dit is in lijn met de bevindingen van Hamilton (1989, in Hamilton et al., 1990), maar niet met de Language Expectancy Theory, die stelt dat landelijke politici door hun hoge geloofwaardigheid juist meer marge zouden moeten hebben om de verwachtingen te doorbreken. Desalniettemin gaat de Language Expectancy Theory alleen over intensiveerders, en heeft het onderzoek van Hamilton zich op obscene taal gericht. Omdat taalverruwing wat domeinen betreft wellicht meer overeenkomsten heeft met obscene taal dan met intensiveerders, zullen de verwachtingen worden geformuleerd aan de hand van de bevindingen van laatstgenoemde.

Volgend op *H1* kan met deze informatie de volgende hypothese worden geformuleerd:

H2: Eventuele effecten van verruwde taal op de aantrekkelijkheid, begrijpelijkheid en correctheid van de tekst zijn sterker wanneer de spreker uit de landelijke politiek komt dan wanneer deze uit de lokale politiek komt.

Ten aanzien van het imago van de politicus kunnen de volgende verwachtingen worden opgesteld:

H3: Verruwde taal heeft een negatieve invloed op de aantrekkelijkheid, gepastheid, betrouwbaarheid en competentie van de politicus.

^{xii} De bevindingen van Scherer en Sagarin (2006) spreken een tegengestelde verwachting uit, maar deze zijn gericht op het voorkomen van één vloekwoord in een toespraak, waarbij de ontvanger vooraf al een positieve houding had tegenover het onderwerp. Deze resultaten zijn op taalverruwing niet van toepassing, omdat dit fenomeen meer omvat dan een enkel vloekwoord en omdat het zeer aannemelijk is dat ontvangers van politieke boodschappen het lang niet altijd onverdeeld eens zijn met de inhoud ervan.

H4: Verruwde taal heeft een sterker negatieve invloed op de genoemde aspecten in H3 bij een politicus uit de landelijke politiek dan op een politicus uit de lokale politiek.

Ten tweede kan er onderscheid worden gemaakt in de 'rol' van de politicus: coalitie of oppositie. De coalitie heeft als het ware de verantwoordelijke rol, de oppositie de bekritiserende. Dit verschil in positie werkt mogelijk door in de verwachtingen die de burger heeft: oppositieleden zal het minder kwalijk worden genomen wanneer zij verruwde taal gebruiken, dan wanneer coalitieleden dat doen. De Language Expectancy Theory fundeert deze verwachting.

Een tweede aspect speelt wellicht ook mee bij de positie van de politicus. In paragraaf 2.5 is al gebleken dat het gebruik van 'gewonemensentaal' sympathie kan opwekken bij de ontvanger. Vooral oppositieleden lijken van deze tactiek gebruik te maken om zo de steun van de burger voor zich te winnen.³¹ Verruwde taal zou zodoende voor oppositieleden een positief effect kunnen hebben op het imago van de politicus.

Dit leidt tot de volgende hypothesen:

H5: Verruwde taal door coalitieleden wordt negatiever beoordeeld dan verruwde taal door oppositieleden.

H6: Een eventueel effect uit H5 is voor de landelijke politiek sterker dan voor de lokale politiek.

Ten aanzien van de boodschap

Het uiteindelijke doel van politieke communicatie is dat de burger het gegeven standpunt accepteert. Als verruwde taal inderdaad de verwachtingen van de burger schendt, is het aannemelijk dat de acceptatie van de boodschap hieronder te lijden heeft. Ten aanzien van de boodschap kunnen dan de volgende hypothesen worden opgesteld:

H7: Verruwde taal heeft een negatieve invloed op de acceptatie van de boodschap.

H8: Een eventueel effect uit H7 is sterker wanneer het voorstel uit de landelijke politiek komt dan uit de lokale politiek.

4.3 Onderzoeksopzet

4.3.1 Stimulusmateriaal

Vorm

De experimentele tekst moest een politicus aan het woord laten en de tekst moest lang genoeg zijn om de taalverruwingen in aan bod te laten komen zonder dat deze opvielen. Bovendien mocht niet opvallen dat de teksten met een bepaald doel waren opgesteld. Een krantenbericht zou aan deze twee eisen voldoen. Er zijn twee teksten van ongeveer 180 woorden opgesteld, bestaande uit een kop, lead en drie alinea's inhoud. De ene tekst ging over een voorstel van de landelijke politiek en de andere over de lokale. Deze factor lag vast.

Het bericht bestond zoveel mogelijk uit letterlijke citaten, teneinde de rol van de journalist in het bericht tot een minimum beperken en zo de respondenten hun oordeel zoveel mogelijk op de woorden van de spreker te laten baseren.

Onderwerp

De landelijke en lokale berichten gingen respectievelijk over het voorstel om de vergoeding voor kraamzorg te verminderen, en over het voorstel de sluitingstijden van de horeca te vervroegen. De voorstellen kwamen overeen in de zin dat zij een beperking inhielden, zij het financieel, zij het in gedragsmatige zin. De berichten hadden dezelfde opzet.

Om te voorkomen dat respondenten zich reeds een mening hadden gevormd over het onderwerp is er gekozen voor onderwerpen die niet recentelijk in het nieuws waren geweest. Voor deze specifieke onderwerpen is bovendien gekozen omdat zij zelf relatief neutraal zijn, maar wel sterke reacties kunnen oproepen. Een bericht met daarin een te opvallend voorstel zou mogelijk aan geloofwaardigheid inboeten, waardoor de reacties minder betrouwbaar zouden zijn. De validiteit van de berichten was belangrijk: zij mochten niet van echt te onderscheiden zijn.

Het landelijke bericht speelde zich af in Den Haag. Het lokale bericht had als oorspronkelijke locatie Drachten, maar vlak voor de verspreiding van het onderzoek kwam Drachten in het nieuws wegens overlast van stappende jongeren. De sluitingstijden van de horeca werden er daarom vervroegd.³² De locatie van de lokale tekst is veranderd in een stad die niet onlangs media-aandacht had gekregen en waarvan het eveneens aannemelijk was dat respondenten er niet of nauwelijks binding mee zouden hebben, dit om kleuring in de reacties te voorkomen: Amersfoort.

De maatregelen zoals deze zijn voorgesteld in de berichten zouden in werkelijkheid ook kunnen voorkomen. Het eerder sluiten van de horeca is hiervan een voorbeeld: in Drachten is dit immers gebeurd. Ook het ingrijpen van de overheid in de geprivatiseerde zorg is ontleend aan de werkelijkheid; de overheid waarborgt de kwaliteit van de zorg en mag ingrijpen wanneer de kwaliteit en toegankelijkheid voor de burger onder druk komt te staan (Pennings, 2006).

Bron

De herkomst van de voorstellen is in de berichten toegeschreven aan 'de coalitie' dan wel 'de oppositie', zodat bestaande attitudes tegen bepaalde partijen geen rol zouden spelen in het oordeel. Zodoende verklaarde 'een woordvoerder' van de coalitie of de oppositie het voorstel in het bericht. De positie van de politicus werd twee keer expliciet in de tekst genoemd. De sprekers in het bericht hadden fictieve namen, eveneens om kleuring te voorkomen.

Niveau van besluitvorming

Om de omvang van het design enigszins te beperken is het niveau van besluitvorming (landelijk of lokaal) gekoppeld aan de inhoud van het bericht en zodoende niet gevarieerd. Het niveau van besluitvorming werd twee keer expliciet genoemd in het bericht. De sprekende politicus kreeg een fictieve naam om kleuring in reacties door bestaande attitudes te voorkomen.

Taalgebruik

Het taalgebruik van de politicus is in elk bericht op 6 plaatsen gemanipuleerd: twee per alinea. De kop en lead bevatten geen verruwingen. De verruwde uitdrukkingen zijn verzameld door kort voorbereidend corpusonderzoek en door waardevolle bijdragen uit discussies binnen de Stichting Media-Ombudsman Nederland. De verruwde uitdrukkingen zijn ingedeeld in twee categorieën: toevoeging en vervanging. Bij de toevoeging is er een verruwd woord (zoals 'idioot') toegevoegd aan de zin; bij de vervanging is een neutrale uitdrukking vervangen voor een verruwde variant (bijvoorbeeld 'we ergeren ons *behoorlijk*' versus 'we ergeren ons *dood*').

De gebruikte uitdrukkingen zijn wellicht minder opvallend dan woorden als 'knettergek', maar juist deze voorbeelden hebben veel aandacht gekregen in de media en zouden mogelijk associaties oproepen bij de respondent. Bovendien zou een woord als 'knettergek' opvallen in de tekst, waardoor het voor de respondent duidelijk werd waar het onderzoek om ging. Omdat er zes verruwingen in de experimentele tekst stonden, mochten deze niet al te opvallend zijn, om zo de geloofwaardigheid van de tekst zo groot mogelijk te houden.

Pretest

Om de natuurlijkheid van de krantenberichten te toetsen, zijn deze voorgelegd aan het bestuur van Stichting MON. Zij gaven onder andere als feedback dat de 'coalitie' en de 'oppositie' geen woordvoerder hebben. Dit is aangepast door van de coalitie in het 'landelijke' bericht 'het kabinet' te maken, en in het 'lokale' bericht 'de gemeenteraad'. Om dit knelpunt op te lossen voor de oppositie, is er 'de rechtse oppositie' van gemaakt, omdat 'een oppositiepartij zich tien keer op de tong zal bijten alvorens het voorstel [over de kraamzorg] te doen'. In het lokale bericht zijn bovendien een aantal zinnen anders geformuleerd om zo meer gelijkenis een krantenbericht te creëren.

Een andere suggestie om de validiteit te verhogen, sloeg op de taken van het kabinet: in de berichten werden voorstellen gedaan, terwijl het kabinet alleen besluiten zou nemen. Hoewel het niet vaak voorkomt, kan het kabinet echter wel voorstellen doen. De teksten zijn hierop niet aangepast.^{xiii}

Na het aanpassen van de berichten zijn de teksten nog voorgelegd aan twee docenten Communicatiewetenschappen op de universiteit van Tilburg. In overleg is besloten om in een van de berichten twee verruwde uitdrukkingen aan te passen, omdat anders het gevaar bestond dat de respondent de uitdrukkingen zou herkennen. Zodoende verschillen de verruwingen in de berichten onderling op twee plaatsen: 'we ergeren ons behoorlijk / dood' is in de landelijke versie veranderd in 'we zijn verbaasd / verbijsterd', en 'zat / spuugzat' in de lokale versie is in het landelijke bericht veranderd in 'beu / kotsbeu'. De volledige berichten met de manipulaties staan in de kaders 5 en 6.

Materiaal

Er was sprake van een '2x2x2'-design: het bericht kwam uit de landelijke of lokale politiek, had als spreker een politicus uit de coalitie of de oppositie en de spreker gebruikte al dan geen verruwde taal. Een overzicht van deze acht versies staat in tabel 5:

Tabel 5. Overzicht versies

	Niveau	Lokaal		Landelijk	
	Positie	Coalitie	Oppositie	Coalitie	Oppositie
Taalgebruik	Neutraal	1	2	3	4
	Verruwd	5	6	7	8

Naar het niveau van besluitvorming en naar de rol van de spreker is in beide berichten twee keer verwezen, in de eerste twee alinea's van het bericht. De zes verruwingen, drie vervangingen en drie toevoegingen, zijn verdeeld over de laatste drie alinea's van het bericht,

^{xiii} De stichting gaf ook aan dat een reactie met betrekking tot de verantwoordelijkheid van de politicus beter gepeild kon worden wanneer er geen onderscheid werd gemaakt tussen oppositie en coalitie, maar tussen bijvoorbeeld het kabinet en een partij. Omdat het niet mogelijk was dit onderscheid aan te brengen zonder partijnamen te noemen, is er voor gekozen dit voorstel niet mee te nemen.

waarbij elke alinea één toevoeging en één vervanging bevatte. De verruwingen sloegen enkel op de aanleiding van het voorstel; het voorstel zelf is niet met intensiveringen geformuleerd.

De kaders 4 en 5 tonen de twee basisversies van de krantenberichten met daarbij de verschillende manipulaties. De gemanipuleerde woorden staan naast de teksten en zijn per versie op de toegewezen plaatsen ingevuld. De mate van verruwing is niet gevarieerd: de tekst bevatte óf enkel neutrale verwoordingen, óf enkel verruwde. De acht uitgewerkte versies zijn te vinden in de bijlage.

Kader 4. Basisversie 'lokaal'

Cafés voortaan om 01.00 dicht Amersfoort – van onze verslaggever. [B₁] van de gemeenteraad Amersfoort heeft voorgesteld de sluitingstijd van de cafés te vervroegen van vier naar één uur. Aanleiding is de aanhoudende overlast. 'We ergeren ons [A_{1a}] aan de geluidsoverlast die jongeren veroorzaken als ze om 04.00 uur 's nachts – als de uitgaansgelegenheden sluiten – door de straten dwalen. Herhaalde waarschuwingen hebben niets geholpen. We zijn de problemen [A_{2a}], aldus Tom Buur, woordvoerder van [B₂] in de gemeenteraad Amersfoort. 'Het voorstel is dat per 1 januari 2009 uitgaansgelegenheden uiterlijk om 01.00 uur gesloten moeten zijn. Jongeren halen 's nachts voortdurend [A_{2b}] streken uit. Met eerdere sluitingstijden hopen we de overlast te beperken, want de huidige situatie is toch [A_{1b}]. Het is een strenge maatregel, maar het lijkt nu nog de enige optie.' 'Jongeren mogen van mij best wel een feestje vieren. Daar zijn ze immers jong voor. Maar moeten ze nou echt pas zo [A_{2c}] laat beginnen met stappen? Het helpt niet als we ze vragen minder lawaai te maken. Dus blijft er weinig anders over dan het verschuiven van het tijdstip, zodat voor mensen die 's nachts willen slapen de nachtrust niet wordt verstoord. Als we niets doen, loopt het uit de [A_{1c}].'	Intensivering: verruwing. (Vervanging of toevoeging) <i>Vervanging</i> A1a behoorlijk / dood A1b bezwaarlijk / van de gekke A1c hand / klauwen <i>Toevoeging</i> A2a Ø[zat] / spuugzat A2b Ø / idiote A2c Ø / belachelijk Positie politicus: coalitie of oppositie B1 Het college van B&W / De rechtse oppositie B2 het college van B&W / de rechtse oppositie
--	--

Kader 5. Basisversie 'landelijk'

Kraamzorg vanaf 2010 deels uit pakket DEN HAAG – van onze verslaggever. De vergoeding van kraamzorg zal vanaf 2010 langzaam worden afgebouwd. Dat heeft [B₁] vrijdag voorgesteld. Vanaf 2010 tot aan 2015 zal de vergoeding voor kraamzorg jaarlijks met tien procent afnemen. 'We zijn [A_{1a}] over de stijgende kosten. De kraamzorg wordt te duur en als het bij de verzekeraars uit de [A_{1b}] loopt, is de regering verantwoordelijk', aldus Joost Smit, woordvoerder van [B₂]. 'In het voorstel wordt vanaf 2015 de helft van de kraamzorg nog vergoed. Met het extra geld dat vrijkomt, willen we de [A_{2a}] snel stijgende kosten ondervangen, want we zijn het [A_{2b}]beu dat er steeds geld uit reserves moet worden gehaald.' 'We vinden het [A_{1c}] dat de verzekeraars zo op ons leunen. Met deze maatregel hopen we op wat meer financiële stabiliteit in de toekomst', zegt Smit. 'Het zijn [A_{2c}] onzekere tijden, en juist nu willen mensen zekerheid. Wij willen die kunnen bieden, maar daarvoor willen we ook wat eigen inzet van de burger terug.'	Intensivering: verruwing. (Vervanging of toevoeging) <i>Vervanging</i> A1a verbaasd / verbijsterd A1b hand / klauwen A1c bezwaarlijk / van de gekke <i>Toevoeging</i> A2a Ø / belachelijk A2b Øbeu / kotsbeu A2c Ø / idioot Positie politicus: coalitie of oppositie B1 het kabinet / de rechtse oppositie B2 het kabinet / de rechtse oppositie
---	--

4.3.2 Design

Het onderzoek is uitgegaan van een binnen-proefpersoondesign. Elke respondent kreeg twee van de acht tekstversies te lezen. Er is steeds een lokaal en een landelijk bericht zodanig gecombineerd dat ook het niveau van besluitvorming, de rol van de politicus en het taalgebruik structureel werden afgewisseld. Een respondent kreeg zo bijvoorbeeld eerst een landelijk, verruwd bericht uit de coalitie, gevolgd door een lokaal, neutraal bericht uit de oppositie.

De volgorde en inhoud van de onderdelen in de vragenlijst was voor iedereen gelijk: eerst persoonlijke kenmerken, waaronder de tijd die men aan nieuws besteedt en een mening over kranten en politici in het algemeen, gevolgd door een tekstversie. Na de eerste tekst volgde een serie vragen over het imago van de spreker, waarbij de respondent ook werd gevraagd de spreker in het bericht een rapportcijfer te geven. Daarna werden de tekstwaardering en het oordeel over de inhoud van de tekst bevraagd. Dan volgde de tweede tekst met dezelfde serie vragen, afgesloten met de vraag of de teksten zouden kunnen voorkomen in de krant. De vragenlijst sloot af met enkele vragen over attitudes ten aanzien van (ruw) taalgebruik van politici en er werd gevraagd naar de 'politieke kleur' van de respondent.

De vragenlijsten voor de tweede respondentgroep bevatten naast dit kwantitatieve deel ook een kwalitatief deel: na het beantwoorden van de serie vragen die betrekking had op de tweede tekst, is respondenten gevraagd maximaal vier woorden of uitdrukkingen in de laatst gelezen tekst aan te strepen en aan te geven waarom en waarmee zij deze zouden vervangen. Na dit kwalitatieve gedeelte volgden dezelfde afsluitende vragen als in de lijst die de eerste respondentgroep kreeg.

4.3.3 Karakterisering respondenten

Het onderzoek is afgenomen onder twee respondentgroepen. De eerste groep bestond uit 202 bachelorstudenten Communicatiewetenschappen aan de universiteit van Tilburg. De tweede groep bestond uit 166 respondenten die zoveel mogelijk buiten de universiteit zijn benaderd, om zo een meer heterogene steekproef te creëren.

Naar aanleiding van de resultaten van de eerste respondentgroep is één vraag aangepast: na het tweede bericht kreeg de eerste respondentgroep de vraag of het zojuist gelezen bericht in de krant zou kunnen voorkomen. Deze vraag was geformuleerd als een zevenpunts Likertschaal. Dit is in de vragenlijsten voor de tweede respondentgroep veranderd in meervoud: 'deze berichten zouden zo kunnen voorkomen in de krant'. De vraagstelling is veranderd naar een ja/nee-vraag. Op deze manier is onduidelijkheid over welk bericht werd bedoeld, weggenomen. De vraag zoals hij aan de eerste groep is gesteld was niet geschikt en deze vraag is voor de eerste respondentgroep niet meegenomen in de resultaten.

De resultaten van de eerste respondentgroep zijn gebruikt om verwachtingen te formuleren ten aanzien van de resultaten van de tweede respondentgroep: als studenten communicatie, waarvan verwacht kan worden dat zij op bovengemiddeld niveau kennis over communicatie bezitten, bepaalde antwoorden geven, kan aangenomen worden dat dit voor niet-communicatiestudenten (bovendien een meer heterogene groep) zeker het geval is. Hierover later meer.

De karakterisering van de respondenten is voor beide groepen apart gehouden. Resultaten zijn voor beide groepen eveneens apart geanalyseerd.

Respondentgroep 1

Aan het experiment namen 202 proefpersonen deel, gelijkelijk verdeeld over de versies. Er deden 71 mannen en 131 vrouwen mee. De leeftijd varieerde van 17 tot 49 jaar. De vrouwen waren gemiddeld iets jonger (*vrouw*: 20.11 jaar, *sd*=2.24; *man*: 21.20 jaar, *sd*=4.14; $t(199)=2.45$, $p<.025$).

Een grote meerderheid gaf aan graag op de hoogte te zijn van de gebeurtenissen in de wereld (*man*: 94.2 procent; *vrouw*: 93.1 procent; $\chi^2(1)=0.09$, $p=.76$). Gemiddeld besteedden mannen iets meer tijd aan nieuws (*man*: 2.85, *sd*=0.73; *vrouw*: 2.51, *sd*=0.66; $t(200)=3.33$, $p<.001$).

Mannen en vrouwen verschilden niet in hun mening over de objectiviteit van kranten; een minderheid vond kranten objectief (*man*: 25.7 procent; *vrouw*: 29 procent; $\chi^2(1)=0.25$, $p=.62$). Ook de mate waarin kranten als neutraal werden beoordeeld, verschilde niet tussen mannen en vrouwen (*man*: 3.41, *sd*=1.11; *vrouw*: 3.47, *sd*=1.03; $t(200)=0.416$, $p=0.68$).

Van de mannen vond 56.3 procent dat politici zich over het algemeen richten op het belang van de burger; van de vrouwen was dit 48.8 procent ($\chi^2(1)=1.03$, $p=.31$). De mate waarin zij politici deskundig en betrouwbaar vonden verschilde niet (*man*: 4.42, *sd*=0.98; *vrouw*: 4.54, *sd*=0.85; $t(200)=0.90$, $p=.37$). Mannen en vrouwen vonden politici tamelijk betrouwbaar.

Vrouwen waren iets sterker van mening dat politici op hun woorden moeten letten (*vrouw*: 5.82, *sd*=1.24; *man*: 5.38, *sd*=1.41; $t(200)=2.32$, $p<.025$). Mannen en vrouwen vonden dat politici hun collega's met respect moeten behandelen (*vrouw*: 6.27, *sd*=0.84; *man*: 6.03, *sd*=0.88; $t(199)=1.94$, $p=.10$). Vrouwen waren sterker van mening dat politici steeds vaker groffe taal gebruiken (*vrouw*: 4.89, *sd*=1.19; *man*: 4.30, *sd*=1.35; $t(200)=3.20$, $p<.005$). Mannen dachten dat verruwd taalgebruik een minder negatieve invloed zou hebben op de integriteit, geliefdheid, oprechtheid en vakkundigheid van de politicus (*man*: 3.43, *sd*=0.87; *vrouw*: 3.01, *sd*=0.92; $t(200)=3.16$, $p<.005$). Mannen en vrouwen verschilden niet in stemgedrag (*man*: 2.00, *sd*=0.76; *vrouw*: 1.89, *sd*=0.84; $t(197)=.90$, $p=.37$). Van de respondenten zou 35.6 procent op een regeringspartij stemmen, 34.6 procent op een partij uit de linkse oppositie, en 27.1 op een partij uit de rechtse oppositie.

Respondentgroep 2

De tweede respondentgroep bestond uit 166 personen, gelijkelijk verdeeld over de versies. Er waren 87 mannen en 79 vrouwen. De leeftijd varieerde van 16 tot 85 jaar en was voor beide seksen vrijwel gelijk (*man*: 37.90, *sd*=17.01; *vrouw*: 37.13, *sd*=16.69; $t(163)=0.29$, $p=.77$). Bij sommige analyses is voor leeftijd uitgegaan van *onder de 30* en *30 en ouder*.

Het opleidingsniveau varieerde van *lager onderwijs* tot *universiteit* en liet een verschil zien met de tweedeling naar leeftijd (*onder de 30*: 6.11, *sd*=1.11; *30 en ouder*: 5.19, *sd*=1.71; $t(162)=4.11$, $p<.001$, maar niet met sekse (*man*: 5.83, *sd*=1.57; *vrouw*: 5.49, *sd*=1.63; $t(163)=1.46$, $p=.15$). Respondenten onder de dertig waren gemiddeld iets hoger opgeleid dan respondenten boven de dertig jaar.

Van de mannen gaf 95,3 procent aan graag op de hoogte zijn van de gebeurtenissen in de wereld, van de vrouwen was dit 89,9 procent ($\chi^2(1)=1.77$, $p=.18$). Er was geen verschil naar de tweedeling in leeftijd ($t(161)=1.13$, $p=.26$). Mannen en vrouwen besteedden ongeveer evenveel tijd aan nieuws (*man*: 3.01, *sd*=0.82; *vrouw*: 2.91, *sd*=0.92; $t(164)=0.741$, $p=.46$). Respondenten onder de dertig besteedden minder tijd aan nieuws dan respondenten van dertig en ouder (*onder de 30*: 2.68, *sd*=0.77; *30 en ouder*: 3.27, *sd*=0.87; $p<.00$).

Een minderheid van de respondenten vond kranten objectief (*man*: 35.1 procent; *vrouw*: 42.9 procent; $\chi^2(1)=0.94$, $p=.33$). De mate waarin kranten als neutraal werden gezien verschilde niet per sekse (*man*: 3.56, $sd=1.19$; *vrouw*: 3.67, $sd=1.25$; $t(163)=0.59$, $p=.55$), noch naar de tweedeling in leeftijd (*onder de 30*: 3.46, $sd=1.17$; *30 en ouder*: 3.79, $sd=1.24$; $t(162)=1.72$, $p=.10$).

Van de mannen vond 43.9 procent dat politici zich over het algemeen richten op het belang van de burger; van de vrouwen was dit 41.6 procent ($\chi^2(1)=0.09$, $p=.77$). Er was geen verschil in de tweedeling naar leeftijd ($t(156)=0.364$, $p=.72$). Mannen en vrouwen vonden politici deskundig en betrouwbaar; de mate waarin zij dat vonden verschilde niet naar sekse (*man*: 4.43, $sd=1.07$, *vrouw*: 4.42, $sd=1.04$; $t(164)=0.113$, $p=.90$) of leeftijd (*man*: 4.46, $sd=1.07$, *vrouw*: 4.43, $sd=1.01$; $t(163)=0.20$, $p=.84$).

Mannen en vrouwen vonden dat politici op hun woorden moeten letten (*man*: 5.96, $sd=1.27$; *vrouw*: 5.97, $sd=1.15$; $t(160)=0.05$, $p=.96$). Er was geen verschil op de tweedeling naar leeftijd (*onder de 30*: 5.88, $sd=1.23$; *30 en ouder*: 6.06, $sd=1.19$; $t(159)=0.97$, $p=.33$). De respondenten waren sterk van mening dat een politicus zijn collega met respect behoort te behandelen. Ook hier was er geen verschil in sekse (*man*: 6.26, $sd=0.79$; *vrouw*: 6.40, $sd=.86$; $t(161)=-1.07$, $p=.28$) noch in de tweedeling naar leeftijd (*onder de 30*: 6.24, $sd=0.90$; *30 en ouder*: 6.43, $sd=0.73$; $t(160)=0.141$, $p=.16$). Mannen en vrouwen vonden dat politici steeds vaker groffe taal gebruiken. Er was geen verschil in sekse (*man*: 4.61, $sd=1.39$; *vrouw*: 4.70, $sd=1.54$; $t(159)=0.41$, $p=.68$) of de tweedeling naar leeftijd (*onder de 30*: 4.73, $sd=1.41$; *30 en ouder*: 4.54, $sd=1.50$; $t(158)=0.80$, $p=.42$). Er was voor sekse (*man*: 2.93, $sd=0.99$; *vrouw*: 2.67, $sd=1.03$; $t(159)=1.63$, $p=.11$) noch leeftijd (*onder de 30*: 2.88, $sd=1.00$; *30 en ouder*: 2.74, $sd=1.03$; $t(158)=.85$, $p=.40$) verschil in het verwachte imago van een politicus bij verruwd taalgebruik: allen verwachtten dat verruwde taal een slechte invloed zou hebben op het imago van de politicus.

Vrouwen stemden over het algemeen meer richting de coalitie of de linkse oppositie; mannen op de linkse oppositie (*vrouw*: 1.66, $sd=0.62$; *man*: 1.94, $sd=0.71$; $t(135)=2.47$, $p<.025$). Van de vrouwen zou 37.5 procent op een regeringspartij stemmen, 45.8 procent op een partij uit de linkse oppositie en 16.7 procent op een partij uit de rechtse oppositie. Van de mannen zou 24.1 stemmen op een regeringspartij, 43.4 procent zou stemmen op een partij uit de linkse oppositie en 32.5 procent op een partij uit de rechtse oppositie. Er was geen verschil op de tweedeling naar leeftijd (*onder de 30*: 1.83, $sd=0.73$; *30 en ouder*: 1.79, $sd=0.64$; $t(135)=0.27$, $p=.79$).

Van de respondenten gaf tweederde (67.5 procent) aan dat de berichten zoals zij die in de vragenlijst hadden gelezen, in de krant zouden kunnen voorkomen.

De resultaten van beide groepen zijn niet op statistische wijze met elkaar vergeleken, maar wanneer de resultaten naast elkaar worden gelegd, kunnen de volgende overeenkomsten worden opgemerkt. In beide groepen gaf een meerderheid aan geen vertrouwen te hebben in de objectiviteit van kranten. In de eerste respondentgroep vond ongeveer de helft dat politici zich over het algemeen richten op het belang van de burger; van de tweede groep was dit minder (ongeveer 40 procent). De respondentgroepen vonden politici wel deskundig en betrouwbaar. Beide groepen waren sterk van mening dat politici op hun woorden moeten letten, en vonden dat het gebruik van groffe taal door politici toeneemt.

4.3.4 Instrumentatie

De twee respondentgroepen kregen dezelfde vragenlijst voorgelegd. Het enige punt waarop de lijst verschilde was de vraagstelling ten aanzien van de validiteit van de berichten.

De vragenlijst bestond uit zes onderdelen: persoonlijke kenmerken, tekstwaardering, imago, attitude ten aanzien van de inhoud, en een aantal normatieve en attitudevragen op het einde van de lijst. Bij de tweede respondentgroep is ook een kwalitatief onderdeel in de vragenlijst opgenomen.

Voor de persoonlijke kenmerken is gevraagd naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. De betrokkenheid bij het nieuws is bevraagd met behulp van een ja/nee-vraag (*ik ben graag op de hoogte van de gebeurtenissen in de wereld*) en twee vragen naar de tijd die de respondent gemiddeld per week aan verschillende nieuwsmedia besteedt (kranten en televisie). Met een ja/nee-vraag en twee beweringen, waaronder *kranten zijn partijdig*, is de mening over de neutraliteit van kranten bevraagd. Bij iedere bewering werd een zevenpuntschaal gegeven met als polen *zeer mee oneens* en *zeer mee eens*. De betrouwbaarheid van de schaal was voor beide respondentgroepen adequaat (respondentgroep 1: Cronbach's $\alpha=0.79$; respondentgroep 2: Cronbach's $\alpha=0.74$). De vraag of respondenten vonden dat politici zich meestal richten op het belang van de burger is eveneens gemeten met een ja/nee-vraag en twee zevenpuntschalen, waaronder *politici zijn deskundig*. De betrouwbaarheid van deze schaal was onvoldoende voor beide respondentgroepen (groep 1: Cronbach's $\alpha=0.55$; groep 2: Cronbach's $\alpha=0.36$).

Tekstwaardering

De tekstwaardering, of de beoordeling van de 'journalistieke kwaliteit' van het bericht, is gemeten door middel van 9 zevenpuntschalen en 4 semantische differentialen. De semantische differentialen zijn onderverdeeld in clusters van drie voor *wijze van presentatie*, *begrijpelijkheid* en *aantrekkelijkheid*. De attitude ten aanzien van de *correctheid* van het bericht is gemeten door middel van 4 semantische differentialen, waaronder *ik vind dit bericht subjectief – objectief*. De feitelijke samenhang tussen de items is getoetst met een componentenanalyse met toepassing van varimaxrotatie. Deze bewerking leverde voor beide respondentgroepen drie componenten op, welke niet geheel overeen kwamen met de a priori indeling van de items. De componentenanalyse koppelde *wijze van presentatie* aan *begrijpelijkheid*. Deze factor is *begrijpelijk* genoemd. De semantische differentiaal *ik vind dit bericht serieus – sensatiegericht* viel bij beide groepen buiten de analyse. Tabel 6 geeft een lijst van de items voor respondentgroep 1; tabel 7 voor respondentgroep 2.

Tabel 6. Ladingen van tekstwaardering na varimaxrotatie voor respondentgroep 1

		<i>begrij- pelijk</i>	<i>aantrek- kelijk</i>	<i>correct</i>
W1	Dit bericht laat <i>spreker</i> tot zijn recht komen	.20	.06	.04
W2	Dit bericht geeft <i>spreker</i> betrouwbaar weer	.72	-.14	.14
W3	Dit bericht maakt <i>spreker</i> belachelijk	-.60	.21	-.25
B1	Dit bericht is duidelijk	.76	.28	-.01
B2	Dit bericht is helder	.76	.31	.02
B3	Dit bericht is vaag	-.72	-.36	.02
A1	Dit bericht is levendig geschreven	.08	.84	-.04
A2	Dit bericht is vlot geschreven	.16	.74	-.00
A3	Dit bericht is saai geschreven	-.06	-.83	.09
C1	Ik vind dit bericht onpartijdig - gekleurd	.09	-.10	.84
C2	Ik vind dit bericht objectief - subjectief	.02	.09	.81
C3	Ik vind dit bericht serieus - sensatiegericht	.41	-.31	.42
C4	Ik vind dit bericht neutraal - partijdig	.10	-.07	.84
Percentage verklaarde variantie		23.19	18.72	17.91

noot Waarden groter dan .50 zijn vet gedrukt

Voor de eerste respondentgroep werd de eerste factor bepaald door de wijze van nieuwsvoorzienig of de *begrijpelijkheid* van het bericht (W1–B3). De tweede factor werd bepaald door de *aantrekkelijkheid* van het bericht (A1–A3). De derde factor werd bepaald door de *correctheid* van de wijze van nieuwsvoorziening (C1–C3). De Cronbach's α was adequaat (*begrijpelijk*: Cronbach's $\alpha=0.78$; *aantrekkelijk*: Cronbach's $\alpha=0.79$; *correct*: Cronbach's $\alpha=0.79$). De verklaarde variantie bedroeg in totaal 59.8 procent.

De verdeling van factoren was voor de tweede respondentgroep hetzelfde als voor de eerste (zie tabel 7). De Cronbach's α was voor de eerste twee factoren adequaat (*aantrekkelijk*: Cronbach's $\alpha=0.71$; *begrijpelijk*: Cronbach's $\alpha=0.78$). Voor de derde factor was de Cronbach's α voldoende (*correct*: Cronbach's $\alpha=0.60$). De verklaarde variantie bedroeg in totaal 53.7 procent.

Tabel 7. Ladingen van tekstwaardering na varimaxrotatie voor respondentgroep 2

		<i>begrij- pelijk</i>	<i>aantrek- kelijk</i>	<i>correct</i>
W1	Dit bericht laatspreker tot zijn recht komen	.58	.17	.14
W2	Dit bericht geeft spreker betrouwbaar weer	.60	-.02	.33
W3	Dit bericht maakt spreker belachelijk	.56	-.26	.35
B1	Dit bericht is duidelijk	.81	.18	-.08
B2	Dit bericht is helder	.73	.29	-.05
B3	Dit bericht is vaag	.70	.19	.02
A1	Dit bericht is levendig geschreven	.12	.82	-.03
A2	Dit bericht is vlot geschreven	.31	.66	-.04
A3	Dit bericht is saai geschreven	.09	.75	.17
C1	Ik vind dit bericht onpartijdig - gekleurd	.07	-.01	.79
C2	Ik vind dit bericht objectief - subjectief	.21	-.05	.69
C3	Ik vind dit bericht serieus – sensatiegericht	.43	-.35	.35
C4	Ik vind dit bericht neutraal - partijdig	.05	-.15	-.62
Percentage verklaarde variantie		23.40	15.86	14.47

noot Waarden groter dan .50 zijn vet gedrukt

Imago

Het imago van de politicus in het bericht is gemeten met behulp van 15 items. Er zijn drie items geformuleerd voor zowel competentie (Gwc1–Gwc3) als betrouwbaarheid (Gwb1–Gwb3); deze zes items samen vormden de vakgebonden indruk ofwel de *geloofwaardigheid*. Er zijn eveneens zes items geformuleerd voor gepastheid (Gpg1–Gpg3) en affect (Gpa1–Gpa3); deze vormden samen de persoonsgebonden indruk ofwel de *gepastheid*. Als laatste zijn er drie items geformuleerd voor de *aantrekkelijkheid* (A1–A3) van de spreker.

De feitelijke samenhang tussen de items is nagegaan met een principale componentenanalyse met toepassing van varimaxrotatie. Deze bewerking leverde voor respondentgroep 1 vier factoren op die deels overeenkwamen met de a priori indeling van de items (zie tabel 8). Voor respondentgroep 2 kwamen uit deze analyse drie factoren, die eveneens deels overeen kwamen met de a priori indeling van de items (zie tabel 9).

Uit de componentenanalyse kwamen vier componenten naar voren. De eerste factor is bepaald door de items voor *gepastheid* (Gpg1–Gpa3, met uitzondering van Gpa1). De factor is *gepast* genoemd. De tweede factor is gevormd door drie items voor *aantrekkelijkheid* (A1–A3). Het geloofwaardigheidsitem *de spreker is integer* laadde ook op deze component, en de component is *aantrekkelijk* genoemd. De geloofwaardigheid van de spreker viel uiteen in de *competentie* (Gwc1–Gwc3), die de afzonderlijke factor *competent* vormt, en de twee overige items voor de *betrouwbaarheid* (Gwb1–Gwb2), die de vierde factor, *betrouwbaar*, hebben gevormd. Het item *de spreker is opgewonden* (Gpa1) kwam in geen van de componenten terug. De betrouwbaarheid van de schalen was goed (*gepast*: Cronbach's $\alpha=0.86$; *aantrekkelijk*: Cronbach's $\alpha=0.84$; *competent*: Cronbach's $\alpha=.86$; *betrouwbaar*: Cronbach's $\alpha=0.71$). De totale verklaarde variantie was 69.4 procent.

Tabel 8. Ladingen van imago na varimaxrotatie voor respondentgroep 1

		<i>ge- past</i>	<i>aantrek- kelijk</i>	<i>compe- ten</i>	<i>betrouw- baar</i>
Gwc1	<i>Spreker is vakkundig</i>	-.22	.25	.84	.04
Gwc2	<i>Spreker is bekwaam</i>	-.34	.29	.70	.16
Gwc3	<i>Spreker is deskundig</i>	-.11	.16	.87	.04
Gwb1	<i>Spreker is eerlijk</i>	-.11	.15	.13	.78
Gwb2	<i>Spreker is oprecht</i>	-.07	.25	.10	.78
Gwb3	<i>Spreker is integer</i>	-.20	.52	.24	.13
Gpg1	<i>Spreker is brutaal</i>	.74	-.31	-.18	.16
Gpg2	<i>Spreker is beledigend</i>	.80	-.20	-.09	-.20
Gpg3	<i>Spreker is kwetsend</i>	.76	-.21	-.08	-.29
Gpa1	<i>Spreker is opgewonden</i>	.31	-.27	-.27	.47
Gpa2	<i>Spreker is ongecontroleerd</i>	.67	-.22	-.40	.16
Gpa3	<i>Spreker is onbezonnen</i>	.66	-.25	-.38	.10
A1	<i>Spreker is aardig</i>	-.24	.87	.12	.10
A2	<i>Spreker is sympathiek</i>	-.23	.84	.19	.13
A3	<i>Spreker is prettig</i>	-.29	.74	.29	.07
Percentage verklaarde variantie		21.34	19.28	17.41	11.36

noot Waarden groter dan .50 zijn vet gedrukt

Uit de principale componentenanalyse voor de tweede respondentgroep (tabel 9) kwamen drie componenten naar voren. De eerste factor werd bepaald door de items voor de gepastheid en het affect van de spreker (Gpg1–Gpa3). Deze factor is *gepast* genoemd. De tweede factor laadde items die betrekking hadden op de competentie en betrouwbaarheid van de spreker, deze is *geloofwaardig* genoemd (Gwc1–Gwb2). De derde factor werd bepaald door de items die vroegen naar de aantrekkelijkheid van de spreker, en door *spreker is integer*, een item die oorspronkelijk bij betrouwbaarheid (geloofwaardigheid) was ingedeeld (Gwb3). Deze items zijn geclusterd onder *aantrekkelijk* (A1–A3, Gwb3). De betrouwbaarheid van de schalen was goed (*gepast*: Cronbach's $\alpha=0.81$; *geloofwaardig*: Cronbach's $\alpha=0.86$; *aantrekkelijk*: Cronbach's $\alpha=0.84$). De verklaarde variantie bedroeg in totaal 63.1 procent.

Tabel 9. Ladingen van imago na varimaxrotatie voor respondentgroep 2

		<i>ge- past</i>	<i>geloof- waardig</i>	<i>aantrek- kelijk</i>
Gwc1	<i>Spreker is vakkundig</i>	-.36	.75	.10
Gwc2	<i>Spreker is bekwaam</i>	-.35	.67	.27
Gwc3	<i>Spreker is deskundig</i>	-.33	.71	.14
Gwb1	<i>Spreker is eerlijk</i>	.11	.66	.27
Gwb2	<i>Spreker is oprecht</i>	.13	.67	.34
Gwb3	<i>Spreker is integer</i>	-.16	.17	.69
Gpg1	<i>Spreker is brutaal</i>	.75	-.04	-.30
Gpg2	<i>Spreker is beledigend</i>	.75	-.19	-.29
Gpg3	<i>Spreker is kwetsend</i>	.70	-.28	-.24
Gpa1	<i>Spreker is opgewonden</i>	.68	.22	-.23
Gpa2	<i>Spreker is ongecontroleerd</i>	.76	-.16	-.21
Gpa3	<i>Spreker is onbezonnen</i>	.70	-.24	.01
A1	<i>Spreker is aardig</i>	-.27	.29	.75
A2	<i>Spreker is sympathiek</i>	-.26	.24	.77
A3	<i>Spreker is prettig</i>	-.38	.31	.68
	Percentage verklaarde variantie	25.58	19.49	18.02
noot	Waarden groter dan .50 zijn vet gedrukt			

Voorstel

De attitude ten aanzien van het voorstel is bevraagd met vier semantische differentialen, waaronder *ik vind het voorstel onzinnig – zinvol*. De betrouwbaarheid van deze schaal was voor beide respondentgroepen goed, voor zowel het lokale als landelijke bericht (*attitude t.a.v. voorstel in lokaal bericht*: groep 1: Cronbach's $\alpha=0.79$; groep 2: Cronbach's $\alpha=0.82$; *attitude t.a.v. voorstel in landelijk bericht*: groep 1: Cronbach's $\alpha=0.85$; groep 2: Cronbach's $\alpha=0.81$).

4.3.5 Procedure

De vragenlijsten van de eerste respondentgroep zijn op 27 januari 2009 op de universiteit van Tilburg in twee groepssessies afgenomen. De vragenlijsten van de tweede respondentgroep zijn afgenomen tussen 2 februari en 12 maart 2009 in Eindhoven en Tilburg en zijn deels individueel, deels in groepen van maximaal acht personen afgenomen. De proefpersonen kregen als instructie dat zij twee krantenberichten te lezen zouden krijgen, waarover zij hun mening mochten geven door een aantal stellingen te beantwoorden. Het onderwerp van het onderzoek werd geïntroduceerd als de 'berichtgeving over politieke besluitvorming'. In de introductie is benadrukt dat er fictieve namen in de berichten werden gebruikt, om de respondent niet te beïnvloeden. De vragenlijst voor de eerste respondentgroep bestond enkel uit stellingen in de vorm van zevenpuntschalen en semantische differentialen. De tweede respondentgroep kreeg naast deze stellingen nog een gedeelte met open vragen aangeboden. Indien de proefpersoon dat wilde, werd na afloop van het onderzoek het precieze onderwerp en doel uitgelegd. Uit reacties bleek dat niemand doorhad wat het precieze doel was. De afname duurde tussen de vijftien en twintig minuten.

4.3.6 Verwerking van de gegevens

Voor de verwerking van de gegevens is het dataverwerkingsprogramma SPSS versie 15 gebruikt. De proefpersoonkenmerken zijn getoetst met behulp van onafhankelijke *t*-toetsen en de χ^2 -toets. De homogeniteit van de items is bepaald met een principale componentenanalyse met toepassing van varimaxrotatie. De resultaten van het lokale en landelijke bericht zijn los van elkaar geanalyseerd. De items zijn getoetst aan de hand van een-weg en twee-weg (m)anova's met als factoren *taalgebruik* (neutraal of verruwd), *positie* (coalitie of oppositie) en *niveau van besluitvorming* (lokaal of landelijk).

In de tweede respondentgroep zijn de factoren *leeftijd*, *seks* en *gepercipieerde validiteit* meegenomen in de analyses. Deze extra factoren leverden echter geen noemenswaardige resultaten op.

4.4 Resultaten

De resultaten zijn waar mogelijk per hypothese geordend. Het verwachte effect van de positie van de politicus echter hangt samen met het taalgebruik en deze resultaten zijn daarom steeds naast de resultaten van het taalgebruik gepresenteerd. De resultaten van de twee respondentgroepen zijn steeds direct na elkaar gepresenteerd.

Effecten op tekstwaardering

Tabel 10 geeft voor de eerste respondentgroep per niveau van besluitvorming de tekstwaardering in relatie met het taalgebruik en de positie van de politicus.

Tabel 10. Voor respondentgroep 1 per niveau van besluitvorming de tekstwaardering in relatie met taalgebruik en positie politicus (score is minimaal 1, maximaal 7)

		Taalgebruik		Positie	
		neutraal	verruwd	coalitie	oppositie
Lokaal	<i>aantrekkelijk</i>	4.11	4.32	4.27	4.16
	<i>begrijpelijk</i>	4.48	4.36	4.39	4.45
	<i>correct</i>	3.91	3.91	4.00	3.83
Landelijk	<i>aantrekkelijk</i>	3.97	4.15	4.10	4.03
	<i>begrijpelijk</i>	4.28	4.24	4.30	4.21
	<i>correct</i>	3.61	3.84	3.75	3.70
noot		Bij een significant verschil is de achtergrond van de meest positieve score gearceerd			

Bij de lokale berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(3,196)=3.60$, $p<.05$, $\eta^2=.05$; alle overige interacties: $F<2.20$, $p>.09$). Univariate analyse liet een effect zien voor *aantrekkelijk* ($F(1,198)=7.49$, $p<.01$, $\eta^2=.04$; *begrijpelijk*: $F(1,198)=2.03$, $p=.16$; *correct*: $F<1$). Bij verruwde taal werd het bericht aantrekkelijker gevonden.

Bij de landelijke berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(3,196)=3.14$, $p<.05$, $\eta^2=.05$; alle overige interacties: $F<1$). Univariate analyse liet een effect zien van Taalgebruik voor *aantrekkelijk* ($F(1,198)=4.40$, $p<.05$, $\eta^2=.02$) en voor *correct* ($F(1,198)=6.10$, $p<.05$, $\eta^2=.03$; *begrijpelijk*: $F<1$). Verruwde taal werd aantrekkelijker en correcter gevonden. Het effect voor *aantrekkelijk* was in het lokale bericht twee keer zo groot.

Tabel 11 toont voor respondentgroep 2 per niveau van besluitvorming de tekstwaardering in relatie met het taalgebruik en de positie van de politicus.

Tabel 11. Voor respondentgroep 2 per niveau van besluitvorming tekstwaardering in relatie met taalgebruik en positie politicus (score is minimaal 1, maximaal 7)

		Taalgebruik		Positie	
		neutraal	verruwd	coalitie	oppositie
Lokaal	<i>aantrekkelijk</i>	4.59	4.93	4.77	4.74
	<i>begrijpelijk</i>	5.07	4.66	4.83	4.89
	<i>correct</i>	3.71	3.20	3.65	3.26
Landelijk	<i>aantrekkelijk</i>	3.96	4.45	4.18	4.24
	<i>begrijpelijk</i>	4.29	3.86	3.88	4.25
	<i>correct</i>	3.74	2.82	3.22	3.34

noot Bij een significant verschil is de achtergrond van de meest positieve score gearceerd

Bij de lokale berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(3,131)=5.82$, $p<.005$, $\eta^2=.12$; overige interacties: $F<1$). Univariate analyse liet een effect zien voor *begrijpelijk* ($F(1,133)=5.88$, $p<.025$, $\eta^2=.04$) en voor *correct* ($F(1,133)=5.24$, $p<.025$, $\eta^2=.04$; *aantrekkelijk*: $F(1,133)=2.80$, $p=.10$) Bij neutraal taalgebruik werd het bericht begrijpelijker en correcter gevonden.

Bij de landelijke berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(3,129)=5.88$, $p<.005$, $\eta^2=.12$; overige interacties: $F<1.15$, $p>.33$). Er was een interactie tussen Taalgebruik en Positie ($F(3,129)=5.96$, $p<.005$, $\eta^2=.12$). Univariate analyse liet een effect zien voor *begrijpelijk* ($F(1,131)=4.39$, $p<.05$, $\eta^2=.03$) en voor *correct* ($F(1,131)=11.33$, $p<.005$, $\eta^2=.08$; *aantrekkelijk*: $F(1,131)=3.67$, $p=.05$). Bij neutraal taalgebruik werd het bericht begrijpelijker en correcter gevonden. Het effect voor *correct* was bij de landelijke berichten twee keer zo sterk.

Effecten op imago

In tabel 12 staan voor respondentgroep 1 per niveau van besluitvorming de imagoaspecten in relatie met het taalgebruik en de positie van de politicus.

Tabel 12. Voor respondentgroep 1 per niveau van besluitvorming imago politicus in relatie met taalgebruik en positie politicus (score is minimaal 1, maximaal 7)

		Taalgebruik		Positie	
		neutraal	verruwd	coalitie	oppositie
Lokaal	<i>aantrekkelijk</i>	4.10	3.50	3.78	3.82
	<i>gepast</i>	5.04	4.22	3.40	3.34
	<i>betrouwbaar</i>	5.26	5.29	5.28	5.27
	<i>competent</i>	4.31	3.84	4.12	4.03
Landelijk	<i>aantrekkelijk</i>	3.79	3.26	3.65	3.41
	<i>gepast</i>	4.74	3.80	3.77	3.69
	<i>betrouwbaar</i>	4.80	5.02	4.96	4.86
	<i>competent</i>	4.67	4.06	4.42	4.30

noot Bij een significant verschil is de achtergrond van de meest positieve score gearceerd

Bij de lokale berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(4,195)=10.15$, $p<.001$, $\eta^2=.17$; overige interacties $F<1$). Univariate analyse liet een effect zien voor *aantrekkelijk* ($F(1,198)=21.89$, $p<.001$; $\eta^2=.10$), voor *competent* ($F(1,198)=10.28$, $p<.005$; $\eta^2=.05$) en voor *gepast* ($F(1,198)=30.28$, $p<.001$; $\eta^2=.13$; *betrouwbaar*: $F<1$). Bij neutraal taalgebruik werd de politicus aantrekkelijker, competent en gepaster gevonden.

Bij de landelijke berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(4,195)=12.56$, $p<.001$, $\eta^2=.21$; overige interacties: $F<1.77$, $p>.14$). Univariate analyse liet een effect zien van Taalgebruik voor *aantrekkelijk* ($F(1,198)=19.12$, $p<.001$, $\eta^2=.09$), voor *competent*

($F(1,198)=18.78$, $p<.001$, $\eta^2=.09$) en voor *gepast* ($F(1,198)=34.51$, $p<.001$, $\eta^2=.15$; *betrouwbaar*: $F<1$). Bij neutraal taalgebruik werd de politicus aantrekkelijker, competent en gepaster gevonden. Het effect voor *competent* was voor het landelijke bericht bijna twee keer zo groot.

Tabel 13 toont voor respondentgroep 1 per niveau van besluitvorming het rapportcijfer voor de spreker in relatie met het taalgebruik en de positie.

Tabel 13. Voor respondentgroep 1 per niveau van besluitvorming rapportcijfer in relatie met taalgebruik en positie (score is minimaal 1, maximaal 10)

		Taalgebruik		Positie	
		neutraal	verruwd	coalitie	oppositie
Lokaal	<i>rapportcijfer</i>	6.25	5.72	5.92	6.05
Landelijk	<i>rapportcijfer</i>	6.09	5.40	5.74	5.76
noot		Bij een significant verschil is de achtergrond van de meest positieve score gearceerd			

Bij de lokale berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(1,196)=8.18$, $p<.010$, $\eta^2=.04$). Bij neutraal taalgebruik kreeg de politicus een hoger rapportcijfer.

Bij de landelijke berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(1,196)=18.31$, $p<.001$, $\eta^2=.09$). Bij neutraal taalgebruik kreeg de politicus een hoger rapportcijfer. Dit effect was voor de landelijke berichten twee keer zo groot.

Tabel 14 toont voor respondentgroep 2 per niveau van besluitvorming het imago van de politicus in relatie met het taalgebruik en de positie.

Tabel 14. Voor respondentgroep 2 per niveau van besluitvorming attitudes ten aanzien van imago politicus in relatie met taal en positie (score is minimaal 1, maximaal 7)

		Taalgebruik		Positie	
		neutraal	verruwd	coalitie	oppositie
Lokaal	<i>aantrekkelijk</i>	4.37	3.40	3.91	3.86
	<i>gepast</i>	5.11	4.06	4.63	4.54
	<i>geloofwaardig</i>	4.77	4.45	4.50	4.61
Landelijk	<i>aantrekkelijk</i>	3.52	2.93	2.98	3.37
	<i>gepast</i>	4.65	3.36	3.74	4.27
	<i>geloofwaardig</i>	4.17	3.86	4.05	3.98
noot		Bij een significant verschil is de achtergrond van de meest positieve score gearceerd			

Bij de lokale berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(3,132)=10.64$, $p<.001$, $\eta^2=.20$; overige interacties: $F<1$). Univariate analyse liet een effect zien voor *aantrekkelijk* ($F(1,134)=21.80$, $p<.001$, $\eta^2=.14$), voor *geloofwaardig* ($F(1,134)=4.99$, $p<.05$, $\eta^2=.04$) en voor *gepast* ($F(1,134)=25.93$, $p<.001$, $\eta^2=.16$). Bij neutraal taalgebruik werd de politicus aantrekkelijker, geloofwaardiger en gepaster gevonden.

Bij de landelijke berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(3,131)=10.93$, $p<.001$, $\eta^2=.20$) en Positie ($F(3,131)=4.57$, $p<.005$, $\eta^2=.10$; T*P: $F<1$). Univariate analyse liet een effect zien voor *aantrekkelijk* ($F(1,133)=9.99$, $p<.005$, $\eta^2=.07$) en voor *gepast* ($F(1,133)=32.14$, $p<.001$, $\eta^2=.20$; *geloofwaardig*: $F(1,133)=2.80$, $p=.10$). Bij neutraal taalgebruik werd een politicus aantrekkelijker en gepaster gevonden. Bij het lokale bericht was het effect voor *aantrekkelijk* twee keer zo sterk. Het effect voor *gepast* was sterker voor het landelijke bericht.

Er was een effect van Positie voor *aantrekkelijk* ($F(1,133)=7.06$, $p<.10$, $\eta^2=.07$) en *gepast* ($F(1,133)=5.48$, $p<.001$, $\eta^2=.20$). Het bericht vanuit de oppositie werd aantrekkelijker en gepaster gevonden.

Tabel 15 toont voor de tweede respondentgroep per niveau van besluitvorming de rapportcijfers in relatie met het taalgebruik en de positie.

Tabel 15. Voor respondentgroep 2 per niveau van besluitvorming rapportcijfer in relatie met taalgebruik en positie (score is minimaal 1, maximaal 10)

		Taalgebruik		Positie	
		neutraal	verruwd	coalitie	oppositie
Lokaal	<i>rapportcijfer</i>	6.43	5.60	5.83	6.20
Landelijk	<i>rapportcijfer</i>	5.45	4.52	4.95	5.02

noot Bij een significant verschil is de achtergrond van de meest positieve score gearceerd

Bij de lokale berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(1,129)=8.62$, $p<.005$, $\eta^2=.06$; overige interacties: $F<1.73$, $p>.19$).

Bij de landelijke berichten was er een effect van Taalgebruik ($F(1,127)=10.10$, $p<.005$, $\eta^2=.07$; overige interacties: $F<1$). Bij neutraal taalgebruik kregen zowel lokale als landelijke berichten een hoger rapportcijfer.

Effecten op de acceptatie van het bericht en het voorstel

Tabel 16 geeft voor respondentgroep 1 per niveau van besluitvorming de attitude ten aanzien van het voorstel in relatie met het taalgebruik en de positie van de politicus.

Tabel 16. Voor respondentgroep 1 per niveau van besluitvorming attitude ten aanzien van voorstel in relatie met taalgebruik en positie politicus (score is minimaal 1, maximaal 7)

		Taalgebruik		Positie	
		neutraal	verruwd	coalitie	oppositie
Lokaal		3.53	3.36	3.38	3.51
Landelijk		3.80	3.89	3.79	3.89

noot Bij een significant verschil is de achtergrond van de meest positieve score gearceerd

Bij zowel de lokale als de landelijke berichten was er geen effect van Taalgebruik of Positie ($F<1$).

Tabel 17 toont voor respondentgroep 2 per niveau van besluitvorming de attitude ten aanzien van het bericht en het voorstel.

Tabel 17. Voor respondentgroep 2 per niveau van besluitvorming attitude ten aanzien van voorstel in relatie met taalgebruik en positie (score is minimaal 1, maximaal 7)

		Taalgebruik		Positie	
		neutraal	verruwd	coalitie	oppositie
Lokaal		4.38	3.99	4.30	4.07
Landelijk		4.38	4.05	4.33	4.10

noot Bij een significant verschil is de achtergrond van de meest positieve score gearceerd

Er was bij zowel de lokale als de landelijke berichten geen effect van Taalgebruik of Positie ($F<1$).

Resultaten kwalitatief onderzoek

De vragenlijst van respondentgroep 2 bevatte naast een kwantitatief ook een kwalitatief deel. Respondenten werd verzocht de berichten na te lopen op de stijl, en aan te geven wat zij anders zouden willen zien en waarom.

Tabellen 18a en 18b tonen een overzicht van de resultaten voor het lokale bericht. Tabel 18a toont de resultaten voor de verruwde uitdrukkingen. De resultaten per verruwd woord zijn onderverdeeld in twee categorieën: coalitie en oppositie.

Tabel 18a. Resultaten lokaal bericht (verruwd)

verruwing	Versie	
	Coalitie, verruwd	Oppositie, verruwd
dood	5	9
spuugzat	8	10
idiote	13	8
van de gekke	3	4
belachelijk	5	5
klauwen	9	5
overig	13	13
totaal	56	54

Van het totaal aantal aangestreepte uitingen voor het lokale bericht (over de horeca sluitingstijden), had 76.4 procent betrekking op de verruwde uitingen in de tekst. Onderstrepingen die niet relevant waren, sloegen op woorden als 'dwalen' en 'uitgaansgelegenheden'. Redenen die voor het verwijderen of vervangen van de verruwde uitdrukkingen werden gegeven, waren onder andere 'te grof', 'ongepast' en 'emotioneel'. Er was geen verschil in resultaten voor de oppositie en de coalitie. Het woord 'belachelijk' is het minst vaak aangestreept, het woord 'idiote' het meest.

Tabel 18b toont de neutrale varianten van de verruwde uitdrukkingen, die in het neutrale bericht stonden. Voor de toevoegingen 'idioot' en 'belachelijk' bestonden geen neutrale varianten; deze zijn in de tabel niet meegenomen. De resultaten zijn uitgesplitst voor de tekstversies 'coalitie' en 'oppositie'.

Tabel 18b. Resultaten lokaal bericht (neutraal)

woord	Versie	
	Coalitie, neutraal	Oppositie, neutraal
behoorlijk	2	2
zat	5	3
bezwaarlijk	4	4
hand	0	0
overig	35	31
totaal	46	40

In de neutrale versie van het lokale bericht zijn een aantal keer woorden aangestreept die als neutrale variant voor de verruwing waren geformuleerd. Driekwart van de aangestreepte woorden (76.7 procent) had echter met andere woorden te maken dan de gemanipuleerde neutrale woorden.

Tabellen 19a en 19b tonen een overzicht van de resultaten voor het landelijke bericht. Tabel 19a bevat de onderstreepte verruwde uitdrukkingen in het landelijke bericht, uitgesplitst voor de tekstversies 'coalitie' en 'oppositie'.

Tabel 19a. Resultaten landelijk bericht (verruwd)

verruwing	Versie	
	Coalitie, verruwd	Oppositie, verruwd
verbijsterd	2	2
klauwen	12	10
belachelijk	13	11
kotsbeu	15	15
van de gekke	3	6
idiot	12	15
overig	4	5
totaal	61	64

In het verruwde landelijke bericht had 93 procent van de onderstrepingen te maken met de verruwde woorden. Het woord 'kotsbeu' is het vaakst aangestreept, gevolgd door 'belachelijk'. Redenen voor het aanstrepen waren onder andere 'ongepast', 'grof taalgebruik' en 'subjectief'.

Tabel 19b bevat de neutrale varianten van de verruwingen in het bericht. Voor de twee toevoegingen, 'idiot' en 'belachelijk', waren geen neutrale varianten; deze zijn in de tabel niet meegenomen. De resultaten zijn opgesplitst voor de twee tekstversies 'coalitie' en 'oppositie'.

Tabel 19b. Resultaten landelijk bericht (neutraal)

woord	Versie	
	Coalitie, neutraal	Oppositie, neutraal
verbaasd	2	3
hand	3	1
beu	11	10
bezwaarlijk	2	0
overig	25	27
totaal	43	41

Het woord 'beu' is in totaal 21 keer genoemd en beslaat 25 procent van alle onderstrepingen. Redenen die respondenten gaven waren dat het woord 'grof' en 'partijdig' was. De overige woorden zijn nauwelijks genoemd. Ruim 60 procent van de aangestreepte woorden had niet met de verruwingen te maken, maar met woorden als 'verbaasd', waarvoor redenen werden gegeven als 'klinkt onprofessioneel'.

*‘Een grote mónd. Ik heb geen waffel, maar een mónd.’
Hero Brinkman (PVV) legt Ineke van Gent (Groenlinks) uit
dat schelden in het parlement niet netjes is.
De Volkskrant, 25-10-2008.*

5. Conclusie en discussie

‘Taalverruwing in de media’ is een fenomeen waaraan de laatste tijd door zowel politiek als media aandacht wordt besteed. Politici zijn bang dat door het verruwen van het taalgebruik het wederzijdse respect onder spanning komt te staan en de stichting Media-Ombudsman Nederland vraagt zich af in hoeverre de inhoud wordt overschaduwd door de beeldvorming.

Mogelijke oorzaken van taalverruwing moeten worden gezocht in de complexe relatie tussen media en politiek. Sinds de ontzuiling is het aanbod van media gegroeid. Politieke partijen zijn niet meer verzekerd van een ‘spreekbuis naar het volk’, noch van een publiek dat de boodschap wil horen. Als politici de aandacht van de burger willen, moeten zij ervoor zorgen dat hun boodschap in de media komt. De media op hun beurt zijn afhankelijk van de burger voor de verkoopcijfers en zijn daarom op zoek naar aantrekkelijk, ‘verkoopbaar’ nieuws. Politici kunnen verruwde taal bewust of onbewust gebruiken om hun relatie met de media en de burger te beïnvloeden. Dit kunnen zij onder andere doen door met hun taalgebruik de aandacht van de burger (en de media) te trekken, al dan niet bewust te laten zien hoe zij werkelijk over een bepaald onderwerp denken en door te proberen de kloof tussen burger en politiek te dichten.

Om na te gaan of er daadwerkelijk sprake is van een toename van het gebruik van verruwde woorden door politici zijn twee woorden geturfd in krantenberichten van vier landelijke kranten in de periode 2000 – 2008, met intervallen van twee jaar.

Er is een recente toename van verruwde taal waar te nemen, met een afname in 2004 en vanaf daar een toename tot en met 2008. De eerste voorzichtige conclusie die kan worden getrokken is dat er inderdaad sprake is van een toename van verruwde woorden, uitgesproken door politici, in krantenberichten.

De volgende stap was het formuleren van een werkbare begripsomschrijving waarmee uiteenlopende voorbeelden kunnen worden geduid en geanalyseerd. Een algemene omschrijving van het concept is bekend, namelijk dat het ‘ongepast taalgebruik is’. Echter, ‘ongepast taalgebruik’ bevat een subjectief aspect, wat impliceert dat taal pas verruwd is als deze door de deelnemers aan de communicatie als zodanig wordt ervaren. Door middel van literatuuronderzoek naar relevante linguïstische fenomenen is getracht een objectieve begripsomschrijving van het concept te formuleren. In deze omschrijving zijn drie taalverschijnselen meegenomen: domeinverstengeling, taalintensivering en taalwaardering. Van taalverruwing is sprake als de spreker door domeinverstengeling gebruik maakt van intensivering en/of dysfemismen. Met deze definitie kan een scala aan voorbeelden van verruwingen worden geclassificeerd en geanalyseerd.

Een logische vraag die volgt, is wat de mogelijke gevolgen van taalverruwing zijn. Hiervoor is een experimenteel onderzoek ontwikkeld waarvoor een krantenbericht uit de lokale en uit de landelijke politiek is opgesteld. De berichten werden zodanig gemanipuleerd dat de spreker uit de coalitie of de oppositie kwam en dat hij neutrale of verruwde taal gebruikte. Dit

resulteerde in een 2x2x2 design. Het onderzoek is afgenomen onder twee respondentgroepen. De eerste groep bestond uit eerste-, tweede- en derdejaarsstudenten Communicatiewetenschappen aan de Universiteit van Tilburg; zij vormden de normgroep. De verwachting was dat resultaten uit deze groep versterkt zouden terugkomen in de tweede respondentgroep, die bestond uit volwassenen van buiten de universiteit. De resultaten van dit onderzoek staan in de volgende paragraaf.

5.1 Conclusie

De resultaten zullen zoveel mogelijk per hypothese worden weergegeven. Het effect van de positie van de politicus is steeds samen met het effect van het taalgebruik gemeten. Deze resultaten zullen niet apart worden besproken.

De resultaten waren niet eenduidig. Om een overzicht te bieden van de aspecten waarop het taalgebruik invloed had, zijn de resultaten, met de effectgroottes weergegeven in tabellen.

H1: Verruwd taalgebruik heeft bij directe rede een positief effect op de aantrekkelijkheid, begrijpelijkheid en correctheid van de tekst.

H2: Eventuele effecten van verruwde taal op de aantrekkelijkheid, begrijpelijkheid en correctheid van de tekst zijn sterker wanneer de spreker uit de landelijke politiek komt dan wanneer deze uit de lokale politiek komt.

Tabel 20 geeft per respondentgroep een overzicht van de significante resultaten ten aanzien van de tekstwaardering, met waar relevant de grootte van de effecten.

Tabel 20. Resultaten ten aanzien van de tekstwaardering.

		Groep 1				Groep 2			
		Taal		Positie		Taal		Positie	
		n	v	c	o	n	v	c	o
Lokaal	Aant.		.04						
	Begr.					.04			
	Corr.					.04			
Land.	Aant.		.02						
	Begr.					.03			
	Corr.		.03			.08			
noot		De gearceerde velden bevatten de significante resultaten met daarin de grootte van het effect							

De eerste respondentgroep bevestigde de eerste hypothese ten dele: verruwd taal werd in de lokale berichten aantrekkelijker gevonden en in de landelijke berichten naast aantrekkelijker ook correcter. Het effect voor aantrekkelijkheid was in de lokale berichten twee keer zo sterk; dit tegen de verwachting van *H2* in. Er was geen effect van taalgebruik voor de begrijpelijkheid van de tekst. De positie van de politicus had eveneens geen effect.

De tweede respondentgroep reageerde precies tegenovergesteld: niet verruwd, maar neutraal taalgebruik werd begrijpelijker en correcter gevonden. Er was geen effect van het taalgebruik voor de aantrekkelijkheid van de tekst. Het effect voor de correctheid van de tekst was bij de landelijke berichten twee keer zo sterk, wat in lijn ligt met *H2*. De positie van de politicus had ook in deze respondentgroep geen effect op de tekstwaardering.

De eerste hypothese is dus (deels) bevestigd door de eerste respondentgroep, maar moet aan de hand van de tweede groep worden verworpen. Een deel van de effecten was voor de eerste respondentgroep, in tegenstelling tot de verwachting in *H2*, sterker voor het lokale bericht en niet voor het landelijke. In de tweede respondentgroep kwam de verwachting wel uit, hoewel slechts ten dele: de landelijke berichten werd correcter gevonden dan de lokale.

Er was bij beide respondentgroepen geen effect van de positie van de politicus. Hypothesen *H5* (*Verruwde taal door coalitieleden wordt negatiever beoordeeld dan verruwde taal door oppositieleden*) en *H6* (*Een eventueel effect uit H5 is voor de landelijke politiek sterker dan voor de lokale politiek*) moeten worden verworpen.

H3: Verruwde taal heeft een negatieve invloed op de aantrekkelijkheid, het affect, de gepastheid, de betrouwbaarheid en de competentie van de politicus.

H4: Verruwde taal heeft een sterker negatieve invloed op de genoemde aspecten in H2 bij een politicus uit de landelijke politiek dan op een politicus uit de lokale politiek.

Tabel 21 geeft per respondentgroep een overzicht van de significante resultanten ten aanzien van het imago van de politicus, met waar relevant de grootte van de effecten.

Tabel 21. Resultaten ten aanzien van imago politicus

		Groep 1				Groep 2			
		Taal		Positie		Taal		Positie	
		n	v	c	o	n	v	c	o
Lokaal	Aant.	.10				.14			
	Gep.	.13				.16			
	Betr.								
	Comp.	.05				.04			
Land.	Aant.	.09				.07			.10
	Gep.	.15				.20			.20
	Betr.								
	Comp.	.09							

noot De gearceerde velden bevatten de significante resultaten met daarin de grootte van het effect

De imagoaspecten in *H3* kwamen in de componentanalyse van beide respondentgroepen niet terug.

In de eerste respondentgroep kwamen er uit de analyse de factoren *aantrekkelijk*, *gepast*, *betrouwbaar* en *competent*. De geloofwaardigheid is uiteen gevallen in *betrouwbaar* en *competent*. *Affect* is samengevoegd met *gepast*, wat de *gepastheid* heeft gevormd.

De politicus werd aantrekkelijker, competent en gepaster gevonden wanneer hij neutrale taal gebruikte (*H3*). Het taalgebruik had echter geen enkele invloed op de betrouwbaarheid van de politicus. Deze resultaten golden voor zowel de lokale als de landelijke berichten. Het effect voor competentie was bij het landelijke bericht bijna twee keer zo groot; het effect voor de gepastheid was voor het landelijke bericht eveneens sterker. Dit klopt met de verwachting uit *H4*. Voor de overige aspecten was er geen verschil. Er was geen effect van de positie van de politicus.

Voor de tweede respondentgroep zag de principale componentanalyse er anders uit: hieruit kwamen de factoren *aantrekkelijk*, *gepast* (*gepast* en *affect*) en *geloofwaardig* (*betrouwbaar* en *competent*).

Er was een effect van taal voor het imago van de politicus in de lokale berichten: neutraal taalgebruik had een positief effect voor de aantrekkelijkheid, geloofwaardigheid en gepastheid. Voor de landelijke berichten was er een positief effect van neutrale taal op de aantrekkelijkheid en de gepastheid van het bericht. Voor de geloofwaardigheid was er geen effect. Het effect van aantrekkelijkheid was voor de landelijke berichten twee keer zo sterk. Voor de gepastheid was er geen verschil. Dit klopt deels met de verwachting in *H4*.

Er was een effect van de positie van de politicus: een politicus uit de oppositie werd in de landelijke berichten zowel aantrekkelijker als gepaster gevonden. Er was geen interactie tussen het taalgebruik en de positie van de politicus.

Beide groepen gaven de politicus bij neutrale taal een hoger rapportcijfer. De positie van de politicus had hierop geen effect.

De effecten van neutraal taalgebruik waren voor de respondentgroepen op bepaalde aspecten sterker voor de landelijke dan voor het lokale bericht. Bij de eerste respondentgroep was er geen effect voor de betrouwbaarheid van de politicus. Bij de tweede respondentgroep had het taalgebruik wel een effect op de geloofwaardigheid in het lokale bericht, maar niet in het landelijke. Hypothese *H4* kan dus niet geheel worden bevestigd.

Hoewel er bij de tweede respondentgroep een effect was van de positie van de politicus (een politicus uit de oppositie werd zowel aantrekkelijker als gepaster gevonden dan een politicus uit de coalitie), was er geen effect van de positie op de beoordeling van het taalgebruik. Hypothesen *H5* en *H6* moeten wat betreft het imago van de politicus worden verworpen.

H7: Verruwde taal heeft een negatieve invloed op de acceptatie van de boodschap.

H8: Een eventueel effect uit H7 is sterker wanneer het voorstel uit de landelijke politiek komt, dan uit de lokale politiek.

Het taalgebruik noch de positie had bij beide respondentgroepen geen effect op de attitude ten aanzien van het voorstel.

De tweede respondentgroep is ook een kwalitatief onderzoek voorgelegd: zij werden gevraagd een aantal woorden aan te strepen in de tekst die zij zouden willen veranderen. Bij de verruwde berichten gaf een ruime meerderheid aan de verruwde uitdrukkingen te willen wijzigen. Dit aantal lag voor de landelijke berichten aanzienlijk hoger (lokaal: 76.4 procent; landelijk: 93 procent). Dit is in principe eveneens een bevestiging van de verwachting dat verruwde taal in het landelijke bericht negatiever beoordeeld zou worden dan in het lokale bericht.

Bij de lokale berichten was ongeveer een kwart van de voorgestelde wijzigingen relevant aan de verruwde uitingen: deze sloegen op de neutrale varianten van de verruwde woorden. Er was geen verschil in aantal genoemde woorden voor de oppositie of de coalitie. Bij de landelijke neutrale berichten was ongeveer 40 procent van de onderstreepte woorden relevant aan de verruwde varianten. Het woord 'beu' werd met 25 procent van het totale aantal aangestreepte woorden het meest genoemd.

Uit het kwalitatief gedeelte van het onderzoek is af te leiden dat respondenten hebben gereageerd op de verruwde woorden, en niet op bijvoorbeeld het voorstel.

5.2 Discussie

De verwachting was dat eventuele resultaten van de eerste respondentgroep, die uit studenten Communicatie bestond, zeker zouden terugkomen in de groep respondenten die buiten de universiteit was benaderd. Als een zeer specifieke groep respondenten voor bepaalde resultaten zou zorgen, dan zou een meer algemene groep dat zeker doen. De resultaten van het experiment zijn in dat opzicht op een aantal punten verrassend.

Ten aanzien van de tekstwaardering valt meteen op dat de resultaten van de eerste en tweede respondentgroep haaks tegenover elkaar staan. De eerste groep vond de lokale berichten correcter en de landelijke aantrekkelijker en correcter bij verruwde taal; de tweede groep beoordeelde de berichten met neutrale taal als begrijpelijker en correcter. In de eerste groep had het taalgebruik geen enkel effect op de begrijpelijkheid van de berichten; in de tweede groep bleef juist de aantrekkelijkheid buiten schot.

Dat de eerste respondentgroep het bericht met verruwde taal correcter (en aantrekkelijker) vond, komt mogelijk omdat zij meer waarde hechten aan ongecensureerde berichten. Uit de karakterisering van de steekproef bleek dat zij weinig vertrouwen hebben in de objectiviteit van kranten. Echter, de tweede groep gaf eveneens aan weinig vertrouwen te hebben in de objectiviteit van kranten, maar zij beoordeelden berichten in neutrale taal als begrijpelijker en correcter.

Dat de eerste respondentgroep de verruwde taal aantrekkelijker vond, komt niet alleen overeen met de verwachting uit hoofdstuk vier, maar ook met de mogelijke oorzaak die in het tweede hoofdstuk werd geformuleerd: politici kunnen verruwde taal gebruiken om de aandacht van de burger te trekken. In dat opzicht zou het mechanisme van de politicus als geslaagd kunnen worden beschouwd. Echter, gezien het feit dat dit enkel voor de eerste respondentgroep geldt, is deze conclusie niet te generaliseren. Bovendien zou het kunnen dat communicatiestudenten het fenomeen 'verruwde taal' op zich interessant vinden en er daarom positiever over beoordelen, omdat het opvalt in het krantenbericht. Dit zou wel verklaren waarom het effect bij de tweede respondentgroep niet wordt teruggevonden.

De effectgroottes lagen gedeeltelijk in lijn met de verwachtingen: alleen bij respondentgroep twee was er een sterker effect voor het landelijke bericht: het effect voor correctheid was in dat bericht twee keer zo groot als in het lokale.

Ten aanzien van het imago van de politicus lagen de resultaten van de respondentgroepen meer op één lijn met elkaar. Net als bij de tekstwaardering was er niet voor alle aspecten een invloed van taal. Zo was er voor respondentgroep 1 geen effect voor de betrouwbaarheid in zowel het lokale als het landelijke bericht. Een opvallend resultaat. Communicatiestudenten vinden blijkbaar dat taalgebruik geen afbreuk doet aan de betrouwbaarheid van de politicus, maar wel aan de gepastheid en competentie – wellicht is er een effect voor gepastheid juist omdat de eerste respondentgroep op een bovengemiddelde manier met communicatie bezig is.

In de tweede groep was er in de landelijke berichten geen effect voor de geloofwaardigheid, die uit de betrouwbaarheid en competentie bestond. De verwachting was dat het juist andersom zou zijn: obscene taal heeft een negatieve invloed op de geloofwaardigheid van de spreker, en door de hoge verwachtingen die men heeft over het

taalgebruik van de landelijke politicus, zou het imago er bij verruwde taal juist erger onder moeten lijden dan bij een lokale politicus. Dit effect is niet (eenduidig) teruggevonden.

Dat de effecten niet overal sterker in het landelijke bericht terugkwamen, kan mogelijk worden toegeschreven aan de hoeveelheid cognitieve energie die de respondenten in het lezen van de berichten hebben gestoken. Hoe meer energie er in de verwerking wordt gestoken, hoe kleiner de rol van heuristieken als de geloofwaardigheid van de spreker wordt. De berichten uit de lokale politiek speelden zich af in een gemeente waarmee de respondenten weinig binding hadden. Deze berichten zijn mogelijk met minder interesse gelezen dan de landelijke berichten, die vanuit de overheid kwamen en zodoende iedereen aangingen.

De verschillen in effectgroottes zijn niet eenduidig en lijken niet te kunnen worden toegeschreven aan binding met het onderwerp. Het was mogelijk geweest dat de eerste respondentengroep, die voornamelijk uit jongeren bestond, sterker zou reageren op het lokale bericht over de horecasluitingstijden. De resultaten ten aanzien van de acceptatie van het voorstel laten zien dat zij de voorstellen van de lokale en de landelijke politiek, negatief waarden.

De antwoorden van de respondenten kwamen deels overeen met de antwoorden die zij gaven toen zij aan het eind van de vragenlijst direct over verruwd taalgebruik werden bevraagd. Verruwde taal had volgens hen in het algemeen een negatieve invloed op het imago van de politicus. Respondenten gaven echter ook aan politici die verruwde taal gebruiken minder betrouwbaar te vinden, maar dit kwam juist niet terug in de resultaten: het taalgebruik had op de betrouwbaarheid van de politicus nauwelijks effect.

Gevraagd naar de norm gaven respondenten aan dat verruwd taalgebruik een negatief effect heeft op het imago van de politicus. Werden zij echter gevraagd een specifiek tekst te beoordelen, blijkt dit niet geheel terug te komen. Het is mogelijk dat sociale wenselijkheid een rol heeft gespeeld bij het invullen van het laatste gedeelte van de vragenlijst.

Ten aanzien van de acceptatie van het voorstel was er effect van taal noch positie. Dit impliceert dat de respondenten zich een oordeel over het voorstel hebben gevormd op basis van de inhoud, en dat zij zich niet hebben laten beïnvloeden door de presentatie van die boodschap. De zorg van stichting MON (paragraaf 1.1.2), dat beeldvorming voor de inhoud is komen te staan, lijkt aan de hand van deze resultaten ongegrond: verruwd taalgebruik doet wel afbreuk aan het imago van de politicus, maar niet aan de mening over de boodschap.

En het oordeel over het voorstel is uiteindelijk het belangrijkste: een politicus die niet gepast of zelfs competent gevonden wordt, kan volgens de respondenten blijkbaar wel een degelijk voorstel produceren. Ondanks dat respondenten aangaven verruwde taal te veroordelen, richtten zij zich bij het beoordelen van boodschap alleen op de inhoud, en niet op de wijze van presentatie.

Toch kan hiermee niet worden gesteld dat het type taalgebruik niet uitmaakt als de boodschap toch op de inhoud wordt beoordeeld en niet op de wijze van presentatie. Verruwde taal had namelijk wel een negatief effect op het imago van de politicus, en het vertrouwen in de politiek staat onder druk (Dekker & Steenvoorden, 2008). Het is goed mogelijk dat een verslechtering van het vertrouwen in de politiek, al dan niet veroorzaakt door het gebruik van verruwde taal, uiteindelijk toch zijn weerslag zal hebben op de acceptatie van de boodschap.

5.3 Kanttekeningen

In het experiment is alleen gekeken naar de hoofdeffecten van taalverruwing. Het type krant dat het bericht verspreidt en de wijze waarop de journalist het bericht schrijft, zijn stabiel gehouden om het aantal variabelen te beperken.

Persoonskenmerken van de respondenten als leeftijd, geslacht en opleidingsniveau zijn in de presentatie van de resultaten niet meegenomen, omdat het in dit onderzoek in eerste instantie om de hoofdeffecten ging. Bovendien was het voor de eerste respondentgroep niet mogelijk om onderscheid te maken in persoonskenmerken, hiervoor was de groep te homogeen.

De twee respondentgroepen zijn afzonderlijk van elkaar geanalyseerd. De resultaten konden daardoor wel naast elkaar worden gelegd, maar niet op statistische wijze met elkaar worden vergeleken. Hierdoor zijn bepaalde effecten wellicht onderbelicht gebleven. Wanneer alle resultaten bij elkaar waren genomen en er dan onderscheid was gemaakt naar persoonskenmerken, waren er mogelijk helderder patronen zichtbaar geworden. De resultaten zoals zij in dit onderzoek zijn gepresenteerd zijn daardoor echter niet minder interessant, ze laten zich alleen moeilijk verklaren. Verder onderzoek is nodig om hierin meer duidelijkheid te krijgen; zie paragraaf 5.4.

De experimentele teksten maakten onderscheid in de rol van de politicus: coalitie of oppositie. De positie van de politicus had nauwelijks effect op de resultaten. Wellicht is het onderscheid tussen de rollen niet duidelijk genoeg gemaakt in de tekst. Gelet op opmerkingen van respondenten kan er echter een andere mogelijke oorzaak worden aangewezen. Respondenten gaven namelijk aan dat zij het moeilijk vonden het bericht te beoordelen, omdat zij niet wisten uit welke partij de spreker kwam. Mogelijk speelt de 'afkomst' van de politicus, ofwel de partij waarin hij of zij zit, een rol in de beoordeling die de respondent geeft. In het experiment werden juist geen partijen genoemd, om kleuring te voorkomen. Wellicht is de partij van de politicus vervlochten in het oordeel van de respondent, maar kwam dit niet tot uiting kwam omdat er geen partijen zijn genoemd.

Een tweede kanttekening die bij de positie van de politicus moet worden geplaatst, is dat de wijze waarop deze werd geïntroduceerd (met 'een woordvoerder van [de rechtse oppositie]') niet erg gebruikelijk was. Dit benadeelde mogelijk de natuurlijkheid van het bericht, en zodoende ook het oordeel dat de respondent gaf. Dit is in lijn met de feedback die stichting MON gaf.

In de experimentele teksten is de taal steeds op zes plaatsen gemanipuleerd. De verruwde teksten bevatten zo zes verruwingen die weliswaar niet 'extreem' waren zoals 'knettergek', maar misschien was de hoeveelheid manipulaties wat aan de grote kant. Respondenten maakten een aantal keer melding van de 'negatieve toon' in de berichten. Wellicht dat de resultaten genuanceerder waren geweest als er zekere 'gradaties' in de verruwingen waren aangebracht, zodat het bericht niet te negatief overkwam. Bovendien zou het zo kunnen zijn dat het aantal verruwingen in de berichten zodanig veel was dat het tot afkeer leidde, wat zou kloppen met de bevindingen van van Riel-Eerden (2005; zie paragraaf 4.2.2).

In het kwalitatieve gedeelte van het onderzoek gaven respondenten relatief vaak aan de woorden 'beu' en 'zat' ongepast te vinden. Mogelijk waren de neutrale berichten door het gebruik van deze woorden toch iets te 'ruw'. In vervolgonderzoek zouden de te gebruiken uitingen door middel van pretests op gepastheid kunnen worden getoetst. Nu is helaas niet te

achterhalen welke invloed deze woorden op de beoordeling van de neutrale berichten hebben gehad.

Een vierde kanttekening kan worden geplaatst bij het literatuuronderzoek dat vooraf is gegaan aan de formulering van de hypothesen. Taalverruwing is een fenomeen dat uit verschillende aspecten bestaat, waaronder intensivering. Onderzoek naar intensivering echter richt zich vooral op de combinatie met overtuigingskracht en de typen intensivering die hiervoor zijn onderzocht hebben veelal te maken met positieve intensivering, of intensivering die inwerkt op bijvoorbeeld het schuldgevoel van de lezer (consequentiebetrokkenheid, zie Hoeken, 1998).

Taalverruwing heeft niet alleen te maken met overtuigingskracht en wordt ook niet gebruikt om bij de lezer bijvoorbeeld een schuldgevoel op te roepen. Echter, er is naar taalverruwing nog weinig tot geen onderzoek gedaan, wat het opstellen van werkbare hypothesen heeft bemoeilijkt.

5.4 Verder onderzoek

Corpusonderzoek

Taalverruwing is een relatief nieuw begrip waar nog weinig onderzoek naar is gedaan. Uit het corpusonderzoek in hoofdstuk drie mogen slechts zeer voorzichtige conclusies worden getrokken. Hoewel er sprake is van een stijgende lijn, is deze pas consequent stijgend vanaf 2004. Om meer onderbouwde conclusies te kunnen trekken, is een uitgebreider corpusonderzoek wenselijk, waarin niet alleen meer woorden, maar ook een grotere periode onder de loep worden genomen. De verruwde woorden zouden in een pretest aan respondenten kunnen worden voorgelegd, om zo te toetsen in welke mate deze als verruwd worden ervaren. In een uitgebreider onderzoek is het ook mogelijk te kijken naar de positie van de spreker en het niveau van besluitvorming, en de rol die deze aspecten kunnen spelen in de gevonden aantallen. Bovendien kan er dan meer aandacht worden besteed aan contextfactoren: wat speelde er in de politiek ten tijde van de verruwde uitingen? Als derde kan de evolutie van taal worden meegenomen: neemt het gebruik van een woord toe omdat de taalverruwing toeneemt, of omdat de betekenis van het woord gedurende de jaren afzwakt en daardoor acceptabeler wordt in het gebruik (en dus vaker voorkomt)? Zoals Fairclough (1998) al zei, er wordt in corpusonderzoek te weinig aandacht aan de context van de discourse besteed. Een vierde aanvulling van het corpusonderzoek wordt gevormd door de wijze waarop de uitspraken zijn geciteerd. Een uitspraak kan zijn geformuleerd in directe, indirecte en vrije indirecte rede. De uitspraak kan door de journalist met of zonder gekleurde woorden worden ingeleid. En wanneer er sprake is van (vrije) indirecte rede, zou de oorspronkelijke uitspraak daarbij kunnen worden gezocht, om zo te onderzoeken wat er in het citaat is veranderd. Vervolgonderzoek zou dan kunnen achterhalen waarom de uitspraak anders is geformuleerd.

Corpusonderzoek hoeft zich niet alleen te richten op krantenberichten; ook andere gedrukte of de audiovisuele media kunnen worden betrokken. Het is aannemelijk dat verruwde taal niet alleen voorkomt in krantenberichten, maar ook in bijvoorbeeld interviews en persvoorlichtingen. Zodoende zou er een onderscheid kunnen worden gemaakt in bijvoorbeeld een interview met de krant, en een interview dat op televisie wordt uitgezonden. Met deze resultaten zou vervolgens een experimenteel onderzoek kunnen worden opgezet,

waarin wordt gekeken wat de effecten zijn van verruwde taal van de politicus in verschillende soorten media.

Experimenteel onderzoek

De resultaten van het experimenteel onderzoek zijn niet eenduidig en zij nodigen uit tot vervolgonderzoek. Ten eerste zou kunnen worden onderzocht welke rol persoonskenmerken als leeftijd, geslacht en betrokkenheid bij het nieuws een rol spelen. De resultaten van de twee respondentgroepen zijn op een aantal punten tegenstrijdig en vervolgonderzoek waarin deze persoonskenmerken zijn meegenomen zou duidelijkheid kunnen scheppen in de wijze waarop deze resultaten geïnterpreteerd moeten worden.

Ten tweede zou meer aandacht kunnen worden besteed aan de rol die de positie van de politicus in het bericht heeft. De positie kan beter worden benadrukt door de partij van afkomst te noemen. In dit experiment is dit juist niet gedaan om kleuring te voorkomen, maar juist die kleuring zou voor helderdere resultaten kunnen zorgen. Door de partij van de politicus te noemen kan niet alleen worden gekeken in hoeverre de positie van de politicus effect heeft op het oordeel over taalverruwing, maar ook in hoeverre de politieke voorkeur van de respondent meespeelt in de 'tolerantie' die wordt opgebracht voor het taalgebruik van de politicus in het bericht.

Er zijn in dit onderzoek geen gradaties van verruwing meegenomen. In vervolgonderzoek zou gekeken kunnen worden naar de invloed van 'gradaties van verruwing', bijvoorbeeld door een enkel zeer opvallend woord toe te voegen of juist een aantal meer onopvallende.

Gekeken kan worden naar de rol van de krant die het bericht verspreidt, waarmee kan worden nagegaan of er bij lezers bepaalde verwachtingen leven over het taalgebruik in berichten van een bepaalde krant, en of de krant die het bericht verspreidt dus van invloed is op het oordeel dat de lezer velt.

De krantenberichten in dit onderzoek bestonden zoveel mogelijk uit citaten, teneinde kleuring van 'de journalist' tot een minimum te beperken. In vervolgonderzoek zou juist kunnen worden nagegaan of kleuring van de journalist bijdraagt aan het effect van het taalgebruik op bijvoorbeeld het imago van de politicus.

Bovendien kan gekeken worden naar andere factoren die gerelateerd zijn aan taalverruwing, zoals de argumentatie in het bericht – verondersteld wordt dat bij gebrek aan argumenten de toevlucht tot verruwde taal zou worden gezocht. Het is interessant om na te gaan of er een verband bestaat tussen de kracht van de argumentatie en de gebruikte verruwde taal, en welke rol andere aspecten zoals de geloofwaardigheid van de politicus daarin spelen.

Dit verslag diende als een eerste kennismaking met het fenomeen 'taalverruwing'. De zorg die er door politiek, media en burger over wordt uitgesproken, lijkt terecht: verruwde taal heeft een negatieve invloed op het imago van de politicus. Een zorgwekkende ontwikkeling, aangezien het vertrouwen in de politiek de laatste jaren steeds meer onder druk is komen te staan. Op de acceptatie van de boodschap lijkt het taalgebruik echter (nog) geen invloed te hebben.

De resultaten van dit onderzoek geven aan dat er vervolgonderzoek nodig is, niet alleen om een beter beeld te krijgen van de gevolgen van verruwde taal, maar zeker ook om middelen te ontwikkelen waarmee de negatieve gevolgen ervan kunnen worden tegengegaan.

Referenties

- Bootsma, P., & Hoetink, C. (2006). *Over lijken. Ontoelaatbaar taalgebruik in de Tweede Kamer*. Amsterdam: Boom.
- Burger, P., & Jong, J. de (2002). *Handboek stijl. Adviezen voor aantrekkelijk schrijven*. Den Haag: SDU.
- Burgoon, M., Denning, V. P., & Roberts, L. (2002). Language Expectancy Theory. In J. P. Dillard & M. Pfau. (Eds.). *The persuasion handbook. Developments in theory and practice*. pp. 117–136. London: Sage Publications.
- Bussemaker, J., Goslinga, H., Pastors, M., & Praag, P. van (2004). *Haagse tegenstrijdigheden. Twee jaar verder*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Cels, S. (2007). *Dat hoort u mij niet zeggen. Hoe politici u de werkelijkheid voorspiegelen*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Davies, N. (2008). *Flat earth news. An award-winning reporter exposes falsehood, distortion and propaganda in the global media*. London: Chatto & Windus.
- Dekker, P., & Steenvoorden, E. (2008/1). Continu Onderzoek Burgerperspectieven. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Dijk, T. A. van (1998). Opinions and ideologies in the press. In A. Bell & P. Garrett (Eds.), *Approaches to media discourse* (pp. 21–63). Oxford: Blackwell.
- Dijk, T. A. van (1998). *News Discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Fairclough, N. (1998). Political discourse in the media: An analytical framework. In A. Bell & P. Garrett (Eds.), *Approaches to media discourse* (pp. 142–162). Oxford: Blackwell.
- Fowler, R. (1991). *Language in the news. Discourse and ideology in the press*. London / New York: Routledge.
- Galjaard, C. (1999). *Wie bekommert zich om de overheid? Menselijke omgang tussen politici, bestuurders, ambtenaren en allerlei andere personen*. Utrecht: Lemma.
- Gunsteren, H. van, & Andeweg, R. (1994). *Het grote ongenoegen. Over de kloof tussen burgers en politiek*. Haarlem: Aramith.
- Hamilton, M., Hunter, J., & Burgoon, M. (1990). An empirical test of an axiomatic model of the relationship between language intensity and persuasion. *Journal of Language and Social Psychology*, 9, 235–255.
- Hoeken, H. & Renkema, J. (1997). Negatief in het nieuws. Een experimenteel onderzoek naar de invloed van negatieve publiciteit op het bedrijfsimago. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 25, pp. 98–115.
- Hoeken, H. (1998). *Het ontwerp van overtuigende teksten. Wat onderzoek leert over de opzet van effectieve reclame en voorlichting*. Bussum: Coutinho.
- Jacobs, G., & Hout, T. van (2009). Towards a process view of preformulation in press releases. In J. Renkema (Ed.), *Discourse, of course* (pp. 239–251). Amsterdam: Benjamins.
- Jansen, E. P. W. A., Joostens, Th. J., & Kemper, D.R. (2004). *Enquêteren. Het opstellen en gebruiken van vragenlijsten*. Groningen / Houten: Wolters-Noordhoff.

- Kennedy, G. A. (1994). *A new history of classical rhetoric*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kleinnijenhuis, J., Oegema, D., Ridder, J. de, Hoof, A. van, & Vliegenthart, R. (2003). *De puinhopen in het nieuws. De rol van de media bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 2002*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Kong, K. C. C. (2009). Media discourse. In J. Renkema (Ed.), *Discourse, of course* (pp. 253–273). Amsterdam: Benjamins.
- Laan, M.C. van der, Graaf, Th. C. de, & Ross-van Dorp, C.I.J.M. (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap). (2004). Kabinetsreactie op adviezen RMO en ROB over politiek en media. Laatste geraadpleegd op 06-04-2009 op <http://www.adviesorgaan-rmo.nl/downloads/advies/advies26kabinetsstandpunt.pdf>
- O'Keefe, D. J. (2002). *Persuasion. Theory and research*. (2nd edition). London: Sage Publications.
- O'Keefe, A. (2006). *Investigating media discourse*. London: Routledge.
- Ouden, H. den, & Wijk, C. van (2007). 'Om vet gaaf op te kicken'; over jongerentaal en het gebruik ervan in productadvertenties. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 35, 232–248.
- Pander Maat, H. (2004). Wervend taalgebruik in persberichten – werkt het? Hoe journalisten omgaan met persberichten in de luchtvaartsector. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 26, 207–223.
- Pennings, F. J. L. (2006). Monografieën Sociaal Recht, 35. Nederlands socialezekerheidsrecht in een internationale context. Den Haag: Kluwer.
- Reah, D. (1998). *The language of newspapers*. London: Routledge.
- Renkema, J. (1984). Tekstwetenschap en media; een experimenteel onderzoek naar gekleurde berichtgeving. *Tijdschrift voor Taal- en Tekstwetenschap*, 4, pp. 223–255.
- Renkema, J. (1997). Geïntensiveerd taalgebruik: een analyseschema. In: H. van den Bergh, D. Janssen, N. Bertens & M. Damen (Eds.), *Taalgebruik ontrafeld. Bijdragen van het zevende VIOT-taalbeheersingscongres gehouden op 18, 19 en 20 december 1996 aan de Universiteit van Utrecht*. (pp. 505–515). Dordrecht: Foris Publications.
- Renkema, J. (2004). *Introduction to discourse studies*. Amsterdam: John Benjamins
- Renkema, J. (2008). *Schrijfwijzer*. Den Haag: Sdu.
- Renkema, J. (2009). *Een blad voor de mond? Taalverruwing in media en politiek*. [Presentatie van een lezing in Eersel in februari 2009.]
- Riel-Eerden, M. van (2005). Geïntensiveerd taalgebruik. Het werkwoord intensiever bestudeerd. Masterscriptie; Universiteit van Tilburg. Laatste geraadpleegd op 06-04-2008 op <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=42971>
- RMO (2003). *Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag: SDU.
- ROB (2003). Politiek en media. Pleidooi voor een LAT-relatie. Advies van de Raad voor het Openbaar Bestuur. Den Haag.
- Rocci, A. (2009). Doing discourse analysis with possible worlds. In J. Renkema (Ed.), *Discourse, of course* (pp. 15–35).
- Schellens, P.J. (2006). 'Bij vlagen loepzuiver'. *Over argumentatie en stijl in betogende teksten*. Inaugurale rede uitgesproken op 19 mei 2006. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.

Scherer, C. R., & Sagarin, B. J. (2006). Indecent influence: the positive effect of obscenity on persuasion. *Social Influence*, 1(2), 138–146.

Stekelenburg, P. G. J. van, & Toorn, M. C. van den (1997). *Veertig jaar journaal, veertig jaar taal*. Den Haag: SDU

Wijk, C. H. van (2000). *Toetsende statistiek op de computer: basistechnieken*. Instructie- en oefenboek SPSS onder Windows voor onderzoekers van taal, gedrag en communicatie. Bussum: Coutinho.

Wijk, C. H. van (2000). *Toetsende statistiek: basistechnieken. Een praktijkgerichte inleiding voor onderzoekers van taal, gedrag en communicatie*. Bussum: Coutinho.

Wodak, R. (2009). The semiotics of racism. In J. Renkema (Ed.), *Discourse, of course* (pp. 311–326). Amsterdam: Benjamins.

WRR (2005). *Focus op functies. Uitdagingen voor een toekomstbestendig mediabeleid*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Berichten:

Bond tegen het vloeken. (10-04-2008). Kamer voelt niet voor activeren 'lijkenregeling'. Laatst geraadpleegd op 06-04-2008 op <http://www.bondtegenvloeken.nl/index.php?nieuwsID=431&paginaID=7>.

[Brief van een Kamermeerderheid aan de Kamervoorzitter, over de verruiming van het taalgebruik in de politiek.] Laatst geraadpleegd op 05-05-2009 op http://download.omroep.nl/nos/docs/brief_verbeet.pdf.

Gorp, C. van. (2008) Remkes wil ruw taalgebruik in Kamerdebatten aanpakken. *Trouw*. (09-04-2008). Laatst geraadpleegd op 03-03-09 op <http://www.trouw.nl/nieuws/nederland/article1811976.ece>.

Gorp, C. van. (2008). Kamerleden willen af van ruw taalgebruik. *Trouw* (09-10-2008). Laatst geraadpleegd op 06-04-2009 op http://www.trouw.nl/nieuws/politiek/article1874641.ece/Kamerleden_willen_af_van_grof_taalgebruik.html.

Koelé, Th. Kamer als politiek café voor vluggertjes. *De Volkskrant*. (23-03-2009: 2).

Lieben, P. (14-10-2008). 'Juffrouw Gerdie, stoute Geert scheldt ons uit!' Laatst geraadpleegd op 06-04-2008 op <http://www.elsevier.nl/web/10207418/Oh-oh-Den-Haag/Juffrouw-Gerdie,-stoute-Geert-scheldt-ons-uit.htm>.

Mok, J. 'U heeft Alzheimer!' *Dag*. (10-04-2008). Laatst geraadpleegd op 03-03-09 op <http://www.dag.nl/binnenland/alzheimer-82543s>.

NOS. (09-10-2008). Kamer wil schelden in de ban. Laatst geraadpleegd op 06-04-2009 op http://www.nos.nl/nosjournaal/artikelen/2008/10/9/091008_kamer_vloeken.html.

Novum (09-10-2008). Tweede Kamer wil beschaafdere taal. Laatst geraadpleegd op 06-04-2009 op <http://www.elsevier.nl/web/Artikel.htm?contentid=206737>.

Vlies, B. J. van der (2007). Gezin betaalt de rekening. Laatst geraadpleegd op 03-03-09 op http://www.sgp.nl/Page/sp719/ml1/from_sp_id=641/ncttrue/system_id=3654/so_id=993/Index.html.

Bijlage

Hier volgen de acht verschillende teksten die zijn gebruikt in de vragenlijst.

1. Lokaal – coalitie – neutraal

Cafés voortaan om 01.00 dicht

Amersfoort – van onze verslaggever. Het college van B&W van de gemeenteraad Amersfoort heeft voorgesteld de sluitingstijd van de cafés te vervroegen van vier naar één uur. Aanleiding is de aanhoudende overlast.

'We ergeren ons behoorlijk aan de geluidsoverlast die jongeren veroorzaken als ze om 04.00 uur 's nachts – als de uitgaansgelegenheden sluiten – door de straten dwalen. Herhaalde waarschuwingen hebben niets geholpen. We zijn de problemen zat', aldus Tom Buur, woordvoerder van het college van B&W in de gemeenteraad Amersfoort.

'Het voorstel is dat per 1 januari 2009 uitgaansgelegenheden uiterlijk om 01.00 uur gesloten moeten zijn. Jongeren halen 's nachts voortdurend streken uit. Met eerdere sluitingstijden hopen we de overlast te beperken, want de huidige situatie is toch bezwaarlijk. Het is een strenge maatregel, maar het lijkt nu nog de enige optie.'

'Jongeren mogen van mij best wel een feestje vieren', zegt Buur. 'Daar zijn ze immers jong voor. Maar moeten ze nou echt pas zo laat beginnen met stappen? Het helpt niet als we ze vragen minder lawaai te maken. Dus blijft er weinig anders over dan het verschuiven van het tijdstip, zodat voor mensen die 's nachts willen slapen de nachtrust niet wordt verstoord. Als we niets doen, loopt het uit de hand.'

2. Lokaal – coalitie – verruwd

Cafés voortaan om 01.00 dicht

Amersfoort – van onze verslaggever. Het college van B&W van de gemeenteraad Amersfoort heeft voorgesteld de sluitingstijd van de cafés te vervroegen van vier naar één uur. Aanleiding is de aanhoudende overlast.

'We ergeren ons dood aan de geluidsoverlast die jongeren veroorzaken als ze om 04.00 uur 's nachts – als de uitgaansgelegenheden sluiten – door de straten dwalen. Herhaalde waarschuwingen hebben niets geholpen. We zijn de problemen spuugzat', aldus Tom Buur, woordvoerder van het college van B&W in de gemeenteraad Amersfoort.

'Het voorstel is dat per 1 januari 2009 uitgaansgelegenheden uiterlijk om 01.00 uur gesloten moeten zijn. Jongeren halen 's nachts voortdurend idiote streken uit. Met eerdere sluitingstijden hopen we de overlast te beperken, want de huidige situatie is toch van de gekke. Het is een strenge maatregel, maar het lijkt nu nog de enige optie.'

'Jongeren mogen van mij best wel een feestje vieren', zegt Buur. 'Daar zijn ze immers jong voor. Maar moeten ze nou echt pas zo belachelijk laat beginnen met stappen? Het helpt niet als we ze vragen minder lawaai te maken. Dus blijft er weinig anders over dan het verschuiven van het tijdstip, zodat voor mensen die 's nachts willen slapen de nachtrust niet wordt verstoord. Als we niets doen, loopt het uit de klauwen.'

3. Lokaal – oppositie – neutraal

Cafés voortaan om 01.00 dicht

Amersfoort – van onze verslaggever. De rechtse oppositie van de gemeenteraad Amersfoort heeft voorgesteld de sluitingstijd van de cafés te vervroegen van vier naar één uur. Aanleiding is de aanhoudende overlast.

'We ergeren ons behoorlijk aan de geluidsoverlast die jongeren veroorzaken als ze om 04.00 uur 's nachts – als de uitgaansgelegenheden sluiten – door de straten dwalen. Herhaalde waarschuwingen hebben niets geholpen. We zijn de problemen zat', aldus Tom Buur, woordvoerder van de rechtse oppositie in de gemeenteraad Amersfoort.

'Het voorstel is dat per 1 januari 2009 uitgaansgelegenheden uiterlijk om 01.00 uur gesloten moeten zijn. Jongeren halen 's nachts voortdurend streken uit. Met eerdere sluitingstijden hopen we de overlast te beperken, want de huidige situatie is toch bezwaarlijk. Het is een strenge maatregel, maar het lijkt nu nog de enige optie.'

'Jongeren mogen van mij best wel een feestje vieren', zegt Buur. 'Daar zijn ze immers jong voor. Maar moeten ze nou echt pas zo laat beginnen met stappen? Het helpt niet als we ze vragen minder lawaai te maken. Dus blijft er weinig anders over dan het verschuiven van het tijdstip, zodat voor mensen die 's nachts willen slapen de nachtrust niet wordt verstoord. Als we niets doen, loopt het uit de hand.'

4. Lokaal – oppositie – verruwd

Cafés voortaan om 01.00 dicht

Amersfoort – van onze verslaggever. De rechtse oppositie van de gemeenteraad Amersfoort heeft voorgesteld de sluitingstijd van de cafés te vervroegen van vier naar één uur. Aanleiding is de aanhoudende overlast.

'We ergeren ons dood aan de geluidsoverlast die jongeren veroorzaken als ze om 04.00 uur 's nachts – als de uitgaansgelegenheden sluiten – door de straten dwalen. Herhaalde waarschuwingen hebben niets geholpen. We zijn de problemen spuugzat', aldus Tom Buur, woordvoerder van de rechtse oppositie in de gemeenteraad Amersfoort.

'Het voorstel is dat per 1 januari 2009 uitgaansgelegenheden uiterlijk om 01.00 uur gesloten moeten zijn. Jongeren halen 's nachts voortdurend idioote streken uit. Met eerdere sluitingstijden hopen we de overlast te beperken, want de huidige situatie is toch van de gekke. Het is een strenge maatregel, maar het lijkt nu nog de enige optie.'

'Jongeren mogen van mij best wel een feestje vieren', zegt Buur. 'Daar zijn ze immers jong voor. Maar moeten ze nou echt pas zo belachelijk laat beginnen met stappen? Het helpt niet als we ze vragen minder lawaai te maken. Dus blijft er weinig anders over dan het verschuiven van het tijdstip, zodat voor mensen die 's nachts willen slapen de nachtrust niet wordt verstoord. Als we niets doen, loopt het uit de klauwen.'

5. Landelijk – coalitie – neutraal

Kraamzorg vanaf 2010 deels uit pakket

DEN HAAG – van onze verslaggever. De vergoeding van kraamzorg zal vanaf 2010 langzaam worden afgebouwd. Dat heeft het kabinet vrijdag voorgesteld.

Vanaf 2010 tot aan 2015 zal de vergoeding voor kraamzorg jaarlijks met tien procent afnemen. 'We zijn verbaasd over de stijgende kosten. De kraamzorg wordt te duur en als het bij de verzekeraars uit de hand loopt, is de regering verantwoordelijk', aldus Joost Smit, woordvoerder van het kabinet.

'In het voorstel wordt vanaf 2015 de helft van de kraamzorg nog vergoed. Met het extra geld dat vrijkomt, willen we de snel stijgende kosten ondervangen, want we zijn het beu dat er steeds geld uit reserves moet worden gehaald.'

'We vinden het bezwaarlijk dat de verzekeraars zo op ons leunen. Met deze maatregel hopen we op wat meer financiële stabiliteit in de toekomst', zegt Smit. 'Het zijn onzekere tijden, en juist nu willen mensen zekerheid. Wij willen die kunnen bieden, maar daarvoor willen we ook wat eigen inzet van de burger terug.'

6. Landelijk – coalitie – verruwd

Kraamzorg vanaf 2010 deels uit pakket

DEN HAAG – van onze verslaggever. De vergoeding van kraamzorg zal vanaf 2010 langzaam worden afgebouwd. Dat heeft het kabinet vrijdag voorgesteld.

Vanaf 2010 tot aan 2015 zal de vergoeding voor kraamzorg jaarlijks met tien procent afnemen. 'We zijn verbijsterd over de stijgende kosten. De kraamzorg wordt te duur en als het bij de verzekeraars uit de klauwen loopt, is de regering verantwoordelijk', aldus Joost Smit, woordvoerder van het kabinet.

'In het voorstel wordt vanaf 2015 de helft van de kraamzorg nog vergoed. Met het extra geld dat vrijkomt, willen we de belachelijk snel stijgende kosten ondervangen, want we zijn het kotsbeu dat er steeds geld uit reserves moet worden gehaald.'

'We vinden het van de gekke dat de verzekeraars zo op ons leunen. Met deze maatregel hopen we op wat meer financiële stabiliteit in de toekomst', zegt Smit. 'Het zijn idioot onzekere tijden, en juist nu willen mensen zekerheid. Wij willen die kunnen bieden, maar daarvoor willen we ook wat eigen inzet van de burger terug.'

7. Landelijk – oppositie – neutraal

Kraamzorg vanaf 2010 deels uit pakket

DEN HAAG – van onze verslaggever. De vergoeding van kraamzorg zal vanaf 2010 langzaam worden afgebouwd. Dat heeft de rechtse oppositie vrijdag voorgesteld.

Vanaf 2010 tot aan 2015 zal de vergoeding voor kraamzorg jaarlijks met tien procent afnemen. 'We zijn verbaasd over de stijgende kosten. De kraamzorg wordt te duur en als het bij de verzekeraars uit de hand loopt, is de regering verantwoordelijk', aldus Joost Smit, woordvoerder van de rechtse oppositie.

'In het voorstel wordt vanaf 2015 de helft van de kraamzorg nog vergoed. Met het extra geld dat vrijkomt, willen we de snel stijgende kosten ondervangen, want we zijn het beu dat er steeds geld uit reserves moet worden gehaald.'

'We vinden het bezwaarlijk dat de verzekeraars zo op ons leunen. Met deze maatregel hopen we op wat meer financiële stabiliteit in de toekomst', zegt Smit. 'Het zijn onzekere tijden, en juist nu willen mensen zekerheid. Wij willen die kunnen bieden, maar daarvoor willen we ook wat eigen inzet van de burger terug.'

8. Landelijk – oppositie – verruwd

Kraamzorg vanaf 2010 deels uit pakket

DEN HAAG – van onze verslaggever. De vergoeding van kraamzorg zal vanaf 2010 langzaam worden afgebouwd. Dat heeft de rechtse oppositie vrijdag voorgesteld.

Vanaf 2010 tot aan 2015 zal de vergoeding voor kraamzorg jaarlijks met tien procent afnemen. 'We zijn verbijsterd over de stijgende kosten. De kraamzorg wordt te duur en als het bij de verzekeraars uit de klauwen loopt, is de regering verantwoordelijk', aldus Joost Smit, woordvoerder van de rechtse oppositie.

'In het voorstel wordt vanaf 2015 de helft van de kraamzorg nog vergoed. Met het extra geld dat vrijkomt, willen we de belachelijk snel stijgende kosten ondervangen, want we zijn het kotsbeu dat er steeds geld uit reserves moet worden gehaald.'

'We vinden het van de gekke dat de verzekeraars zo op ons leunen. Met deze maatregel hopen we op wat meer financiële stabiliteit in de toekomst', zegt Smit. 'Het zijn idioot onzekere tijden, en juist nu willen mensen zekerheid. Wij willen die kunnen bieden, maar daarvoor willen we ook wat eigen inzet van de burger terug.'

Eindnoten

- 1 <http://www.elsevier.nl/web/Artikel.htm?contentid=206737>.
- 2 http://download.omroep.nl/nos/docs/brief_verbeet.pdf.
- 3 <http://geschiedenis.vpro.nl/artikelen/39473463/>.
- 4
- 5 http://www.sgp.nl/Page/sp719/ml1/from_sp_id=641/nctrue/system_id=3654/so_id=993/Inde
- 6 <http://www.bondtegenvloeken.nl/index.php?nieuwsID=431&paginaID=7>.
- 7 http://www.trouw.nl/nieuws/politiek/article1900194.ece/Tweede_Kamer_wil_morele_code.ht
- 8 http://www.volkskrant.nl/binnenland/article1168138.ece/Kamer_als_politiek_cafe_voor_vlug
- 9 <http://www.media-ombudsman.nl/webgen.aspx?p=6&o=95>.
- 10 <http://www.media-ombudsman.nl/webgen.aspx?p=6&o=93>.
- 11 http://www.trouw.nl/ opinie/article1871470.ece/Ook_in_politiek_Den_Haag_regeert_de_vergroten_de_trap.html.
- 12 <http://dejaren60.come2me.nl/904101/Opkomst-van-de-televisie>.
- 13 <http://www.nu.nl/economie/1919775/balkenende-onder-vuur-over-hypotheekrenteaftrek.html>.
- 14 <http://www.nu.nl/economie/1913341/balkenende-tornt-niet-aan-hypotheekrenteaftrek.html>.
- 15 <http://www.nu.nl/economie/1910123/cda-en-sp-willen-opheldering-cao-voor-polen.html>.
- 16 <http://www.nu.nl/algemeen/1001003/noord-zuidlijn-opnieuw-duurder.html>.
- 17 <http://www.nu.nl/algemeen/32160/pvda-voorman-rob-oudkerk-spreekt-van-kut-marokkanen.html>.
- 18 [http://nederhop.teksten.zdclan.nl/artiesten/ raymtzer/ raymtzer_kutmarrokanen.htm](http://nederhop.teksten.zdclan.nl/artiesten/raymtzer/ raymtzer_kutmarrokanen.htm).
- 19 <http://www.youtube.com/watch?v=zogl9bHw5gE>.
- 20 <http://www.janmarijnissen.nl/2005/12/22/keuzestress/>.
- 21 <http://edition.cnn.com/2009/POLITICS/02/04/obama.daschle/index.html>.
- 22 <http://www.lexisnexis.nl/dutch/>.
- 23 <http://www.mdweekly.nl/907571/wakker-nederland-heeft-in-telegraaf-lezer-duidelijke-doelgroep>.
- 24 http://www.vkbanen.nl/werkgevers/vacature-plaatsen/doelgroep_en_bereik/701371/Wie-lezen-de-Volkskrant.html.
- 25 <http://www.nrcmedia.nl/krant/nrc-handelsblad/doelgroepen>.
- 26 http://www.cultureelcreatieven.nl/media/docs/alle_informatie_cultureel_creatieven.pdf.
- 27 Gegevens overgenomen uit het online etymologisch woordenboek, te raadplegen via de bibliotheek van Universiteit van Tilburg op <http://www.etymologie.nl/>.
- 28 http://www.volkskrant.nl/den_haag/article153195.ece/De_islam_is_een_achterlijke_cultuur
- 29 <http://www.nu.nl/algemeen/1389437/omgekomen-militairen-getroffen-door-eigen-vuur-video.html>.
- 30 <http://www.dag.nl/binnenland/alzheimer-82543>.
- 31 <http://www.nu.nl/algemeen/1506595/wilders-woedend-over-leugens-kabinet-video.html>. Let overigens in dit bericht ook op de formulering van de titel: 'Wilders *woedend* over "leugens" kabinet.'
- 32 Een voorbeeld van taalintensivering door de journalist zelf.
- 33 Zie het krantenbericht waarnaar eerder ook al is verwezen: de Volkskrant, 23-02-09, pagina 2.